

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SA'D B. UBÂDE'NİN RİVÂYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Khaled AL ALİ

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Hadis

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdiñç AHATLI

Şubat-2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SA'D B. UBÂDE'NİN RİVÂYETLERİ

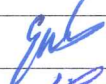

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Khaled AL ALİ

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Hadis

"Bu tez 28/02/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Erdiñ AHATLI	Basarılı	
Doç. Dr. Hayati YILMAZ	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Mutlu GÜL	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Khaled AL ALI
Öğrenci Numarası	:	1160Y8016
Enstitü Anabilim Dalı	:	Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	Hadis
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Sa'd B. Ubâde'nin Rivâyetleri
Benzerlik Oranı	:	%18

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

24.01/2018
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Feriye AHATLI

Tarih:

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e Kur'ân-ı Kerîm'i vahyetmiş, onu (s.a.) hidayet rehberi olarak göndermiştir. Sünnetin dinin ikinci kaynağı oluşu, Rasûlullah'ın (s.a.) görevleri ve konumu, tabiatıyla ona itaatı ve ittıbaı zorunlu kılmıştır. Sünnetin dindeki yeri dolayısıyla sahâbe neslinden itibaren sünneti yaşamak ve sonrakilere aktarmak, Müslümanlar için bir görev olmuştur. Sahâbîlerin hadis ve sünnetle ilgili faaliyetleri, onların hayatlarını ve hizmetlerini yakından tanımayı gerekli kılmaktadır. Zira Hz. Peygamber'in sünnetinin doğru bir şekilde öğrenilmesinde sahâbe neslinin hizmeti büyük olmuştur. Herbir sahâbî ile ilgili bilgilerin, o dönemin çeşitli yönleriyle daha iyi bilinmesinde, hadislerin daha iyi anlaşılmasında ve nasların izahında faydalı olduğu muhakkaktır. Bu esas, bir sahâbînin rivâyetlerinin tez konusu olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Sa'd b. Ubâde'nin (r.a.) seçilmesi ise onun meşhur sahâbîlerden oluşu ve rivâyetlerinin sayısının yüksek lisans tezi olarak incelenmesi için müsait oluşudur. Sa'd b. Ubâde ile ilgili İslâm Tarihi bölümünde hazırlanmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Ancak söz konusu tezde Sa'd b. Ubâde'nin hayatı ile ilgili konulara yer verilmiştir. Uzmanlık alanı sebebiyle tezde, Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetleri incelenmemiştir. Dolayısıyla Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetlerini hadis ilmi açısından tetkik eden bir tezin hazırlanması söz konusu sahâbînin daha iyi tanınmasını sağlayacak tamamlayıcı bir çalışma olacaktır.

Tezin hazırlanmasında titizlikle takip eden, sabır ve anlayış gösteren danışmanım Doç. Dr. Erdinç AHATLI'ya değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Savunma sınavı sırasında jüri üyeleri Doç. Dr. Hayati YILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Mutlu GÜL da çalışmamın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Aynur URALER ve Arş. Görevlisi. Mustafa SUNA'ya teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme, aileme ve eşime şükranlarımı sunarım.

Khaled AL ALI

30.01.2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SA'D B. UBÂDE'NİN HAYATI VE TALEBELERİ	5
1.1 SA'D B. UBÂDE'NİN HAYATI.....	5
1.1.1 İsmi, Künyesi ve Ailesi.....	5
1.1.2 Cahiliye Dönemindeki Konumu	5
1.1.3 İslâm'a Girişi ve Biatı.....	5
1.1.4 Vefatı	6
1.1.5 Şahsiyeti.....	6
1.2 SA'D B. UBÂDE'NİN TALEBELERİ	7
1.2.1 Abdullah b. Abbâs	7
1.2.2 Kays b. Sa'd b. Ubâde	7
1.2.3 Saîd b. Sa'd b. Ubâde	7
1.2.4 İshâk b. Sa'd b. Ubâde.....	8
1.2.5 Tarık b. Şihâb	8
1.2.6 Ebû Ümâme b. Sehl	9
BÖLÜM 2: SA'D B. UBÂDE'NİN RİVÂYETLERİ	9
2.1 SA'D B. UBÂDE'NİN RİVÂYETLERİNİN TAHRİCİ VE TAHKİKİ	10
2.1.1 Birinci Rivâyet.....	10
2.1.1.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	11
2.1.1.2 Senedlerin Tablosu	13
2.1.1.3 Senedlerin İncelenmesi.....	14
2.1.1.4 Hadisin Şâhidleri	15
2.1.1.5 Hadisin Açıklaması	16

2.1.2 İkinci Rivâyet.....	19
2.1.2.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	19
2.1.2.2 Senedlerin Tablosu	22
2.1.2.3 Senedlerin İncelenmesi.....	23
2.1.2.4 Hadisin Şâhidleri	24
2.1.2.5 Hadisin Açıklaması.....	24
2.1.3 Üçüncü Rivâyet.....	26
2.1.3.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	27
2.1.3.2 Senedlerin Tablosu	30
2.1.3.3 Senedlerin İncelenmesi.....	31
2.1.3.4 Hadisin Şâhidleri	32
2.1.3.5 Hadisin Açıklaması.....	33
2.1.4 Dördüncü Rivâyet	34
2.1.4.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	34
2.1.4.2 Senedlerin Tablosu	36
2.1.4.3 Senedlerin İncelenmesi.....	37
2.1.4.4 Hadisin Şâhidleri	38
2.1.4.5 Hadisin Açıklaması.....	38
2.1.5 Beşinci Rivâyet	41
2.1.5.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	41
2.1.5.2 Senedlerin Tablosu	43
2.1.5.3 Senedlerin İncelenmesi.....	43
2.1.5.4 Hadisin Şâhidleri	43
2.1.5.5 Hadisin Açıklaması.....	44
2.1.6 Altıncı Rivâyet	46
2.1.6.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	46
2.1.6.2 Senedlerin Tablosu	48
2.1.6.3 Senedlerin İncelenmesi.....	48
2.1.6.4 Hadisin Şâhidleri	48
2.1.6.5 Hadisin Açıklaması	49
2.1.7 Yedinci Rivâyet.....	51
2.1.7.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	52
2.1.7.2 Senedlerin Tablosu	53
2.1.7.3 Senedlerin İncelenmesi.....	53

2.1.7.4 Hadisin Şâhidleri	54
2.1.7.5 Hadisin Açıklaması.....	54
2.1.8 Sekizinci Rivâyet	57
2.1.8.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	58
2.1.8.2 Senedlerin Tablosu	60
2.1.8.3 Senedlerin İncelenmesi	61
2.1.8.4 Hadisin Şâhidleri	62
2.1.8.5 Hadisin Açıklaması.....	62
2.1.9 Dokuzuncu Rivâyet.....	64
2.1.9.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	64
2.1.9.2 Senedin Tablosu.....	65
2.1.9.3 Senedin İncelenmesi	65
2.1.9.4 Hadisin Şâhidleri	66
2.1.9.5 Hadisin Açıklaması.....	66
2.1.10 Onuncu Rivâyet.....	68
2.1.10.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	68
2.1.10.2 Senedin Tablosu.....	70
2.1.10.3 Senedin İncelenmesi	70
2.1.10.4 Hadisin Şâhidleri.....	70
2.1.10.5 Hadisin Açıklaması.....	71
2.1.11 On Birinci Rivâyet	71
2.1.11.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	71
2.1.11.2 Senedin Tablosu.....	73
2.1.11.3 Senedin İncelenmesi	73
2.1.11.4 Hadisin Şâhidleri.....	73
2.1.11.5 Hadisin Açıklaması.....	73
2.1.12 On İkinci Rivâyet	74
2.1.12.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	74
2.1.12.2 Senedlerin Tablosu.....	76
2.1.12.3 Senedlerin İncelenmesi	76
2.1.12.4 Hadisin Şâhidleri.....	77
2.1.12.5 Hadisin Açıklaması.....	77
2.1.13 On Üçüncü Rivâyet.....	78
2.1.13.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	78

2.1.13.2 Senedlerin Tablosu	80
2.1.13.3 Senedlerin İncelenmesi.....	80
2.1.13.4 Hadisin Şâhidleri	80
2.1.13.5. Hadisin Açıklaması.....	81
2.1.14 On Dördüncü Rivâyet	81
2.1.14.1 Seneddeki Ravîlerin Biyografileri	81
2.1.14.2 Senedlerin Tablosu	83
2.1.14.3 Senedlerin İncelenmesi.....	83
2.1.14.4 Hadisin Şâhidleri	84
2.1.14.5 Hadisin Açıklaması.....	85
2.1.15 On Beşinci Rivâyet.....	86
2.1.15.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri	87
2.1.15.2 Senedlerin Tablosu	88
2.1.15.3 Senedlerin İncelenmesi.....	88
2.1.15.4 Hadisin Şâhidleri	89
2.1.15.5 Hadisin Açıklaması.....	90
2.2 Senedlerdeki Ravîlerin Cerh ve Ta'dîl Açısından Durumları	93
2.3 Rivâyetlerin Muhtevası ve Konu Analizi.....	93
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	97
HADİS METİNLERİ FİHRİSTİ	108
ÖZGEÇMİŞ	109

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1.1.2	: 1. Rivâyetin senedi	13
Tablo 2.1.2.2	: 2. Rivâyetin senedi.....	22
Tablo 2.1.3.2	: 3. Rivâyetin senedi.....	30
Tablo 2.1.4.2	: 4. Rivâyetin senedi.....	36
Tablo 2.1.5.2	: 5. Rivâyetin senedi.....	43
Tablo 2.1.6.2	: 6. Rivâyetin senedi.....	48
Tablo 2.1.7.2	: 7. Rivâyetin senedi.....	53
Tablo 2.1.8.2	: 8. Rivâyetin senedi.....	60
Tablo 2.1.9.2	: 9. Rivâyetin senedi.....	65
Tablo 2.1.10.2	: 10. Rivâyetin senedi.....	70
Tablo 2.1.11.2	: 11. Rivâyetin senedi.....	73
Tablo 2.1.12.2	: 12. Rivâyetin senedi.....	76
Tablo 2.1.13.2	: 13. Rivâyetin senedi.....	80
Tablo 2.1.14.2	: 14. Rivâyetin senedi.....	83
Tablo 2.1.15.2	: 15. Rivâyetin senedi.....	88

KISALTMALAR

a. mlf : aynı müellif

b. : ibn

bkz. : bakınız

h. : hicri

hz. : Hazreti

nşr. : neşreden

ö. : ölüm tarihi

r.a. : radıyallahu anh

s. : sayfa

s.a. : sallallâhu aleyhi ve sellem

sy. : sayı

thk. : tahkik eden

ts. : tarihsiz

vb. : ve benzeri

Tezin Başlığı: SA'D B. UBÂDE'NİN RİVÂYETLERİ**Tezin Yazarı:** Khaled AL ALİ**Danışman:** Doç. Dr. Erdinç AHATLI**Kabul Tarihi:** 28.02.2018**Sayfa Sayısı:** viii + 109**Ana Bilim Dalı:** Temel İslâm Bilimleri**Bilim Dalı:** Hadis

Müslümanların ilk nesli, İslâm Dini'nin ilk muhatabı olan sahâbîlerin İslâm Dini'nin yayılmasında ve yaşanmasında önemli rolü vardır. Hz. Peygamber'le bir arada yaşamalarından kaynaklanan pekçok meziyet ve kazanım ile donanmış olan sahâbîlerin İslâm Dini'ne büyük hizmetleri olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'i ve sünneti uygulamakla kalmamış tahriften de koruyarak sonraki nesillere nakletmişlerdir. Bu çalışmada Medineli sahabîlerden, Ensâr'ın Hazrec kabilesinin reisi, Akabe Biatı'ndaki nakiblerden olan (temsilci) Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetleri incelenmiştir. Sa'd b. Ubâde'nin, İslâm'dan önce Medine'de önemli bir mertebesi vardı. Müslüman olduktan sonra da öne çıkan kimseler arasında yer almıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) "Sizin cahiliye devrindeki hayırlılarınız, fakih olurlarsa İslâm'da da en hayırlılarınızdır" buyurmuştur. Sa'd b. Ubâde, Rasûlullah'ın (s.a.) davetini duyunca müslüman olmuş, Medine'deki reislerden birisi olması sebebiyle Hz. Peygamber'le pekçok münasebetleri olmuştur. Gazvelerin çoğuna katılmıştır. Hz. Ebû Bekir döneminde Medine'de yaşamış, Hz. Ömer döneminde ise Şam bölgesinde bulunan Havrân'a intikal etmiş ve orada vefat etmiştir. "Sa'd b. Ubâde'nin Rivâyetleri" adlı araştırmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın amacı, önemi, konusu ve yöntemi hakkında bilgi sunulmuştur. birinci bölümde Sa'd b. Ubâde'nin hayatı özetle aktarılmış, ikinci bölümde de Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetlerinin tercümesi, tahrir ve tahkikleri yapılmıştır. Râvîler hakkında bilgi verilmiş, senedler tablo şeklinde sunulup incelenmiştir. Rivâyetlerin metinleri arasında farklılıklar varsa zikredilip tahlil edilmeye çalışılmıştır. Rivâyetler, hadis usûlü açısından incelenmiş, rivâyetlerin sonunda hadisin manâsı ve istifâde edilen hükümlerinden kısaca bahsedilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmada ulaşılan neticeler madde halinde beyan edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sa'd b. Ubâde, Rivâyetler, Hadis, Sened, Şâhit.

Title of the Thesis: Narratives of Sa'd b. Ubâde

Author: Khaled AL ALÎ

Supervisor: Assoc. Professor Dr. Erdinç AHATLI

Date: 28.02.2018

Nu. of Pages: viii+109

Department: Basic İslâmic Scieences **Subfield:** Hadith

The prophet's companions, the first generation and addressees of Müslims, had a maîn role in the outspread of Islam and its application. They have enjoyed specific features due to their closeness to prophet Muhammad (PBUH), so they participated magnificently in the promulgation of Islam, the protection of Sunnah and its delivering to coming generations without any alternation. This research is devoted to study the narrations of Saad Ibn Ubadah; the head of Khazraj tribe in Madina and one of the representatives in Alaqaba's pledge of alliance. Saad had an important social position in the Pre-İslâmic Period and so he was after Islam as the Prophet (PBUH) said "Those who were the best amongst you in the Pre-Islamic Period are the best amongst you in Islam if they comprehend (the Islamic religion) ".

Saad Ibn Ubadah embraced Islam when he heard the call of prophet Muhammad (PBUH), being close to the prophet; he attended many occasions, important events and battles with him, he lived in Madina during the reign of Ebû Bakr and moved to Horan in Syria when Omar was the caliph and died there. The research of Saad Ibn Ubadah's narrations is composed of intoduction and two chapters, the introduction covers the goal, importance, thesis and methodology of the research.

The first chapter talks briefly about Saad Ibn Ubadah's biography. The second chapter includes Saad Ibn Ubadah's narrations and their exegeses and analysis of narrators chain and text. Information was provided about the narrators and their ranks, tables were drawn to understand narrators accurately, vocabulary differences between narrations were also mentioned in an attempt to understand its effect. In the end of each Hadith there is a brief explanation for the rules extracted from it.

Key Words: Sa'd b. Ubâde, Narrative, Hadith, Sened, Şâhid.

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Amacı

Hz. Peygamber (s.a.), sünnetine uymayı ve bu konuda duyarlı olmayı emretmiştir. Aynı zamanda sünnetinin aktarılmasını teşvik etmiştir. Bir hadisinde “Bizden bir şey işitip duyduğu gibi başkasına aktaranın Allah yüzünü ak etsin. Nice (kendisine bilgi) aktarılanlar vardır ki aktarandan daha iyi anlayabilir”¹ buyurmuştur. Bu ve benzeri hadisler, İslâm tarihi boyunca hadis ilmine hizmet faaliyetlerinin ciddiyle yürütülmesini sağlamıştır.

Bu araştırmanın amacı, hadislerin bilinmesi, anlaşılması için senedin ilk halkasını oluşturan sahâbîyi ve rivâyet ettiği hadisleri incelemektir. İncelenecek sahâbî ensarın önde gelen şahsiyetlerinden Sa’d b. Ubâde’dir. Sa’d Sahâbîlerin sünnete hizmetinin gözlemleneceği bir örnektir. Çünkü o, Hazrec’in reisi, Akabe biatının nakiblerinden biri Hz. Peygamber’in yakın çevresinde bulunlardan ve onun (s.a.) vefatından sonra halife adayı olan bir kimsedir.

Sa’d b. Ubâde’nin rivâyetlerini tespit edip sened ve metin açısından incelemek, onu ve rivâyetlerinin hadis ilmindeki yerini ortaya çıkaracaktır.

Bu çalışmada Sa’d b. Ubade’nin farklı hadis kitaplarındaki rivâyetleri bir araya getirilecek, onun rivâyetlerinin tamamı hadis usûlü ölçüleriyle değerlendirmeye tâbi tutulacaktır. Ayrıca bu tür çalışmalar, araştırmacıya hadis ilmi kaynaklarını yakından tanıma fırsatı verecektir.

1.2 Araştırmanın Konusu

Sahâbe neslinden sonra gelen âlimler, onları örnek alarak, hadislerin ve sünnetin yayılması hizmetini titizlikle sürdürmüşlerdir. Hadislerin tasnifi açısından konuya bakıldığında ise değişik sistemlerle kitaplar tasnif edildiği görülmektedir.

Bu yöntemlerden biri, rivâyetleri râvîlerine göre tasnif etmektir. Bu konuda *ale’r-ricâl* denilen tasnif yönteminin bilinen ilk örneği Hemmâm b. Münebbih’in sahifesinden itibaren en kapsamlı müsned olan Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ine kadar pekçok eser bulunmaktadır.

¹ Tirmizi, *İlim*, 7.

Bu örneklerden hareketle tezde, Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetleri çeşitli açılardan değerlendirilmeye çalışılmıştır. *Kütüb-i tis'a* ve diğer kitapların müelliflerinin Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetlerine ne kadar yer verdikleri, âlimlerin bu rivâyetlerden çıkardıkları hükümler, rivâyetlerin râvîleri ve hadislerin konuları çalışmada tetkik edilmiştir.

1.3 Araştırmanın Yöntemi

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i günümüze ulaşan müsnedler arasında en önemli ve en hacimli müsned türü eser oluşu sebebiyle Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetlerinin tahric ve tahkikinde esas alınmıştır. *Müsned* dışında tespit ettiğimiz hadislerde sened değil, metin değişikliğine itibar edilmiştir. Diğer kaynaklarda yer alan her değişik metin yeni bir hadis olarak addedilmiştir. Hicri beşinci asra kadar olan bütün hadis kaynaklarının incelenmesi sonucunda Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetlerinin sayısının –tekrar edilen rivâyetler haric - on beş olduğu tespit edilmiştir. Sa'd b. Ubâde'nin, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yedi rivâyeti bulunmaktadır. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bir, Bezzâr'ın *Müsned*'inde iki ve Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr* adlı eserinde beş rivâyeti tespit edilmiştir. Rivâyetlerin incelenmesi sırasında İslâm âlimlerinin gerek sened gerek metin açısından yaptıkları değerlendirmeler gözardı edilmemiş, görüşlerin karşılaştırmaları yapılmıştır. Râvilerin hayatı hakkındaki bilgilerde kaynaklardaki anlatım örnek alınmıştır. Râvilerin güvenilirlik derecelerinde ise farklı beyanlar söz konusu olduğunda tercih edilen görüş nakledilmiştir. Senedler, tablo halinde gösterilmiştir. Hadislerin sıhhat değerlendirilmesi de yapılmıştır. Hadis metinlerinin verilmesi sırasında lafız farklılıkları gösterilmiş her hadisin sonunda hadisin mefhumuyla ilgili değerlendirme yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde Sa'd b. Ubâde'nin hayatı sahabe tabakatı eserlerinden istifadeyle kısaca anlatılmıştır. Ayrıca Sa'd b. Ubâde'nin râvîleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde Sa'd b. Ubâde'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz rivâyetler detaylı olarak hadis ilmi açısından incelenmiş ve hadislerin metinleri tercüme edilmiştir.

Öncelikle rivâyetlerin tahrici yapılmıştır. Tahricte, mezkûr sahâbînin rivâyetlerinin yer aldığı beşinci asra kadarki ana hadis kaynakları zikredilmiştir. Esas aldığımız Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ilk kaynak olarak verilmiştir. Diğer kaynaklar ise kronolojik olarak sıralanmıştır. Rivâyetlerin diğer kaynaklarda hangi lafızlarla geldiği tespit edilmiş, ardından senedde geçen râvîlerin tam adları, künyeleri, bazı hocaları, öğrencileri, cerh ve ta'dîl açısından durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hadislerin tahririnde el-Mektebetü'ş-şâmile programı ile İbnu'l-Esir'in *Camiu'l-usûl fi ehâdisi'r-resûl* ve Nureddin el-Heysemî'nin *Mecmeu'z-zevâid*'i ile *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfazi'l-hadisi'n-nebevî (Concordance)* adlı eserlerden istifade edilmiştir.

1.4 Tez Kaynakları

Bu tez çalışmasında en çok başvuru kaynağı şunlardır:

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*; Ebu Davûd, *Sünen*; Bezzâr, *el-Bahru'z-zehhâr*; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*; İbn Abdilber, *et-Temhîd lima fi'l-Muvatta*; Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, İbn Hacer, *Fethu'l-bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* ve *Tehzîbü't-Tehzîb*, Aynî, *Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* ve *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*.

1.5 Sa'd b. Ubâde'nin Hayatı ve Şahsiyeti Tezinin Değerlendirmesi

Sa'd b. Ubâde'nin Hayatı ve Şahsiyeti tezi Nurettin Ulaş tarafından yazılmış bir yüksek lisans tezidir. Araştırmacı bu tezde Sa'd b. Ubâde'nin Hayatını ve Şahsiyetini çok yönlü ve kapsayıcı bir şekilde ele almıştır. Tezin ana başlıkları şöyledir:

Sa'd b. Ubâde'nin doğumu, gençliği ve yetişmesi. Sa'd b. Ubâde'nin Hz. Peygamber (s.a.) dönemindeki müslüman oluşu, katıldığı savaşlar, yaptığı siyasi, askeri ve sosyal görev ve hizmetler ve Hz. Peygamber'le ilişkileri. Hz. Peygamber'den sonra Sa'd b. Ubâde'nin Sakife olayındaki rolü, kişisel özellikleri, ailesi ve çocukları ve Şam'a gidişi ve ölümüdür.

Tezde kanaatimizce tashih edilmesi gereken bazı hususlar şunlardır:

Araştırmacı tezinde Sa'd b. Ubâde'nin yaptığı görev ve hizmetler arasında “vergi memurluğu” başlığını atmış ve açıklamasında şu ifadeleri kullanmıştır: “*Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber tarafından musaddık (vergi memuru) olarak görevlendirilmiştir. “Musaddık” kelimesi sadaka kökünden gelir. Sadaka ise mecburi vergi anlamına gelmektedir. Zekâtla eşanamlı olması dolayısıyla bu sahada çalışanlara bu ad verilmiştir.*”² bir başka yerde aynı istilahı kullanmaya devam eder: “*Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ubâdeyi vergi toplamakla*

² Ulaş, Nurettin, *Sa'd b. Ubâde'nin Rivâyetleri ve Şahsiyeti*, 40.

görevlendirdiği ile ilgili buna benzer bir diğer rivayet de şöyledir: “Rasûlullah Sa’d b. Ubâde’ye: Kalk filan kimselerin getireceği vergiye bak””³

Oysa vergi ile zekat aynı anlama gelen iki terim olmayıp, her biri diğerinden bağımsız ve farklı bir anlam taşımaktadır. İslâm’ın beş şartından biri olan ve sözlükte “artma, arıtma; övgü ve bereket” mânalarına gelen zekât, terim olarak Kur’an’da belirtilen sınıflara sarfedilmek üzere dinen zengin sayılan müslümanların malından alınan belli payı ifade eder.⁴ Vergi ise günümüzde, devletin kamu giderlerini karşılamak üzere kişilerden cebren ve karşılıksız olarak topladığı ekonomik değeri ifade eder.⁵

Ulaş, Sa’d b. Ubâde’nin halife adayı gösterildiği Sakîfe hadisesini anlatırken o döneme uygun olmayan ve günümüzde kullanılan “*provokasyon, propaganda, aristokrat ve atmosfer*” gibi terim ve sözcükler kullanmıştır.⁶

³ Ulaş, Nurettin, *Sa’d b. Ubâde’nin Rivâyetleri ve Şahsiyeti*, 40.

⁴ Erkal, Mehmet, “Zekât”, *DİA*, XXXIV, 197.

⁵ Macit Kenanoğlu, Mehmet, “Vergi”, *DİA*, XXXIII, 52-58.

⁶ Ulaş, Nurettin, *Sa’d b. Ubâde’nin Rivâyetleri ve Şahsiyeti*, 72, 74, 90 ve 91.

BÖLÜM 1: SA'D B. UBÂDE'NİN HAYATI VE TALEBELERİ

1.1 SA'D B. UBÂDE'NİN HAYATI

1.1.1 İsmi, Künyesi ve Ailesi

Sa'd b. Ubâde b. Düleym'in künyesi Ebû Sabit, Ebû Kays veya Ebû Hubâb'dır.⁷ Hazrec kabilesinden olup Ensar'ın reislerindedir. Dedesi Düleym ve babası Ubâde, cahiliye döneminde Hazrec'in lideri olup en cömert kimselerdendi. Sa'd'ın annesi Amre binti Mesud'dur. Doğum yılı, çocukluğu, gençliği ile ilgili kaynaklarda herhangi bilgi bulunmamaktadır. Kays, İshak, Saîd, Muhammed, Abdurrahman adlı beş oğlu, Umame ve Sedûs adında iki kız çocuğu vardır.⁸

1.1.2 Cahiliye Dönemindeki Konumu

Sa'd b. Ubâde'nin cahiliye dönemindeki durumuna dair biyografi kaynaklarında çok az bilgi yer almaktadır. Sa'd, lider bir aileden geldiği için o dönemde nadir bulunan niteliklere sahipti. Meselâ Sa'd b. Ubâde, okuma yazma biliyordu, okçuluk ve yüzmede başarılı ve becerikliydi. Bundan dolayı Sa'd her alanda yetkin anlamında *el-kâmil* olarak nitelendirilmiştir.⁹ Sa'd, kendi kabilesinin yanı sıra diğer Araplar arasında da sözü geçerli, saygın, güçlü ve meşhur bir reisti.¹⁰

1.1.3 İslâm'a Girişi ve Biatı

Hz. Peygamber (s.a.), Mekke'de iken İslâm'ı tebliğ etmek için devlet, kabile ve kavimlere ya bizzat kendisi gitmiş ya da elçi veya mektup göndermiştir.¹¹ Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'e (s.a.) vahiy gelmeden önce Medine'de yaşayan Yahûdîler'den yakında bir peygamber zuhur edeceğini öğrenmişti. Hz. Peygamber (s.a.), Yüce Allah tarafından nübüvvetle görevlendirilince, Medine'den umre, hac veya ticaret için Mekke'ye gelenlere bu daveti anlatıp onları İslâm'a çağırmıştı. Bu davete icabet edenlerden biri de Sa'd b. Ubâde idi. Sa'd b. Ubâde, ikinci Akabe biatında Rasûlullah'a (s.a.) gelerek bağlılık yemini etmiş ve Hz. Peygamber (s.a.) tarafından *nakib* (temsilci)

⁷ Sahâvî, *et-Tuhfetu'l-latîfe fi tarihî'l-Medîneti's-şerîfe*, I, 388.

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 460; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 56.

⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 460; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 56.

¹⁰ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II, 595.

¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, II, 94; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser*, II, 330; Ali b. İbrahim, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, III, 339-340.

olarak tayin edilen on iki kişiden birisi olmuştur.¹² Kaynaklarda Sa'd'ın nasıl müslüman olduğuna ilişkin açık bir bilgi tespit edilememiştir. İkinci Akabe biatına katılanların tamamı buraya daha önce müslüman olarak geldiklerine göre muhtemelen Sa'd, Hz. Peygamber tarafından birinci Akabe'den sonra Medine'ye İslâm'ı öğretmek için gönderilen Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla müslüman olmuştu. Başka bir ihtimale göre de birinci Akabe biatına katılanlardan birisi vasıtasıyla müslüman olmuş olabilir.¹³

1.1.4 Vefatı

Sa'd b. Ubâde, Sakife¹⁴ olayından sonra ne Hz. Ebû Bekir'e ne de Hz. Ömer'e biat etmiş,¹⁵ Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Şam bölgesinde bulunan Havran'a göçmüş ve orada h. 14/635 veya 15/636 yılında vefat etmiştir.

1.1.5 Şahsiyeti

Sa'd b. Ubâde, Hazrec'in reisi olduğundan, tabiatıyla Hz. Peygamberle (s.a.) sık sık görüşmüştür. İslâm'dan önceki iyi niteliklerine İslâm'ın gerektirdiği ahlâkî özellikleri de katmıştır. Hadislerde onun ahlakı, cömertliği, Hz. Peygamber'e (s.a.) olan sevgisi, hayırseverliği, cömertliği, açık sözlülüğü, takvası, cesareti ve gayret-i diniyesi anlatılmıştır.¹⁶

¹² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 444.

¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 438; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 1473.

¹⁴ Medine'de Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği yer. Mustafa Sabri Küçükaşçı "Sakife" *DİA*, XXXVI, 11-12.

¹⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II, 599; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 441.

¹⁶ Sa'd'ın özelliklerine dair rivâyetlerden bazıları için bkz. Buharî, *Cenâiz*, 32, 43; *Meğâzî*, 51; *Hudûd*, 42; Müslim, *Cihâd*, 83; *Fedâilu's-sahâbe*, 179.

1.2. SA'D B. UBÂDE'NİN TALEBELERİ

A- Sahâbeden olanlar:

1.2.1 Abdullah b. Abbâs

Abdullah b. Abbâs b. Abdulmuttalib'in künyesi Ebû'l-Abbâs'tır. Hz. Peygamber'in amcası Abbâs'ın oğlu olan Abdullah'ın annesi Ummu'l-Fadl Lubâbe bint el-Hâris olup Hz. Peygamber'in eşi Meymûne bint el-Hâris de teyzesidir. Hicretten üç sene önce Mekke'de doğmuştur.¹⁷ Yakın akrabası olduğu için Hz. Peygamber'in yakınında bulunmuş ve âlim sahâbilerden biri olmuştur. Sahâbenin önde gelenlerinden biri olan İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerim'i bilmesi ile ilgili duasına mazhar olmuş ve Kur'ân-ı Kerim'i en iyi bilen ve tefsir eden sahâbiler arasında yer almıştır. Ayrıca pekçok hadis de rivâyet etmiştir. Bilgili bir kimse olması sebebiyle Hz. Ömer onu danışma meclisine almıştır. H. 68/687 senesinde Tâif'te vefat etmiştir.¹⁸

1.2.2 Kays b. Sa'd b. Ubâde

Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Kays'ın künyesi Ebû'l-Fadl veya Ebû Abdillâh'tır. Nisbesi ise el-Hazrecî el-Ensârî'dir. Annesi Fukeyhe bint Ubeyd b. Duleym'dir. En zeki Araplardan sayılan Kays, sahâbenin en cömert ve mertleri arasında yer almıştır. Aldığı görevler sebebiyle Hz. Peygamber'in (s.a.) yakın çevresinde bulunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.), onu Medine'nin güvenliğini sağlamakla görevlendirmiş, Mekke'nin fethinde bayrağı kendisine vermiştir. Hz. Ali'yle beraber Cemel, Siffin ve Nehravân savaşlarına katılmış ve Mısır valiliği yapmıştır. Hz. Hasan, Mu'âviye'ye biat edince ordudan ayrılmış ve vefat edene kadar Medine'de ibadetle meşgul olmuştur. H. 60/680 yılında vefat etmiştir.¹⁹

1.2.3 Saîd b. Sa'd b. Ubâde

Sa'd b. Ubâde'nin diğer oğlu Saîd'in annesi Ğuzeyye bint Sa'd b. Halîfe'dir. Saîd'in sahâbiliği ihtilâflıdır. İbn Abdilber ve el-Vâkidî onun sahâbî olduğunu söylemişlerdir. İbn Abdilber, Ahmed b. Hanbel'in onu sahâbî olarak kabul etmediğini nakleder. İbn Hibbân, *es-Sikât*'ında Saîd'i tabîin arasında zikretmiş, diğer bir yerde ise onun sahâbî olduğunu söylemiştir. Saîd, Ali b. Ebî Tâlib döneminde Yemen valiliği yapmıştır. Eşi

¹⁷ el-Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe*, III, 480-484.

¹⁸ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 933-937; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 121-126.

¹⁹ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, III, 1289-1293; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, XII, 404-405.

Hazrecli Büseyne bint Ebî'd-Derdâ Uveymir b. Zeyd'dir. Eşinin sahâbî olduğu belirtilmiştir. Şürahbîl, Halid, İsmâîl, Zekeriyya, Muhammed, Abdurrahmân, Abdülazîz, Hafsa ve Aişe isimli çocukları vardır. Saîd, Hz. Peygamber'den ve babası Sa'd b. Ubâde'den rivâyette bulunmuştur. Ondan da oğulları Şürahbîl ve Abdülazîz ile Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf rivâyette bulunmuştur. İbn Sa'd, *sika* olduğunu ancak az hadis rivâyet ettiğini söylemiştir. Nesâî ve İbn Mâce'de rivâyetleri yer alan Saîd'in vefat tarihi bilinmemektedir.²⁰

1.2.4 İshâk b. Sa'd b. Ubâde

Sa'd b. Ubâde'den rivâyette bulunan bir başka oğludur. İshâk b. Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber (s.a.) döneminde doğmuştur. Sahâbî olup olmadığı konusunda çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. İbn Hacer, "Eğer İshak'ın babasından hadis rivâyet ettiği doğruysa sahâbîlerden zikredilmesi gerekir, çünkü Sa'd, Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatından kısa bir süre sonra vefat etmiştir" demiştir.²¹ Buna göre İshâk, babasından rivâyet edecek yaşta ise yaşı büyüktür, dolayısıyla Hz. Peygamber'i (s.a.) görmüş olabilir. İbn Hibbân, onun tabîinden olduğunu söylemiş ve *sika* olduğunu belirtmiştir. Zehebî ise onu *ed-Duafâ* adlı eserinde zikretmiştir.²² İbn Hacer, Zehebî'nin onun hakkında "İshâk neredeyse tanınmaz biridir" dediğini nakleder.²³ İbn Hacer onun *mestûr* ve *mukil* (az hadis rivâyet eden kimse) olduğunu belirtmiştir.²⁴ Saîd es-Sevvâf isimli râvi, ondan rivâyet etmiştir. İshak b. Sa'd'ın Ebû Dâvûd'da babasından rivâyet ettiği hadisler bulunmaktadır.

1.2.5 Tarık b. Şihâb

Tam adı Târik b. Şihâb b. Abdüşşems b. Seleme'dir. Nisbesi el-Ahmesî el-Becelî, el-Kûfî'dir. Hz. Peygamber'i görmüş; Hz. Ebû Bekir döneminde cihada çıkmış ve Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Bilâl ve Hâlid b. Velid'den rivâyet etmiştir. Ondan da Kays b. Müslim, Simâk b. Harb, Mühârik b. Abdullah, Alkame b. Mersed, Süleyman b. Meysere ve İsmâîl b. Ebî Halid, hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kays b. Müslim onun Hz. Peygamber'i gördüğünü, Hz. Ebû Bekir ile Ömer

²⁰ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, III, 455; İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, V, 59; Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-sahâbe*, III, 1296; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 25; İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 156; İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, II, 620-623; el-Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe*, III, 66; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 478.

²¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 233; *el-İsâbe*, I, 326.

²² İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 21; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 427; Zehebî, *el-Muğnî*, 71.

²³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 233; *el-İsâbe*, I, 326.

²⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, I, 101.

dönemlerinde otuz veya kırktan fazla savaşa katıldığını söylediğini duymuştur. H. 83/702 yılında vefat etmiştir.²⁵

B- Tabîinden olanlar:

1.2.6 Ebû Ümâme b. Sehl

Tam adı Es'ad b. Sehl b. Huneyf'tir. Babası sahâbîdir. Künyesi Ebû Umâme, nisbesi el-Ensârî'dir. Hz. Peygamber (s.a.) vefat etmeden iki yıl önce doğmuştur. Hz. Peygamber (s.a.) kendisine isim ve künye verip ona dua etmiştir. Buharî ve İbn Hibbân, Hz. Peygamber'in dönemine yetiştiğini fakat hadis duymadığını söylemişlerdir. İbn Abdilber, onun büyük tabîinden olduğunu söylemiştir. H. 100/718 senesinde vefat etmiştir.²⁶

²⁵ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, III, 1558; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 470.

²⁶ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 1602; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-ğâbe*, VI, 16; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 326.

BÖLÜM 2: SA'D B. UBÂDE'NİN RİVÂYETLERİ

2.1 SA'D B. UBÂDE'NİN RİVÂYETLERİNİN TAHRİCİ VE TAHKİKİ

Sa'd b. Ubâde'nin tekrar edilenler hariç 15 rivâyeti bulunmaktadır. İlk yedi rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadır.

2.1.1 Birinci Rivâyet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عِيسَى، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: “ مَا مِنْ أَمِيرٍ عَشْرَةَ إِلَّا أَتَى 27 اللَّهُ مَغْلُوبًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُطْلَقُهُ إِلَّا الْعَدْلُ، وَمَا مِنْ أَحَدٍ 29 تَعَلَّمَ 30 الْقُرْآنَ، ثُمَّ نَسِيَهُ 31 إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ 32 أَجْزَمًا. 33

Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “On kişiye (bile olsa) idarecilik yapan kimse kıyamet günü Allah Teâlâ'nın huzuruna bukağı vurulmuş olarak gelir. Onu ancak âdil olması serbest bırakır. Kur'ân'ı öğrenen fakat sonra unutan kimse Allah Teâlâ'nın huzuruna cüzzamlı olarak gelir”.

Ahmed b. Hanbel bu hadisi *Müsned*'de başka tarikle zikretmiştir. Bu rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا خَلْفُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زَيْدٍ، عَنْ عِيسَى بْنِ فَانِدٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: سَمِعْتُ غَيْرَ مَرَّةٍ وَلَا مَرَّتَيْنِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “ مَا مِنْ أَمِيرٍ عَشْرَةَ إِلَّا يُؤْتَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

²⁷ Saïd b. Mansûr, *Tefsîr*; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*; Ahmed, *Müsned*; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*'da بِؤْتَى بِهِ; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*'da ise بَلَى بَلَى şeklinde dir.

²⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'te ذَلِكَ مِنْ غَلِّهِ مِنْ غَلِّهِ; Saïd b. Mansûr, *Tefsîr*, Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*, Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*'de مِنْ غَلِّهِ مِنْ غَلِّهِ ve لَا يَفْكُهُ مِنْ وَثَاقِهِ وَلَا يَفْكُهُ مِنْ وَثَاقِهِ; Ahmed, *Müsned*'de مِنْ ذَلِكَ الْغَلِّ; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*'da لَا يَفْكُهُ لَا يَفْكُهُ şeklinde dir.

²⁹ Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*'da وَمَا مِنْ إِنْسَانٍ وَمَا مِنْ إِنْسَانٍ şeklinde dir.

³⁰ Saïd b. Mansûr, *Tefsîr*, Ahmed, *Müsned*, Abd b. Humeyd, *el-Müntehab* ve Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*'da فَقَرَأَ الْقُرْآنَ; Ebû Davûd, *Sünen*, İbn Ebî Şeybe, *Musannef*; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*, Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*'de يَقْرَأُ şeklinde dir.

³¹ Ahmed, *Müsned*'de فَتَسِيَهُ; Ebû Davûd, *Sünen*, İbn Ebî Şeybe, *Müsned* ve *Musannef*; Darimî, *Sünen*, Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*'da ثُمَّ يَنْسَاهُ şeklinde dir.

³² Ahmed, *Müsned*'de لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَجْزَمًا; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*'da لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَجْزَمًا şeklinde dir.

³³ Ahmed, *Müsned*, XXXVII,120; Hâris b. Muhammed, *Müsned*, II, 630; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XVII, 376; *Müsned*, II, 324; Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 356; Ebû Davûd, *Salât*, 355; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*, I, 253; Ebû Ubeyd, *Fezâilu'l-Ku'rân*, I, 202; Nûreddîn el-Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 254; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 22; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Cami*, I,110; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân* III, 356; Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf*, III, 274. İbn Ebî Şeybe, *Müsned* ve *Musannef*, Ahmed, *Müsned*, Darimî, *Sünen*, Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*'da وَهُوَ أَجْزَمٌ وَهُوَ أَجْزَمٌ şeklinde dir.

مَغْلُولًا³⁴ لَا يَفْكُهُ³⁵ مِنْ ذَلِكَ الْعُلَّ³⁶ إِلَّا الْعَدْلُ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ³⁷ قَرَأَ³⁸ الْقُرْآنَ فَنَسِيَهُ³⁹ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ يَلْقَاهُ وَهُوَ أَجْزَمٌ⁴⁰.

Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet etmiştir: “On kişiye (bile olsa) idarecilik yapan bir kimse kıyamet günü Allah Teâlâ'nın huzuruna bukağı vurulmuş (kelepçelenmiş) olarak gelir. Bağlarından ancak adaletli olması ile kurtulur. Kur'ân'ı öğrenen fakat sonra unutan kimse Allah Teâlâ'nın huzuruna cüzzamlı olarak gelir”.

2.1.1.1 Seneddeki Râvîlerin Biyografileri

Muhammed b. Ca'fer: Nisbesi el-Hüzelî olup, Hüzeyl kabilesinin mevlâsıdır.⁴¹ Basralı olan bu râvinin lakabı Ğunder'dir. Hocaları arasında Hüseyin el-Mu'allim ve Abdullah b. Saîd b. Ebû Hind yer alır. Şu'be'ye uzun süre talebelik etmiş ve ondan birçok rivâyette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, Alî b. el-Medînî, İshâk b. Râhûye ve Yahya b. Maîn, ondan hadis rivâyet etmiştir. Yahya b. Maîn, onun hadisleri *zabt* etme konusunda râvîlerin en dikkatlisi olduğunu söylemiştir. Muhammed b. Ca'fer, *hâfiz* ve *mutkin* olarak *ta'dîl* edilmiştir. Abdullah b. el-Mübârek ise onun hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: “İnsanlar, Şu'be'nin hadislerinde ihtilafa düştüklerinde Ğunder bu ihtilafı giderecek ilme sahiptir”. Vefat tarihi 192/807, 193/808 veya 194/809 olarak belirtilmiştir.⁴²

Şu'be: Tam adı Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd olup künyesi Ebû Bistam'dır. Atekî kabilesinin mevlâsıdır. Aslen Vasıtlı olup Basra'da yaşamıştır. Şu'be, el-Hasan el-Basrî ve İbn Sîrîn ile görüşmüş, Katâde, Yunus b. Ubeyd ve Eyyûb es-Sehtiyânî'den hadis nakletmiştir. Hocası Eyyûb es-Sehtiyânî'den başka el-A'meş, Muhammed b. İshâk, Âdem b. Ebî İyâs, Süfyân es-Sevrî gibi meşhur muhaddisler de ondan hadis nakletmiştir. *Tedlisi* çokça eleştiren Şu'be'nin, bu husustaki hassasiyetini gösteren meşhur sözleri vardır. Süfyân es-Sevrî, Şu'be'nin hadis ilmindeki konumunu belirtmek

³⁴ Ahmed, *Müsned* ve Beyhakî, *Şu'ab*'da الْقِيَامَةَ إِلَّا أُنِيَ اللَّهُ مَغْلُولًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ şeklinde.

³⁵ Ahmed, *Müsned* ve Beyhakî, *Şu'ab*'da لَا يُطْلِفُهُ olarak geçmektedir.

³⁶ Saîd b. Mansûr, *Tefsîr*'de مِنْ عَلَيْهِ şeklinde.

³⁷ Ahmed, *Müsned*'de ثُمَّ نَسِيَهُ الْقُرْآنَ، وَمَا مِنْ أَحَدٍ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ، وَمَنْ قَرَأَ şeklinde.

³⁸ Beyhakî, *Şu'ab*'da تَعَلَّمَ şeklinde.

³⁹ Saîd b. Mansûr, *Tefsîr*'de ثُمَّ نَسِيَهُ şeklinde.

⁴⁰ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 129; Saîd b. Mansûr, *Tefsîr*, I, 87; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, III, 356-357; birinci hadiste geçmiştir. Ahmed, *Müsned* ve Saîd b. Mansûr, *Tefsîr*'de وَجَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَجْزَمٌ şeklinde.

⁴¹ Mevlâ kelimesinin birkaç anlamda kullanılmaktadır: Köle, azatlı köle, bir kimsenin vasıtasıyla müslüman olmuş kişi ve aralarında yemin veya anlaşma bulunan kimseler. Bkz. Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, I, 14; *et-Takrîb ve't-teysîr*, 122; Bedruddin b. Cemâ'a, *el-Menhelu'r-râvi*, 136.

⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 221; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 220.

için “*emirül-mü’minîn*” vasfını kullanmıştır. İclî, onu *muttakî* olarak nitelemiş, bununla beraber bazı râvîlerin isimlerinde hata yaptığını söylemiştir. Şu’be, 160/776 yılında vefat etmiştir.⁴³

Yezîd b. Ebî Ziyâd: Künyesi Ebû Abdullah olup Hâşimî kabilesinin mevlâsıdır. Enes b. Mâlik’i görmüş Kûfeli bir tâbîidir. Hocaları arasında Abdurrahmân b. Ebî Leylâ ve Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâd yer almaktadır. Ondan da Şu’be, Süfyân es-Sevrî, Ebû Hamza es-Sükkerî ve Mansûr b. Ebî’l-Esved hadis nakletmiştir. Zayıf bir râvi olarak nitelenmiştir. İbn Fudayl, onun büyük Şia imamlarından biri olduğunu söylemiştir. İclî, onu *caîzü’l- hadis* olarak nitelemiştir. Ebû Dâvûd ise onun hadisini terk eden bir kimseye rastlamadığını söylemiştir. Yahyâ b. Ma’în, onun hakkında hadisi ile huccet olunmaz demiştir. İbnü’l-Mûbârek ise “onu at” sözü ile tenkit etmiştir. Ebû Zûrâ, onun *leyyîn* olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim, *kavi* olmadığını söylemiştir. Yezîd b. Ebî Ziyâd, 137/754 yılında vefat etmiştir.⁴⁴

İsâ: Tam adı İsâ b. Fâid’dir. Rakka valiliği yapmıştır. Yezîd b. Ebî Ziyâd’dan başka bir hocası bilinmemektedir. Ali b. el-Medîni, onun *mechûl* bir râvi olduğunu söylemiştir. Vefat tarihi bilinmemektedir.⁴⁵

Racul: Mübhem (kim olduğu belli olmayan) bir râvîdir.

Ahmed b. Hanbel’in naklettiği ikinci tarikteki râvîlerin senedinin sonundaki iki râvi farklıdır.

Halef b. el-Velid: Ahmed b. Hanbel’in hocası Halaf b. Velîd’in künyesi Ebû’l-Velid, nisbesi el-Atekî, el-Bağdâdî’dir. Mekke’de ikamet etmiş, Şu’be ve Eyyûb b. Utbe’den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Yahya b. Abdek el-Kazvîni ve Ebû Zur’a er-Razî hadis rivâyet etmişler. Ebû Zur’a, Ebû Hâtim ve Yahya b. Maîn, Halef b. el-Velîd’in *sika* olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân, da onu sika olarak zikretmiştir.⁴⁶

Hâlid: Tam adı Hâlid b. Abdullah, nisbesi el-Vâsitî, et-Tahhân, künyesi Ebû’l-Heysem’dir. Kendisi Mugîre b. Miksem, Hüseyin b. Abdurrahmân, Humeyd et-Tavîl, Yunus b. Ubeyd ve Davûd b. Ebî Hind’den hadis almıştır. Ondan Amr b. Avn ve Saîd b.

⁴³ İclî, *es-Sikât*, I, 220; el-Hâtîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 353; Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz*, I, 146.

⁴⁴ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, VI, 129-130; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 330.

⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 23; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 112; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 227.

⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 371; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 227.

Mansûr, Saîd b. Süleyman, Müsedded hadis naklinde bulunmuşlardır. Ebû Hâtîm onu *sika*, *sahîh* olarak nitelemiş, Ebû Zûra onun *sika* olduğunu söylemiştir. 179/795 yılında vefat etmiştir.⁴⁷

2.1.1.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler					Sahâbî			
Ahmed ⁴⁸	Halaf b. el-Vefîd	Hâlid et-Tahhân			Yezîd b. Ebî Ziyâd	İsâ b. Faîd	Racul (bir kimse)	Sa'd	
İbn Ebî Şeybe ⁴⁹	Muhammed b. Fudayl								İsâ b. Faîd
Ebû Ubeyd ⁵⁰	Cerîr b. Abdülhamîd								İsâ b. Faîd
İbn Ebî Şeybe ⁵¹	Muhammed b. Fudayl					İsâ b. Faîd	Bilâl		
Ahmed ⁵²	Muh. b. Ca'fer	Şu'be				İsâ	Racul (bir kimse)		
Beyhakî ⁵³	Muh. b. Musa ve Ebu Abdillah	Muh. b. Yakûb	İbrahim b. Merzûk	Saîd b. Âmir		Şu'be			İsâ b. Lakîd veya İyâd b. Lakîd
Bezzâr ⁵⁴	Muh. b. el-Musennâ	Gunder	Şu'be			İsâ b. Faîd veya Lakîd			
Hâris ⁵⁵	Saîd b. Âmir		Şu'be			İsâ b. Lakîd			
Abdurrezzâk ⁵⁶	Süfyan b. Uyeyne					İsâ b. Faîd	Sa'd		
Ebû Dâvûd ⁵⁷	Muh. b. el-Alâ	İbn İdrîs				İsâ b. Faîd			
Abd b. Humeyd ⁵⁸	Hüseyn el-C u'fi			Zâide	İsâ b. Faîd				
Taberânî ⁵⁹	el-Mikdâm b. Davûd	Esed b. Musâ	Muhammed b. Fudayl		İsâ b. Faîd				
Mizzî ⁶⁰		Vekî	Ashâbihi (Hocaları)		İsâ b. Faîd				
Ahmed ⁶¹	Abdussamed		Abdulazîz b. Müslim		İsâ b. Faîd	Ubâde b. es-Sâmit			

⁴⁷ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 340-341; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 267.

⁴⁸ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 120.

⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, XVII, 376.

⁵⁰ Ebû Ubeyd, *Fezâilu'l-Ku'rân*, I, 202.

⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, II, 324.

⁵² Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 120.

⁵³ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'*, I, 110; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, III, 356.

⁵⁴ Bezzâr, *Müsned*, IX, 192.

⁵⁵ Hâris b. Muhammed, *Müsned*, II, 630.

⁵⁶ Abdurrezzâk, *Musanef*, III, 356.

⁵⁷ Ebû Davûd, *Salât*, 355.

⁵⁸ Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*, I, 253.

⁵⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 22.

⁶⁰ Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf*, III, 274.

⁶¹ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 419.

2.1.1.3 Senedlerin İncelenmesi

Hadisin *medâri*⁶² olan Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan birçok râvi, farklı yollarla bu hadisi nakletmiştir. Diğer senedleriyle birlikte hadisin bu senedi araştırıldığı ve râvilerin *cerh* ve *ta'dîl* mertebeleri incelendiği vakit bu rivâyette dört illetin bulunduğu görülmektedir. Bu illetleri şöyle sırayabiliriz:

1-Sa'd b. Ubâde'den hadisi rivâyet eden kişi, adı zikredilmeksizin sadece Racul olarak ifade edildiği için mübhemdir.

2- İsâ b. Faîd, *mechûlü'l-hâl*'dir.

3-Yezîd b. Ebî Ziyâd, *zayıf* bir râvî olup bu hadisi birbirinden farklı beş senedle rivâyet ederek *ıztıraba* neden olmuştur, *ıztırabın* açıklaması şöyledir:

Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın beş farklı senedi şunlardır:

a-Yezîd b. Ebî Ziyâd > İsâ b. Faîd > Bir adam > Sa'd b. Ubâde.

b-Yezîd b. Ebî Ziyâd > İsâ b. Faîd > Bilal > Sa'd b. Ubâde.

c-Yezîd b. Ebî Ziyâd, *mübhem* râviyi atlayarak doğrudan Sa'd b. Ubâde'den rivâyet etmektedir: Yezîd b. Ebî Ziyâd > İsâ b. Faîd > Sa'd b. Ubâde.

d-Yezîd b. Ebî Ziyâd, hem *mübhem* râviyi hem de sahâbiyi zikretmeden *mu'dal* olarak rivâyet etmiştir: Yezîd b. Ebî Ziyâd > İsâ b. Faîd .

e-Yezîd b. Ebî Ziyâd, *mübhem* râviyi zikretmeden ve farklı bir sahâbî olan Ubâde b. es-Samit'ten rivâyet etmiştir: Yezîd b. Ebî Ziyâd > İsâ b. Faîd > Ubâde b. es-Samit.

4-Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın öğrencisi olan ve kendisinden bu hadisi rivâyet eden râvîlerden Muhammed b. Fudayl, İbn Uyeyne, Cerîr [b. Hâzim], Halid b. Abdullah, Zâide b. Kudâme, Ebû Bekir b. Ayyâş, Abdülazîz b. Müslim, Ebû Avâne, mezkûr hadisi ittifakla İsâ b. Faîd'den nakletmişlerdir. Fakat Şu'be, bazı rivâyetlerinde İsâ b. Faîd yerine sadece İsa'yı veya farklı isimlerdeki başka râvîleri zikretmiştir. Şöyle ki Şu'be, bir rivâyette râviyi sadece İsâ olarak zikretmiş, diğer bir rivâyette İsâ b. Lakît veya İyâd b.

⁶²*Medâru'l-hadis*: "Bir hadisin muhtelif senedlerinin veya genel olarak hadislerin senedlerinin kendisinde birleştiği ve senedlerin ondan itibaren farklı yollara ayrıldığı râvidir." Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 174. Ayrıca bkz. Muhammed Mucîr el-Hatib, *Ma'rifetü-medâri'l-isnâd*, I, 35.

Lakît olarak, diğesinde ise İsâ b. Fâid veya Lakît, başka bir rivâyette de İsâ b. Lakît olarak rivâyet etmiştir.⁶³ Mizzî, bu rivâyetteki ihtilafın Şu'be'nin yanlışlarından (*vehim*) kaynaklandığını belirtmiştir⁶⁴.

Vekî', bu hadisi ashâbından Yezîd b. Ebî Ziyâd > İsâ b. Faîd tarikiyle *mürsel* olarak rivâyet etmiştir.⁶⁵ Söz konusu hadis *zayıf* bir senedle gelmesine rağmen birçok *şahidi* olduğundan *hasen li gayrihi* şeklinde değerlendirilebilir.

2.1.1.4 Hadisin Şâhidleri

Hadiste iki farklı konu yer almaktadır. Birinci kısımda âdil yöneticiden, ikinci kısımda ise Kur'ân-ı Kerîm'i unutmanın vebalinden söz edilmektedir. Fakat bu hadisin bazı rivâyetlerinde sadece birinci konudan bahsedildiği görülür. Diğer bazı rivâyetlerde ise yalnızca ikinci konu rivâyet edilmiştir. Bütün rivâyetlerde iki konunun geçmemesinin sebebi rivâyette *ihtisardan* kaynaklanmış olabilir.

Hadisin birinci konusu olan yönetim sorumluluğu ile ilgili birçok sahâbîden farklı rivâyetler bulunmaktadır. Bazıları şöyledir:

Ebû Ümâme'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “On veya daha fazla kişinin yönetimini üstlenen her bir kimse kıyamet günü eli boynuna bağlanmış olarak Allah'ın huzuruna gelir. Yaptığı iyilik onu çözer veya günahı onu mahveder. Onun (yöneticiliğin) başlangıcı kınanma, ortası pişmanlık ve sonu da kıyamet günü rezil olmaktır”.⁶⁶

Ebû Hüreyre⁶⁷ ve Büreyde'den⁶⁸ şu hadis nakledilmiştir: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “On kişiye yöneticilik yapan her bir kimse, kıyamet günü (Allah'ın huzuruna) elleri boynuna bağlanmış olarak getirilir [neticede] hak ya (yani hakka uygun davranması) onu serbest bırakır ya da mahveder”.

⁶³ Şu'be'nin vehimleri ilgili Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: “Şu'be râvîlerin isimlerinde ne kadar hata yapar!” Ahmed b. Hanbel, Şu'be'nin isimlerde neden hata yaptığını şöyle izah etmiştir: “Şu'be, hadisleri ezberlerdi, az bir şey hariç hadis yazmadı Bundan dolayı bazı yanlışları vardır”. Şu'be'nin adaleti ve bazı vehimleri ile ilgili âlimlerin görüşlerine bakmak için bkz. İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu İleli't-Tirmizî*, 95.

⁶⁴ Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf*, III, 274.

⁶⁵ Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf*, III, 274.

⁶⁶ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 635.

⁶⁷ Dârimî, *Siyer*, 72; Ahmed, *Müsned*, XV, 351.

⁶⁸ Bezzâr, *Müsned*, X, 338.

İbn Abbâs'ın (r.a.), rivâyetinde konu daha geniş olarak nakledilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Bir kimse, on veya daha fazla kişinin yönetimini üstlenip de hoşlandıkları veya hoşlanmadıkları ile hüküm verirse kıyamet günü eli boynuna bağlanmış olarak Allah'ın huzuruna gelir. Fakat Allah'ın indirdikleri ile hüküm verip, rüşvet almaz ve adaletsizlik yapmazsa, Allah, kendi bağından başka hiçbir bağın olmadığı günde, kıyamet gününde onun bağını çözer”.⁶⁹

Söz konusu hadisin Kurân'ı unutmayı sakındırmakla ilgili ikinci kısmının istilahi anlamındaki şahidi bulunmaktadır. Ancak şahid niteliğini taşımasa da bu manada gelen birçok hadis varid olmuştur. Meselâ Enes b. Malik, Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Ümmetimin günahları bana gösterildi kendisine Kur'ân'dan bir sûre veya bir âyetin bilgisi verildikten sonra onu unutanın günahından daha büyük bir günah görmedim”.⁷⁰

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.), Kurân'ın hızlıca unutulabildiğini beyan etmek için bir benzetme yapmıştır. “Kur'ân ile irtibatınızı devam ettiriniz. Canım kendi elinde olan (Allah'a) yemin olsun ki bu Kur'ân, bağından kurtulan deveden daha hızlı akıldan kaçıp gider”.⁷¹

2.1.1.5 Hadisin Açıklaması

Hadiste iki konu bulunmaktadır. İlki, yöneticiliğin ve insanların işlerini üstlenmenin riskinin beyânıdır. Adâlet, kıyâmet gününde vâliler ve yöneticiler için biricik kurtarıcıdır. Kur'ân-ı Kerîm ve sünnette bu anlamı pekiştiren örnekler mevcuttur. Meselâ: bir âyette, Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “İşte şu beldeler, zulmettikleri zaman onları helak ettik. Onları helak etmek için de belli bir zaman tayin etmiştik”⁷² Allah Teâlâ bir başka âyette ise şöyle buyurur: “Zalimlerin ne yakın bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaatchisi vardır”.⁷³

Hz. Peygamber (s.a.) sürekli zulümden sakındırmıştır. Zulmün kıyâmet gününde karanlık olacağını beyan etmiş⁷⁴ “Kim yeryüzünde bir karış zulüm yaparsa yaptığı

⁶⁹ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 116.

⁷⁰ Ebû Davûd, *Salât*, 16.

⁷¹ Buhârî, *Fezâilu'l-Kur'ân*, 23.

⁷² Kehf, 18 /59.

⁷³ Gâfir, 40/18.

⁷⁴ Müslim, *Birr ve sıla*, 15.

zulüm, onu yedi kat yerin dibinden kuşatır”⁷⁵ buyurarak zâlimin âkibetini haber vermiştir. Mu’âz b. Cebel’i Yemen’e vâli olarak gönderdiği zaman ona yaptığı tavsiyesinde şöyle der: “Mazlumun bedduasından sakın! Çünkü onun duası ile Allah arasında herhangi bir engel yoktur”.⁷⁶ Hz. Peygamber’in (s.a.) bildirdiğine göre: “Her müslümanın kanı, ırzı ve malı dokunulmazdır”.⁷⁷

Hadiste zikri geçen ikinci konu ise Kur’ân’ı öğrendikten sonra unutmaktır. Hadisin zâhiri, Kur’ân’ı unutmanın haramlığına delalet etmektedir. Kur’ân ve sünnetteki izahlara göre *’nisyan’* (unutma) kelimesinin iki anlamı vardır. Hakikî mânâsı insanın hafızasında ezberlemiş olduğu şeyleri hatırlayamamasıdır. Mecazî manası ise Kur’ân’ın hükümlerini bilip öğrendikten sonra onları önemsememek ve (yaşamında) uygulamamaktır.

Kişinin ezberlediğini hatırlamamasının sebepleri vardır. Hastalık, yaşlılık, insanın doğası gibi kişinin hiçbir dahlinin olmadığı tabîi etkenlerdir. İnsanın iradesinin olmadığı unutmada kişi, ondan sorumlu tutulmayacaktır. Zira Hz. Peygamber (s.a.) şöyle beyan etmiştir: “Allah, benim için ümmetimden hata, unutma ve zorla yaptırıldıkları şeyleri affetmiştir”.⁷⁸ Hz. Peygamber’in (s.a.) namazlarda unuttuğu ve yanıldığı vâkidir. Bir keresinde sabah namazı kılarken bir âyeti okumamış ve daha sonra “bana unutturuldu” buyurmuştur.⁷⁹

İhmaldan ve Kur’ân’dan uzaklaşmadan doğan unutmaya gelince bir kısım âlimler, (hadislerdeki) yasaklamanın tenzihen kerahet ifade ettiği görüşünderken bazıları da onu haramlığa yormuşlardır.⁸⁰ Hz. Peygamber (s.a.), Kur’ân ile ilişkiyi koparmamayı teşvik etmiş ve unutma konusunu bir örnekle açıklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân ile meşgul olan kişi devesi bağlı bir kişiye benzer. Kişi devesini tutmaya devam ederse onu elinden kaçırmaz, eğer salıverirse deve kaçır gider”.⁸¹

İbn Hacer, yukarıda zikri geçen hadisi şöyle şerh etmiştir: “*Kur’ân ile ilgi devam ettiği sürece hıfız de mevcut demektir. Tıpkı bir deve gibi deve bir iple bağlı olduğu sürece koruma*

⁷⁵ Buhârî, *Mezalim ve l-ğasb*, 15; Müslim, *Talak*, 142.

⁷⁶ Buhârî, *Mezâlim*, 10; Müslim, *İmân*, 19.

⁷⁷ Müslim, *Birr ve sıla*, 32.

⁷⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 202.

⁷⁹ Ahmed, *Müsned*, XXIV, 80; Nesâî, *Menâkib*, 29; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 73.

⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu l-bârî*, IX, 86; es-Subkî, *el-Menhelü l-azb*, VII, 261.

⁸¹ Buhârî, *Fezâilu l-Kurân*, 23.

altındadır. Hadiste devenin zikredilmesi, onun evcil hayvanlar içinde en çok kaçan hayvan olmasındandır. Ve deve kaçtıktan sonra onu bir daha ele geçirmek zordur”.⁸² İbn Hacer, Kâdî İyâz’ın bu konudaki görüşünü nakletmiştir: “Kur’ân-ı Kerîm’i ezberleyip de sonra ondan gafil olup unutan kişinin durumu ne kötüdür”! demiştir. Nevevî ise unutmanın tenzihen mekruh olduğunu söylemiştir.⁸³

Kur’ân-ı Kerîm’i unutmanın mecâzî manâsına göre Kur’ân’ın hükümlerini öğrendikten, onun bilgisini elde ettikten sonra onunla amel etmeyi bırakmaktır. Bu anlamı destekleyen birçok âyet ve hadis mevcuttur. bir ayette Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: “Allah’ı unuttular; (bu yüzden) O da onları unuttu”;⁸⁴ “Allah’ı unuttular; O da onlara kendilerini unutturdu”;⁸⁵ “Zikrimden kim yüz çevirirse sıkıntılı bir yaşam ona müstehaktır. Ayrıca onu kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz. Der ki: “Rabbim, (daha önce) görmekte olan biriyken niçin beni kör haşrettin?” (Allah da) ‘Öyledir. Sana âyetlerimiz geldi; sen de onları unuttun. Aynı şekilde bugün sen (de) unutulacaksın’.⁸⁶ der. “Bugün sizi unutuyoruz tıpkı bugününüzün buluşmasını unuttuğunuz gibi.”⁸⁷

Tahir b. Aşûr, unutmakla kastedilenin genellikle unutmaya yol açan ihmal olduğunu belirtmiştir.⁸⁸ Netice itibariyle hadiste geçen unutma, ihmal veya Kur’ân’dan uzaklaşma olması durumunda hakikî (manadaki) unutmayı kapsar. Ayrıca mecazî anlamında unutmayı da kapsar ki bildikten sonra Kur’ân hükümlerini tatbik etmemek demektir.

Hadiste geçen “eczem” kelimesinin manası hakkında birkaç görüş varid olmuştur. Hattâbî şöyle der: Ebû Ubeyde “el-eczem, eli kesik” demiştir. İbn Kuteybe de “el-eczem, *cüzzamlı* demektir” açıklamasını yapmıştır. İbn Abdilber ve İbnü’l-Arâbî ise “Bu kelimenin manasını, onun kendisini savunacak bir delili olmaz ve onda hayır yoktur” şeklinde beyan etmişlerdir.⁸⁹ Anlaşıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.) bu ifadesi ile Kur’ân-ı Kerîm’i unutanların durumunun iyi olmadığını benzetme yolu ile anlatmıştır.

⁸² İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, IX, 79.

⁸³ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, IX, 81.

⁸⁴ Tevbe, 9/62.

⁸⁵ Haşr, 59/19.

⁸⁶ Tâhâ, 20/124-126.

⁸⁷ Câsiye, 45/34.

⁸⁸ İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, VI, 144.

⁸⁹ Hattâbî, *Ğarîbü’l-hadis*, I, 311; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, XIV, 132; İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir an iktirâfi’l-kebâir*, I, 201.

2.1.2 İkinci Rivâyet

حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شَرْحَبِيلَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁹⁰ فَقَالَ: أَخْبِرْنَا عَنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مَاذَا فِيهِ مِنَ الْخَيْرِ؟⁹¹ قَالَ: “ فِيهِ خَمْسٌ جَلَالٌ⁹²: فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ أُهْبِطَ آدَمُ⁹³، وَفِيهِ تَوَفَى اللَّهُ آدَمَ، وَفِيهِ سَاعَةٌ لَا يَسْأَلُ اللَّهُ عَبْدٌ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ⁹⁴ إِيَّاهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ مَأْتَمًا⁹⁵ أَوْ قَطِيعَةً رَجِمَ، وَفِيهِ تَقُومُ السَّاعَةُ مَا مِنْ مَلَكٍ مُقَرَّبٍ، وَلَا سَمَاءٍ وَلَا أَرْضٍ⁹⁶ وَلَا جِبَالٍ⁹⁷ وَلَا حَجَرٍ⁹⁸ إِلَّا وَهُوَ يُشْفِقُ⁹⁹ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ.¹⁰⁰

Sa'd b. Ubâde şöyle demiştir: “Ensardan bir kimse Hz. Peygamber’e (s.a.) geldi ve “Bize cuma gününden bahset! Ondaki hayırlar nelerdir?” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Onda beş özellik vardır. Âdem o gün yaratıldı; o gün yeryüzüne indirildi ve Allah (c.c.), o gün Âdem’i vefat ettirdi. O günde öyle bir vakit vardır ki kul, günah olan bir şeyi veya akrabalık bağlarını kesmeyi istemedikçe Allah’tan her ne isterse Allah onu verir. Kıyâmet, o gün kopacaktır. Bu sebeple bütün mukarreb melekler, gökyüzü, yeryüzü, dağlar ve taşlar cuma gününden korkar”.

2.1.2.1 Seneddeki Râvîlerin Biyografileri

Ebû Âmir: Adı, Abdülmelik b. Amr’dır. Künyesi Ebû Âmir, Nisbesi el-Akadî, el-Basrî’dır. Hocaları arasında Şu’be, Ali b. Mübarek, Fülejh b. Süleymân ve İbrahim b. Tahmân bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye ondan rivâyette bulunmuştur. Önemli bir muhaddis olan Ebû Âmir, güvenilir râvilerdendir. Nesâî onu

⁹⁰ Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*’da geçmemektedir.

⁹¹ Bezzâr, *Müsned* ve Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de hadisin başından buraya kadar olan kısmı geçmemektedir. Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*’da sadece الجمعة عن يوم السبت؛ Bezzâr, *Müsned*’de سَبْتِ الْأَيَّامِ يَوْمٌ şeklinde geçmektedir.

⁹² Bezzâr, *Müsned* ve Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ خَمْسٌ جَلَالٌ; Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*’da وفيه أهبط آدم إلى الأرض şeklinde geçmektedir.

⁹³ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de وفيه أهبط آدم إلى الأرض; Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*’da وفيه أهبط آدم إلى الأرض şeklinde geçmektedir.

⁹⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de إِلَّا أُعْطَاهُ إِيَّاهُ şeklinde geçmektedir.

⁹⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de إِيَّاهُ şeklinde geçmektedir.

⁹⁶ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de وَلَا أَرْضٍ şeklinde bulunmamaktadır.

⁹⁷ Şafîî, *Müsned*; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr* ve Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*’da وَلَا جِبَالٍ şeklinde geçmektedir.

⁹⁸ Şafîî, *Müsned*; Bezzâr, *Müsned* ve Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*’da وَلَا حَجَرٍ geçmeyip; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*’da وَلَا رِيحٍ، وَلَا بَحْرٍ؛ Bezzâr, *Müsned* ve Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*’da وَلَا رِيحٍ، وَلَا بَحْرٍ eklenerek geçmektedir.

⁹⁹ Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*’da إِلَّا هُنَّ يُشْفِقْنَ؛ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de إِلَّا هُنَّ يُشْفِقْنَ؛ Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*’da إِلَّا هُنَّ مُشْفِقُونَ şeklinde geçmektedir.

¹⁰⁰ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 122; Şafîî, *Müsned*, I, 71; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*, I, 127; Bezzâr, *Müsned*, IX, 191; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VI, 19; Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân*, IV, 395.

şöyle nitelemiştir: “*Sika ve me'mundur*”. İclî de “*Sikadır, ondan hadis yazdım*” demiştir. Yahya b. Maîn, *sika* olduğunu söylemiştir. 205/820 yılında vefat etmiştir.¹⁰¹

Züheyr: Tam adı Züheyr b. Muhammed, künyesi Ebu'l-Münzir, nisbesi el-Horasânî, et-Temimî'dir. Kendisi Zeyd b. Eslem, Şerîk b. Ebî Nemr ve Âsım el-Ahvel'den rivâyette bulunmuştur. Ondan rivâyet edenler arasında Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî, Ravh b. Ubâde ve Ebû Âmir el-Akadî yer alır. Ahmed b. Hanbel, onun *sika* olduğunu; Buhârî ise Şam halkının ondan naklettiği haberlerin *münker* olduğunu söyler. Nesâî ise *kavî* olmadığını belirtir.¹⁰²

Abdullah b. Muhammed: Tam adı Abdullah b. Muhammed b. Akîl b. Ebî Talib'dir. Kendisi Cabir b. Abdullah, İbn Ömer ve Enes b. Mâlik'ten rivâyette bulunmuştur. Ondan da Süfyân es-Sevrî, İbn Uyeyne, Zâide b. Ebî Zâide, Şerîk b. Abdullah el-Kâdî ve Züheyr b. Muhammed hadis almıştır. Hafızası konusunda tenkit edilmiştir. İbn Hibbân, hafızasının oldukça kötü olduğunu, hadisleri aldığı gibi aktaramadığını belirterek naklettiklerinden uzak durulması gerektiğini söyler. İbn Uyeyne, İbn Akîl'in hadis ezberine pek güvenmez, Yahya b. Maîn de kavi olmadığını ifade eder. İbnü'l-Medînî ise, Mâlik'in, kitaplarına İbn Akîl'in rivâyetlerini almadığına dikkat çeker. Ancak Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Rahûye onun hadislerini delil olarak kullanmışlardır. Tirmizî onun için “*Sadûktur*” demiş; Bezzâr da bu hadisi *salih* olarak değerlendirmiştir.¹⁰³

Amr b. Şürahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde: Nisbesi el-Ensârî, el-Hazrecî, el-Medenî'dir. Sa'd b. Ubâde'nin torununun oğludur. Biyografi kitaplarında rivâyet aldığı şahıs olarak sadece babası zikredilir. Amr'dan oğulları Saîd ve Abdurrahmân ile Abdullah b. Muhammed b. Akîl ve Muhammed b. Abdurrahmân b. Sa'd b. Zürâre rivâyette bulunmuştur. İbn Hibbân onu, *es-Sikât*'ında zikretmiş cerh ve ta'dîl açısından başka değerlendirmede bulunmamıştır. Nesâî'de rivâyetleri bulunmaktadır.¹⁰⁴

Babası: Tam adı Şürahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde'dir. Şürahbîl, babasından ve dedesinden rivâyet etmiştir. Ondan da oğlu Amr ve Abdullah b. Akîl hadis almıştır. İbn

¹⁰¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, VI, 425; İclî, *es-Sikât*, I, 310; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 360; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 388; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 166.

¹⁰² Zehebî, *Mîzân*, II, 84; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 349.

¹⁰³ Bezzâr, *Müsned*, IX, 191; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 153-154; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 206; Zehebî, *Mîzân*, II, 484.

¹⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 238; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 225; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 60; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 78.

Hibbân onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir. *Cerh* ve *ta'dîl* kapsamında onunla ilgili başka bir değerlendirme bulunmamaktadır.¹⁰⁵

Dedes: Saîd b. Sa'd b. hakkında Sa'd b. Ubâde'nin talebeleri başlığında bilgi verilmiştir.

¹⁰⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 339; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 448; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 322.

2.1.2.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler						Sahâbî				
Ahmed b. Hanbel ¹⁰⁶	Ebû Âmir				Züheyr	Abdullah b. Muhammed	Amr b. Şürahbîl b. Saîd b. Sa'd	Babası (Şürahbîl)	Dedesi (Saîd)	Sa'd b. Ubâde	
Abd b. Humejd ¹⁰⁷	Musâ b. Mes'ud										
Beyhakî ¹⁰⁸	Abdurrahman el-Hirefî	Ahmed b. Süleymân	Hilal b. el-Alâ	Mu'âfâ b. Süleymân	Züheyr		Amr b. Şürahbîl b. Saîd	Babası (Şürahbîl)		Dedesi Sa'd b. Ubâde	
Bezzâr ¹⁰⁹	Muhemmed b. el-Musennâ			Ebû Âmir	Züheyr		Amr b. Şürahbîl b. Saîd	Dedesi (Saîd)		Sa'd b. Ubâde	
Buhârî ¹¹⁰	Abdurrahman b. Abdullah						Saîd b. Seleme	Amr b. Şürahbîl b. Sa'd	Babası (Şürahbîl)		Dedesi Sa'd b. Ubâde
Taberânî ¹¹¹	Ahmed el-Haşşâb er-Rakki	Amr b. Kust	Hüseyn b. İshâk	İsmâil b. Zurâre	Ubeydullah b. Amr		Şürahbîl b. Sa'd b. Ubâde			Sa'd b. Ubâde	
Buhârî ¹¹²	Ubeydullah b. Amr						Amr b. Şürahbîl			Sa'd b. Ubâde	
Ahmed b. Hanbel ¹¹³	Ebû Âmir				Züheyr		Abdurrahmân b. Yezîd el-Ensari			Ebû Lubâbe el-Bedrfî	

¹⁰⁶ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 122; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, IV, 44.

¹⁰⁷ Abd b. Humejd, *el-Müntehab*, I, 127.

¹⁰⁸ Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, IV, 395.

¹⁰⁹ Bezzâr, *Müsned*, IX, 191.

¹¹⁰ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, IV, 44.

¹¹¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 19.

¹¹² Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, IV, 44.

¹¹³ Ahmed, *Müsned*, XXIV, 314.

2.1.2.3 Senedlerin İncelenmesi

Hadisin *medârı* Abdullah b. Muhammed b. Akîl bu hadisi birçok tarîkten rivâyet etmiştir. Abdullah b. Muhammed, cerh ve ta'dîl açısından zayıf bir râvidir. Biyografisinde rivâyetleri aldığı gibi aktaramadığı ifade edilmiştir. Bu rivâyette de farklı râvîlerden nakletmiştir. Bu râvîler: Amr b. Şûrahbîl b. Saîd, Amr b. Şûrahbîl b. Sa'd, Şûrahbîl b. Sa'd b. Ubâde, Amr b. Şûrahbîl, Sa'd'ın oğullarından veya Abdurrahmân b. Yezîd el-Ensârî isimleriyle zikredilmiştir.

Said b. Seleme ve Ubeydullah b. Amr'ın senedlerinde “Şûrahbîl b. Sa'd b. Ubâde” olarak geçmiştir. Ancak Zühyer, Şûrahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde olarak nakletmiştir. Şûrahbîl, babası Saîd b. Sa'd b. Ubâde'den rivâyeti meşhurdur. Ancak Sa'd'ın Şûrahbîl adında bir oğlu kaynaklarda bu hadisten başkasında geçmemiştir. Hadis kitaplarında her iki sened nakledilmiştir. Ebû Hâtim, Şûrahbîl b. Sa'd'ı tanıtırken Şûrahbîl b. Saîd b. Sa'd olduğu söylendiğini nakletmiş ancak bir tercihte bulunmamıştır.¹¹⁴

Bezzâr, bu hadisi şöyle nitelemiştir: “bu kelamı Hz. Peygamber'den bu *vech* ve seneden başka bir yoldan bilmiyoruz onun senedi *salih*dir”.¹¹⁵

Nureddin el-Heysemî, şu değerlendirmede bulunmuştur: “Abdullah b. Muhammed eleştirilmiş fakat bazıları tarafından *sika* kabul edilmiştir. Diğer seneddeki râvîler ise *sikadır*”.¹¹⁶ İbn Hacer, “Şûrahbîl eğer bu hadisi dedesi Sa'd b. Ubâde'den duymuşsa o zaman hadis *hasendir*” demiştir.¹¹⁷ Ancak Şûrahbîl'in doğum ve ölüm tarihi bilinmediğinden dolayı dedesinden duyup duymadığı belirsizdir.

Mezkûr senedler dikkate alındığında Abdullah b. Muhammed'in rivâyeti *muhtarib* olup tespitlerimize göre rivâyetteki farklı isimler Abdullah b. Muhammed'den kaynaklanmaktadır. Abdullah b. Muhammed zayıf bir râvî olduğundan zayıflığı telafî edecek başka rivâyetlerin bulunmaması, söz konusu hadisin güvenilirliğini zedelemektedir. Nitekim son dönem âlimlerinden Şuayb el-Arnâvût, Nebîl b. Mansûr ve Hasan b. Muhammed es-San'ânî, Abdullah b. Muhammed b. Akîl'in *zayıf* olduğunu ve bu hadisin senedinde *ızdıraba* düştüğünü söylemişlerdir.¹¹⁸

¹¹⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dîl*, IV, 339.

¹¹⁵ Bezzâr, *Müsned*, IX, 191.

¹¹⁶ Ebû'l-Hasan el-Heysemî, *Mecme'u'z-zevâid*, II, 163.

¹¹⁷ İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, VI, 70.

¹¹⁸ İbn Mâce, *İkame*, 79 (Arnavut'un notu); Nebîl b. Mansûr, *Enîsu's-sârî*, X, 434-436; Hasan b. Muhammed, *Nüzhetü'l-elbâb*, II, 983.

2.1.2.4 Hadisin Şâhidleri

Bu hadis zayıf bir senedle gelmesine rağmen *hasen li-gayrihi* sayılır, çünkü onu teyit eden ve aynı anlama gelen, cuma gününün en hayırlı gün olduğunu beyan eden, Hz. Âdem'in (a.s.) cuma gününde yaratıldığını, cennete girdiğini ve cennetten çıkarıldığını isbât eden sahîh *şahid*leri vardır. Bazılarını şöyle sırayalabiliriz:

Rasûlullah (s.a.) “Cumâ gününde öyle bir saat vardır ki eğer bir müslüman kul namaz kılarken o saatte Allah Teâlâ’dan hayırlı bir şey dilerse, Allah dilediğini ona mutlaka verir” buyurmuştur. Hz. Peygamber, (s.a.) eliyle o vaktin darlığına işaret etmiştir.¹¹⁹

Bir başka hadiste Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür. (Zîra) Âdem o günde yaratıldı ve cennete girdi ve o günde cennetten çıkarıldı”.¹²⁰ Yine Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Günlerinizin en değerlisi cuma günüdür. Âdem (a.s.), o günde yaratıldı, o gün vefat etti, ilk sûra o gün üfürülecek, ikinci sûra yine o gün üfürülecektir. Bana çok salâvat getirin. Sizin salâvatlarınız bana arz olunur. Ashab: “Ey Allah’ın Rasûlü! Siz çürüyüp toprak olduğunuz halde bizim salâvatlarımız size nasıl arz olunacaktır” diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.) şu cevabı vermiştir: “Aziz ve Celil olan Allah, toprağa Peygamberlerin cesetlerini çürütmeyi yasak etmiştir”.¹²¹

2.1.2.5 Hadisin Açıklaması

Hadis cuma gününün ehemmiyetinden ve faziletinden bahsetmektedir. Bu günün değeri, cuma Sûresi ile belirtilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) sahâbîlere çeşitli münasebetlerde cuma gününün faziletlerinden bahsetmiştir. Yukarıdaki hadiste bir sahabî, Hz. Peygamber’e cuma gününün meziyetlerini sormuş; Hz. Peygamber de cuma gününde olan ve ona değer kazandıran önemli olayları ve bazı ayrıcalıkları söylemiştir. cuma gününün fazileti ile ilgili bazı hususları şöyle tespit etmek mümkündür:

Müslümanların en büyük toplantılarından biri cuma namazıdır ve bu farz cemaatle kılınmıştır. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah’ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır”.¹²²

¹¹⁹ Buhârî, *Deavât*, 61; Müslim, *Cuma*, 13.

¹²⁰ Müslim, *Cuma*, 17.

¹²¹ Ebû Dâvûd, *Cuma*, 207; Nesâî, *Cuma*, 5; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 829.

¹²² Cuma, 62/9.

cuma günü müslümanların bayram günüdür. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ bu günü müslümanlara bayram yapmıştır, cumaya gelen boy abdesti alarak gelsin”.¹²³ cuma namazına gitmenin büyük mükâfatı, sevabı vardır. Rasûlullah (s.a.) bu manayı şöyle ifade etmiştir: “kim cuma günü her türlü temizliğini yapar ve boy abdesti alırsa cuma namazı için camiye erkenden gider imâma yakın olur hutbeyi dinlerse bu yolda attığı her bir adıma karşılık gündüzü oruçlu gecesini ibadetle geçirilen bir yıllık amelin sevâbı kazanılmış olur”.¹²⁴ cuma gününün meziyyetlerinden biri de günahların bağışlandığı gün olmasıdır. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:

“kim cuma günü gusleder, elinden geldiği kadar kendisinin veya ailesinin kokusundan sürünür, sonra (evinden) çıkıp mescide (gelir) ve iki kişinin arasına girip arasına (oturmazsa) sonra namaz kılar ve imamın (hutbesini) dinlerse o cumadan (gelecek) cumaya kadar günahları aff olur”.¹²⁵

et-Tîbî “bu hayırlar cuma gününün faziletli gün olduğu sonucunu gerekli kılar” demiştir. el-Kâri ve el-Mübârekfûrî ise bu konuda şunları söylemişlerdir: “cuma gününün beş özelliği ile ilgili hadis, bu özellik ve meziyetlerin beş ile sınırlı olduğu mânâsına gelmez, cuma gününde başka meziyetler de vardır”.¹²⁶ cuma gününden tasalanma sebebine gelince kıyamet Cuma günü kopacağı içindir.¹²⁷

¹²³ İbn Mâce, *Salât*, 83.

¹²⁴ Tirmizî, *Cuma*, 4; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 852; Hâkim, *Müstedrek*, I, 418.

¹²⁵ Buhârî, *Cuma*, 6.

¹²⁶ Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh*, III, 1019; Sanâ'nî, *et-Tenvîr İerhu'l-câmi's-Sağîr*, XI, 210.

¹²⁷ İbnu'l-Esîr, *eş-Şâfi Şerhu Müsnedi's-Şâfi*, II, 142.

2.1.3 Üçüncü Rivâyet

حَدَّثَنَا هَاشِمٌ، أَخْبَرَنَا الْمُبَارَكُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ دُلَّنِي عَلَى صَدَقَةٍ¹²⁸. قَالَ: «اسْقِ الْمَاءَ»¹²⁹.

Sa'd b. Ubâde şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) bana uğradı. “Sadaka konusunda bana yol göster” dedim. “Su dağıt” buyurdu.

Ahmed b. Hanbel bu hadisi *Müsned*'de iki farklı tarikle daha zikretmiştir. Bu rivâyetler şöyledir:

حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ: سَمِعْتُ شُعْبَةَ يُحَدِّثُ، عَنِ قَتَادَةَ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟¹³⁰ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟¹³¹ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ» قَالَ: فَتِلْكَ سِقَايَةُ آلِ سَعْدٍ بِالْمَدِينَةِ.¹³²

Sa'd b. Ubâde'nin annesi vefat ettiğinde Rasûlullah'a şöyle dedi: “Yâ Rasûlallah! Annem vefat etti. Onun için sadaka verebilir miyim?” Hz. Peygamber (s.a.) “Evet” buyurdu. Sa'd “Hangi sadaka daha üstün?” dedi. Hz. Peygamber “Su dağıtmak” buyurdu. (el-Hasan el-Basrî) “Medine'deki (kuyunun yerini göstererek) Sa'd Ailesi'nin (halka) su dağıttıkları kuyu budur” dedi.

¹²⁸ Saïd b. Mansûr, *Tefsîr*'de قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ. قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ.

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*'da قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'te قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

¹²⁹ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 123, 124; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XII, 314; Saïd b. Mansûr, *Sünen*, I, 148; Ebû Davûd, *Zekât*, 41; İbn Mâce, *Edeb*, 8; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 123; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 21, VI, 22. Saïd b. Mansûr, *Tefsîr*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*'da قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'te قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

¹³⁰ Buraya kadar olan kısmı Ebû Davûd, *Sünen*; İbn Mâce, *Sünen*; İbn Huzeyme, *Sahîh* ve İbn Hibbân, *Sahîh*; Hâkim, *Müstedrek*, Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*'da geçmemektedir. Saïd b. Mansûr, *Sünen*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

¹³¹ Hâkim, *Müstedrek* ve Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'da قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

¹³² Saïd b. Mansûr, *Tefsîr*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

Ahmed, *Müsned*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

Bu hadisteki ifade Hasan el-Basrî'ye ait mudrec niteliğinde bir ifadedir. Ebû Dâvûd, *Sünen*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

Saïd b. Mansûr, *Sünen*; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*'de قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يُحَدِّثُ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ فَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «سَقِي الْمَاءَ».

حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: سَمِعْتُ شُعْبَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْسَنَ، يُحَدِّثُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ أُمَّهُ مَاتَتْ، فَقَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ أَفَأَتَصَدَّقُ عَنْهَا؟ قَالَ: “ نَعَمْ ” قَالَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: “سَقْيُ الْمَاءِ” قَالَ: “ فَبِئْسَ سِقَايَةٌ آلِ سَعْدٍ بِالْمَدِينَةِ ” قَالَ شُعْبَةُ: فَقُلْتُ لِقَتَادَةَ: مَنْ يَقُولُ تِلْكَ سِقَايَةَ آلِ سَعْدٍ قَالَ: الْحَسَنُ.

Sa'd b. Ubâde'den şöyle nakledilmiştir: Sa'd b. Ubâde'nin annesi vefat etti. Sa'd “Ya Rasûlallah! Annem vefat etti. Onun için sadaka verebilir miyim? “ dedim. “Evet” buyurdu. Sa'd “Hangi Sadaka daha üstündür?” dedi. Hz. Peygamber (s.a.) “Su dağıtmak” buyurdu. (el-Hasan el-Basrî) “Medine'deki Sa'd ailesi'nin sikayesi budur” dedi. Şu'be, Katâde'ye “Medine'deki Sa'd âilesi'nin (halka) su dağıttıkları kuyu budur” diyen kimdir? dedi, el-Hasan diye cevap verdi.

2.1.3.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Hâşim: Tam adı Hâşim b. el-Kâsım'dır. Künyesi Ebû'n-Nadr, nisbesi el-Kinânî'dir. Hocaları arasında Şu'be b. Haccâc, Şeyban b. Abdurrahmân ve Süleymân b. Muğîre yer almaktadır. Ondaki rivâyet edenler arasında Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Ebû Heyseme, İshâk b. Râhûye bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel, “Ebû'n-Nadr, iyiliği emredip kötülükten nehyeden hocamızdı” diyerek onu methetmiştir. Yahya b. Maîn *sika* olduğunu söylemiştir. 207/822 yılında vefat etmiştir.¹³³

el-Mübârek: Tam adı el-Mübârek b. Fudâle b. Ebî Ümeyye'dir. Ömer b. el-Hattâb'ın kardeşi Zeyd b. el-Hattâb'ın mevlâsıdır. Basra âlimlerinin büyüklerindedir. *Sika*, *hâfız* olarak nitelenmiştir. Kendisi el-Hasan el-Basrî ve Sâbit el-Bünânî'den rivâyette bulunmuştur. Onun öğrencileri arasında Hasan b. Mûsa el-Eşyeb, Heysem b. Cemîl, Yezîd b. Harûn ve Affân b. Müslim yer almaktadır. Ebû Dâvûd, el-Mübârek'in çok fazla *tedlis* yaptığını ancak *haddesena* sığasıyla rivâyet ettiği zaman bir sorun olmadığını belirtir. Nesâî, el-Mübârek'in *zayıf* olduğunu söylemiştir. İbn Sa'd ise onda zayıflık olduğunu söylemiştir. Affân b. Müslim, onu yüceltip [överdi], *sika* olduğunu söyler ve ondan hadis naklederdi. Buhârî, *Sahîh*'inde onun rivâyetini *şahid* olarak kullanmıştır. 164/780 veya 165/781 vefat ettiği söylenmiştir.¹³⁴

el-Hasan: Tam adı el-Hasan b. Ebi'l-Hasan'dır. Künyesi Ebû Saîd, nisbesi el-Basrî'dir. Zeyd b. Sâbit el-Ensârî'nin mevlâsıdır. Tâbiîn'in önde gelenlerindedir. Hz. Osman, Talha ve sahâbenin büyüklerini görmüştür. İlim ve amel yönünden yaşadığı dönemin

¹³³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XVI, 97; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 133-135.

¹³⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XV, 279; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VI, 655.

efendisiydi. Hocaları arasında İmrân b. Husayn, el-Muğîre b. Şu'be, Abdurrahmân b. Semura, Semura b. Cündüb, Ebû Bekre es-Sekafî, Nu'man b. Beşîr, Câbir b. Abdullah, Cüdeb el-Becelî, İbn Abbâs, Amr b. Tağlib, Ma'kil b. Yesâr, Esved b. Serî, Enes b. Mâlik gibi büyük sahâbîler vardır. el-Hasan el-Basrî'den rivâyet edenlerden ise Eyyüb es-Sahtiyânî, Şeyban en-Nahvî, Yunus b. Ubeyd, İbn Avn, Humeyd et-Tavîl, Sabit el-Bünânî, Mâlik b. Dinâr, Hişâm b. Hassân gibi pekçok kimse bulunmaktadır. el-Hasan el-Basrî, karşılaşmadığı sahâbîlerden mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Yahya b. Maîn şöyle söylemiştir: “Hz. Ali ve Ümmü Seleme gibi bazı râvilerden onlarla karşılaşmadığı halde mürsel olarak rivâyette bulunmuş, Ebû Mûsâ, İbn Serî, Abdullah b. Amr, Amr b. Tağlib, İmrân, Ebû Berze el-Eslemî, Usâme b. Zeyd, İbn Abbâs, Ukbe b. Âmir, Ebû Sa'lebe, Ebû Bekir, Ebû Hüreyre, Câbir ve Ebû Saîd'den Mürsel olarak rivâyet etmiş, el-Hasan, Ebû Hüreyre'den *semâ* yoluyla hadis almamıştır”. İbn Maîn'e, bazı hadislerde el-Hasan el-Basrî'nin Ebû Hüreyre tarafından tahdis ettiği ifadelerinin geçtiği söylenince bu rivâyetlerin *mu'teber* olmadığını söylemiştir. Biyografi kaynaklarında ahlâkını, zühdünü, takvasını anlatan pekçok bilgi vardır.

Ebû Bürde'den şöyle rivâyet edilmiştir: “Hz. Peygamber'in sahâbilerine el-Hasan el-Basrî kadar benzeyen başka bir kimse görmedim”. Enes b. Mâlik onu şöyle medhetmiştir: “el-Hasan'a [ilmi, dini]sorun, çünkü o ezberledi biz ise unuttuk”. İbrahim b. İsâ el-Yeşkurî “Hasan'dan daha hüznü birini görmedim, onu her gördüğümde sanki bir beladan çıkmış gibi idi” demiştir.

Serî b. Yahya da şöyle söylemiştir: “el-Hasan her ayın 13, 14 ve 15. günlerinde, haram aylarda ve pazartesi ve perşembeleri oruç tutardı”. 110/728 yılında Basra'da vefat etmiştir.¹³⁵

Sa'd b. Ubâde: Sahâbî'dir. 1. bölümde tanıtılmıştır.

İkinci tarikteki râviler:

Haccâc: Ahmed b. Hanbel'in hocası Haccâc'ın tam adı Haccâc b. Muhammed'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Nisbesi el-Missisî, lakabı el-A'ver'dir. Kendisi İbn Cüreyc, Ömer b. Zer ve Harîz b. Osman'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden rivâyet edenler arasında ise Ahmed b. Hanbel, Za'ferânî ve Hilâl b. el-A'lâ yer almaktadır. İbn

¹³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VII, 116; Nevevî, *Tehzîbü'l-esma ve'l-luğât*, I, 162; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 565-572-573-578; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 112. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 264.

Maîn, Haccâc b. Muhammed'in İbn Cüreyc'in talebeleri arasında en güvenilir kişi olduğunu söylemiştir. *Hâfız* ve *sika* olarak *ta'dil* edilmiştir. İbn Sa'd, onun bir iş için Bağdat'a geldiğini ve 206/821 yılında burada vefat ettiğini söylemiştir.¹³⁶

Katâde: Katâde'nin tam adı Katâde b. Diâme es-Sedûsî el-Basrî'dir. Künyesi Ebu'l-Hattâb'dır. Kendisi Hişâm ed-Destüvâî ve Saîd b. Ebî Arûbe'den hadis rivâyet etmiştir. Zührî, Katâde'nin Mekhûl'den daha büyük âlim olduğunu söylemiştir. İbn Sirîn, "Katâde, hıfız, [zabt] konusunda insanların en kuvvetlisidir" demiştir. 110/728 ile 120/738 arasında vefat etmiştir.¹³⁷

¹³⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 252; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 205; Suyutî, *Tabakâtü'l-huffâz*, I, 152.

¹³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VII, 171; İclî, *es-Sikât*, I, 389; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 133; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 92.

2.1.3.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler			Sahâbî		
Ahmed ¹³⁸	Hâşim			el-Mübârek	el-Hasan	Sa'd b. Ubâde
Taberânî ¹³⁹	Ebû Yezîd Karâtîsî		Esed b. Mûsâ			
İbn Ebî Şeybe ¹⁴⁰	Ebû Bekir		İbn Uleyye	Yûnus		
İbn Mansûr ¹⁴¹	Saîd		Huşeym	Mansûr ve Yûnus		
Ahmed ¹⁴²	el-Haccâc		Şu'be	Katâde		
Taberânî ¹⁴³	el-Mikdâm b. Dâvûd		Esed b. Mûsâ	er-Rabî b. Subayh		
İbn Huzeyme ¹⁴⁴	Selm b. Cunâde	Ebû Mu'aviye	Şu'be	Katâde	Saîd b. el-Müseyyeb	
İbn Mâce ¹⁴⁵	Ali b. Muhammed	Vekî	Hişâm ed-Destüvâî	Katâde		
Ebû Dâvûd ¹⁴⁶	Muhammed b. Abdurrahim	Muhammed b. Ara're	Şu'be	Katâde	el-Hasan ve Saîd	
Taberânî ¹⁴⁷	Muhammed b. Abdullah		Yahyâ b. Abdulhamîd	Abdülazîz b. Muhammed	Saîd b. Amr b. Şürahbîl	
Taberânî ¹⁴⁸	Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe		Dırâr b. Surad	Abdülazîz b. Muhammed	Umâre b. Ğaziyye Humeyd b. Ebi's-San'a	
Ebû Dâvûd ¹⁴⁹	Muhammed b. Kesîr		İsrâîl	Ebû İshâk es-Sebiî	Racul (bir kimse)	
Ebû Dâvûd ¹⁵⁰			Hemmâm	Katâde	Saîd b. el-Müseyyeb	

¹³⁸ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 123.

¹³⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 21.

¹⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XII, 314.

¹⁴¹ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, 148.

¹⁴² Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 124.

¹⁴³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 21.

¹⁴⁴ İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 123.

¹⁴⁵ İbn Mâce, *Edeb*, 8.

¹⁴⁶ Ebû Davûd, *Zekât*, 41.

¹⁴⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 21.

¹⁴⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 22.

¹⁴⁹ Ebû Davûd, *Zekât*, 41.

¹⁵⁰ Ebû Davûd, *Zekât*, 41.

2.1.3.3 Senedlerin İncelenmesi

Ahmed b. Hanbel, bu rivâyeti *Müsned*'inde üç kere rivâyet etmiş, her rivâyeti diğerinden sened ve metin farklılıkları göstererek beyan etmiştir. Hadis âlimlerinin kitaplarında hadis tekrarının sebebinin hadislerin mana veya *ihtisariü'l-hadis* ile rivâyet edilmesinden kaynaklanan farklılıkları ortaya koymak olduğu beyan edilmiştir. Tekrar rivâyet edilen bu hadisler birbirini açıklamaktadır.

Taberânî'nin rivâyet ettiği Sa'd b. Ubâde'nin hadis metni Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinden farklıdır. Çünkü Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinde sadakayı soran Sa'd b. Ubâde'dir. Taberânî'dekinde Sa'd sormaksızın doğrudan Hz. Peygamber (s.a.) ona bu uygulamayı öğretmiştir.

Senede ve seneddeki râvîlerin *cerh* ve *ta'dîl* mertebelerine bakıldığında bu hadisin *munkatî*' olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü el-Hasan el-Basrî ve Saîd b. el-Müseyyeb, Sa'd b. Ubâde'yi görmemişler ve dolayısıyla ondan hadis nakletmemişlerdir. Sa'd b. Ubâde 15/636 senesinde vefat etmiş, Saîd b. el-Müseyyeb 14/635 ve el-Hasan el-Basrî 21/641 senesinde doğmuştur. Alâî, Saîd b. el-Müseyyeb'in Sa'd b. Ubâde'den rivâyetlerini şöyle değerlendirmiştir: "Saîd b. el-Müseyyeb'in Sa'd b. Ubâde'den rivâyetleri Ebû Dâvûd ve Nesâî'de mevcuttur, fakat Saîd b. el-Müseyyeb onu görmemiştir".¹⁵¹

Zehebî, Saîd b. el-Müseyyeb'in rivâyetleri hakkında şöyle demiştir: "Saîd b. el-Müseyyeb; Ubey b. Ka'b, Bilal (el-Habeşî), Sa'd b. Ubâde, Ebû Zer ve Ebû'd-Derdâ'dan *mürsel* olarak rivâyet etmiştir".¹⁵² Yine başka bir yerde şöyle söylemiştir: "Sa'd b. Ubâde'den Saîd b. el-Müseyyeb ve el-Hasan el-Basrî *mürsel* olarak rivâyet etmiştir".¹⁵³

Yahya b. Maîn, Taberânî'deki rivâyetin râvîlerinden olan Dırâr b. Surad'ın, yalancı olduğunu söylemiştir. Buhârî ve Nesâî onu *metrukü'l-hadis* olarak nitelemiştir. İbn Ebî Hâtim ise "onun hadisleri yazılır fakat delil olarak gösterilmez" demiştir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Alâî, *Cami'u't-tahsil fi ahkâmi'l-merâsîl*, 184.

¹⁵² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 124.

¹⁵³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 167. Buradaki *mürsel* teriminden maksad seneddeki inkıtâ anlamındaki *mürsel*'dir. Zira ilk asırlardaki âlimler, *munkatî*' hadisi bazen *mürsel* diye nitelerlerdi. Bkz. Nevevî, *et-Takrîb*, 6-7; İbn Kesîr, *İhtisâru ulûmi'l-hadis*, 47-48.

¹⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 456.

Taberânî'deki bir başka râvî ise Humeyd b. Ebi's-San'a'dır. Mechûl olarak nitelendirilmiştir. Biyografi kitaplarında ne ismi ne de hakkında zikredilen *cerh* ve *tadîl* kaydına rastlanmıştır. Bundan dolayı rivâyetine ihtiyatla yaklaşmak gerekir. İbn Mâkûla şöyle demiştir: “Humeyd b. Ebi's-San'â, Sa'd b. Ubâde'den *mürsel* olarak rivâyet etmiştir”.¹⁵⁵ Ebû Dâvûd'un Ebû İshâk es-Sebiî rivâyetinde *mubhem* bir râvî vardır. Diğer Saîd b. el-Müseyyeb rivâyeti ise *mürseldir*.

2.1.3.4 Hadisin Şâhidleri

Hadisin şahidleri bulunmamakta ancak hadisin muhtevasıyla ilgili başka hadisler de vardır. Su dağıtılmasını teşvik eden, kuyu açılmasının faziletini anlatan hadislerden bazıları şöyledir:

Enes b. Mâlik şöyle rivâyet etmiştir: Sa'd b. Ubâde Rasûlullah'a gelip “Ey Allah'ın Rasûlû annem vefat etmeden önce sadaka vermeyi seviyordu, ben onun adına sadaka versem ona fayda verir mi?” diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) “evet fayda verir, su dağıt” buyurdu.¹⁵⁶

Yine başka bir hadiste Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Bir yolcu, yolda yürürken çok susamış. Bir kuyuya inmiş ve su içmiş, sonra kuyudan çıkmış. O kimse orada bir köpek ile karşılaşmış, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, nemli toprağı yalıyormuş. Yolcu (kendi kendine): bu hayvan benim gibi hararet ve susuzluk içinde olmuş, kuyuya inip ayakkabısını su ile doldurmuş. Sonra ayakkabıyı ağzı ile tutarak kuyudan çıkmış ve köpeğe su vermiş. Bu yaptığından dolayı Allah o kulunu övmüş ve ona mağfîret etmiştir. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, hayvanlara su vermekte bize ecir var mıdır? demişler. Rasûlullah: “Her canlıya su vermekte sevâb vardır” buyurmuş.¹⁵⁷

Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber (s.a.), susamış bir müslümana su veren mümine cennette, “*er-Rahîku'l-mahtûm*” denilen kendisinden önce başka birisinin içmediği kapağı mühürlü, lezzetli ve misk kokulu cennet içeceği içirileceği müjdesini vermiştir”.¹⁵⁸

¹⁵⁵ İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fi ref-i'l-irtiyâb*, VI, 188.

¹⁵⁶ Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, III, 74.

¹⁵⁷ Buhârî, *Musâkât*, 11. Aynı konuda başka hadis rivâyet edilmiş, Bkz. Buhârî, *Bed'u-l halk*, 17.

¹⁵⁸ Ebû Davûd, *Zekât*, 41; Tirmizî, *Kıyâme*, 18.

2.1.3.5 Hadisin Açıklaması

Bu hadisle ilgili hadis şerhleri kitaplarında açıklama yapılmamıştır. Ancak şunlar söylenebilir: Yüce Allah, bütün canlıların hayat sırlarını suya yerleştirmiştir. Bizler su ile yaşarız su ile bedenimizi, evlerimizi temizler ve hayvanlarımızı sularız. Yüce Allah “İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?”¹⁵⁹ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.), bir yere su getirmenin sevabını şöyle açıklamıştır: “Bir mümine ölümünden sonra ulaşacak güzel amellerinden birisi öğrettiği ve yaydığı ilim, geride bıraktığı salih evlat veya yapacağı mescit ya da yolcuların kalmaları için yaptıracağı han veya açacağı kuyu ya da sağlığında malından verdiği sadakadır”.¹⁶⁰

Su vermeyi teşvik eden hadislerden dolayı müslümanlar tarih boyunca kuyu açmaya, yol yapmaya ve sulama kanalı açmaya ve suları şehirlere ve köylere ulaştırmaya önem vermişlerdir. Kudüs, İstanbul, Şam ve Endülüs gibi yerlerde su dağıtım sistemi çok meşhurdur.

Suyun bol olduğu Osmanlı topraklarında Osmanlı Devleti kuyu açmaya ve su dağıtmaya önem vermiştir. Osmanlı memleketlerinin bütün mahallelerinde insanların ve canlıların su içmeleri için çeşmeler, sebiller vardır. Hatta cuma namazından sonra su ve şerbet dağıtma adeti vardı.¹⁶¹

¹⁵⁹ Enbiyâ, 21/30.

¹⁶⁰ İbn Mâce, *İmân*, 20.

¹⁶¹ Su dağıtmanın fazileti için bkz. Erdinç Ahatlı, *Kültür Yapımızda Hadisler*, s. 93-97.

2.1.4 Dördüncü Rivâyet

حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ الْخَزَاعِيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَمْرٍو بْنِ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنََّّهُمْ وَجَدُوا¹⁶² فِي كِتَابِ أَوْ فِي كِتَابِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَضَى بِالْيَمِينِ¹⁶³ مَعَ الشَّاهِدِ»¹⁶⁴.

Amr b. Kays b. Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Ubâde'nin sahifeleri veya sahifesinde şu rivâyeti bulmuşlardır: Rasûlullah (s.a.), (dâvalarda) bir şahitle beraber yemin edilmesine de hükmetmiştir.

2.1.4.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Ebû Seleme el-Huzâî: Tam adı Mansûr b. Seleme, nisbesi el-Huzâî, künyesi Ebû Seleme'dir. Leys b. Sa'd ve Mâlik b. Enes'ten hadis rivâyet etmiştir. Ondan rivâyet edenler arasında Ahmed b. Mansûr ve Muhammed b. Abdurrahîm yer almaktadır. Yahya b. Maîn onun hakkında *sika* nitelendirmiş, Ahmed b. Hanbel ise Ebû Seleme el-Huzâî'nin *zabt* bakımından Bağdat'ın en güçlü âlimi olduğunu söylemiştir. 209/824 yılında vefat etmiştir.¹⁶⁵

Süleymân b. Bilal; Muhammed b. Ebî Atfık ve Ebû Bekir b. Ebî Uveys'ten hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden rivâyet edenler arasında İbn Ebî Uveys'in oğulları olan İsmâîl ile Ebû Bekir, İbn Vehb ve Yahya b. Saîd bulunmaktadır. Mâlik b. Enes, onu övmüş, Ahmed b. Hanbel de onun hakkında *lâ be'se bih* ve *sika* demiştir. Osman ed-Dârimî şöyle demiştir: "İbn Maîn'e Süleyman'ı mı yoksa Drâverdî'yi mi tercih edersin?" diye sordum. O "Süleyman'ı daha çok beğenirim ama ikisi de *sikadır*" demiştir. 177/793 yılında vefat etmiştir.¹⁶⁶

Rabîa b. Ebî Abdurrahmân; Lakabı Rabiâtü'r-Re'y olup Medineli tâbiîn âlimlerindedir. Enes b. Mâlik ve es-Sâib b. Yezîd'ten hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden rivâyet edenler arasında Süfyân, Şu'be, Mâlik ve Süleymân b. Bilal yer

¹⁶² Vicâde, bir kimsenin, bir hocanın kendi el yazısıyla yazılmış veya rivâyet hakkında sahip olduğu bir hadis kitabını/bazı yazılı hadislerini bulmasıdır. Abdullah Aydın, *Hadis Isınlahları Sözlüğü*, s. 330.

¹⁶³ Darakutnî'de مع الشَّاهِدِ الْوَاحِدِ şeklinde.

¹⁶⁴ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 125; Şafîi, *Müsned*, I, 149-150; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab*, I, 127; Ebû Avâne, *el-Mustahrac*, IV, 58; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 16; Dârekutnî, *Sünen*, V, 382; Beyhakî, *Marifetü's-sünen ve'l-âsâr*, XVI, 288; *es-Sünenü'l-kübra*, X, 288. Abd b. Humeyd'de مع الشَّاهِدِ فِي الْحُقُوقِ; Taberânî'de مع الشَّاهِدِ الْوَاحِدِ; Taberânî ve Ebû Avâne'de مع الشَّاهِدِ الْوَاحِدِ فِي الْحُقُوقِ şeklinde.

¹⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 172; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 531.

¹⁶⁶ el-Halîlî, *el-İrşâd fî ma'rifeti ulümi'l-hadis*, I, 296; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 175.

almaktadır. İclî, İbn Ebî Hâtim ve Yakûb b. Şeybe onun hakkında *sika* demişlerdir. 136/753 yılında vefat etmiştir.¹⁶⁷

İsmâil b. Amr b. Kays b. Sa'd b. Ubâde: Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Kays'ın torunudur. İbn Hacer, Kays b. Sa'd b. Ubâde'nin ensâb kitaplarında Amr adında bir oğlu ve İsmâil adında bir torunu olduğunu görmediğini söylemektedir.¹⁶⁸ İsmâil, babası Amr'dan, Sa'd b. Ubâde'nin kitabından naklettiği hadisleri rivâyet etmiştir. Rabîa b. Ebî Abdîrrahmân ondan hadis nakletmiştir. *Şeyh ve mahallühü's-sıdk* olarak nitelendirilmiştir. Vefat tarihi bilinmemektedir.¹⁶⁹

Babası: İsmâil'in babası **Amr b. Kays b. Sa'd b. Ubâde**'dir. Nisbesi el-Ensârî, el-Hazrecî'dir. Yukarıda geçtiği üzere Kays'ın Amr diye oğlu ve İsmâil diye bir torununun bulunmadığı belirtilmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁷ el-İclî, *es-Sikât*, I, 158; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, III, 475; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 125.

¹⁶⁸ İbn Hacer, *Ta'cilü'l-menfaa*, II, 72.

¹⁶⁹ Şemseddin el-Hüseynî, *el-İkmâl*, I, 30.

¹⁷⁰ İbn Hacer, *Ta'cilü'l-menfaa*, II, 72-73.

2.1.4.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râviler				Sahâbî			
Ahmed ¹⁷¹	Ebû Seleme el-Huzâî			Süleymân b. Bilâl	Rabîa b. Ebî Abdurrahmân	İsmâîl b. Amr b. Kays b. Sa'd b. Ubâde	Babası (Amr)	
Şafîî ¹⁷²	Abdulazîz b. Muhammed ed-Derâverdî			Rabîa b. Ebî Abdurrahmân	Saîd b. Amr b. Şûrahbîl b. Saîd b. Ubâde	Babası (Amr)	Dedesi (Şûrahbîl)	
Abd b. Humejd ¹⁷³	İsmâîl b. Ebî Uveys			Babası (Ebû Uveys)	Saîd b. Amr b. Şûrahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde	Babası (Amr)	Dedesi (Şûrahbîl)	
Ebû Avâne ¹⁷⁴	Yakûb b. Muhammed			Ma'n b. İsa ve Abdullah b. Muhammed	Abdülazîz b. Muttalib	Saîd b. Amr b. Şûrahbîl		Saîd b. Sa'd b. Ubâde
Ebû Avâne ¹⁷⁵	İbn el-Cüneyd			el-Humejdî	Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdî	Rabîa b. Abî Abdurrahmân	Sa'd b. Ubâde'nin bir oğlundan	
Ebû Avâne ¹⁷⁶	Ebû Yusuf el-Farisî	İbn Ebî Uveys	Ebû Uveys	Saîd b. Amr b. Şûrahbîl	Saîd b. Sa'd b. Ubâde	Babası	Dedesi	
Beyhakî ¹⁷⁷	Ebu Abdullah el-Hâfîz	Muh. b. Yakûp	Bahr b. Nasr	İbn Vehb	İbn Lehia ve Nafî b. Yezîd	Umâre b. Gaziyye el-Ensârî	Saîd b. Amr b. Şûrahbîl b. Sa'd b. Ubâde	

¹⁷¹ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 125.

¹⁷² Şafîî, *Müsned*, I, 149-150.

¹⁷³ Abd b. Humejd, *el-Müntehab*, I, 127.

¹⁷⁴ Ebû Avâne, *el-Mustahrac*, IV, 58.

¹⁷⁵ Ebû Avâne, *el-Mustahrac*, IV, 58; Dârekutnî, *Sünen*, V, 382.

¹⁷⁶ Ebû Avâne, *el-Mustahrac*, IV, 58.

¹⁷⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 288.

2.1.4.3 Senedlerin İncelenmesi

Ahmed b. Hanbel'in senedindeki İsmâil b. Amr ve babası Amr mechul râviler oldukları için sened zayıftır. Abd b. Humejd'in rivâyetindeki senedde yer alan Amr b. Şurahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde'yi İbn Hibbân *es-Sikat* adlı kitabında zikretmiştir.¹⁷⁸

İbn Hacer Amr b. Şurahbîl diye bir râvîden bahseder ve şunu ilave eder: “Eğer Amr b. Kays b. Sa'd diye biri varsa o zaman Rabîa b. Ebî Abdurrahmân'ın iki tariki vardır. Biri vicâde yolu ile rivâyet edilendir. (ki bu rivâyeti Ahmed b. Hanbel kitabına almıştır) ve Rabîa'nın diğer tariki rivâyet yolu gelmiştir”. İbn Hacer, Ebû Avâne'nin *Müstahrac*'inde yer alan Rabîa→Sa'd bir oğlundan tarikini kastetmektedir. Çünkü İbn Hacer, Süleyman b. Bilal rivâyetinden “Sa'd b. Ubâde'nin bir oğlu ile kastedilenin Amr b. Kays b. Sa'd olduğunu söyler”.¹⁷⁹ Ancak Rabîa b. Ebî Abdurrahmân'ın hadisi aldığı İsmâil b. Amr b. Kays, Saîd b. Amr b. Şurahbîl ve Sa'd b. Ubâde'nin bir oğlu tariklerindeki bütün râviler bu hadisi *vicâde* olarak bulduklarını söylemektedir. İbn Hacer'in neden Rabîa'nın biri vicade diğeri rivâyet yolu ile iki tarikinin olduğu - gördüğüm kadarıyla- anlaşılmamaktadır.

Bu rivâyet Ebû Avâne'nin *Müsned*'inde üç yerde geçmektedir. Bir yerde Saîd b. Amr b. Şurahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde → babası Amr → dedesi Şurahbîl senediyle rivâyet edilmiştir. Ancak kitaptaki bir başka rivâyette Saîd b. Amr b. Şurahbîl→ Saîd b. Sa'd b. Ubâde →babası (Sa'd) → dedesi (Ubâde) şeklinde bir sened yer almaktadır. Ancak Sa'd b. Ubâde'nin babası Ubâde'nin sahâbi olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla bu ikinci seneddeki Şurahbîl'den sonra (ع) yerine (ب) yazılması gerekirdi. Böyle olduğu takdirde zikrettiğimiz ilk senedin bu kısmı ile aynı olmaktadır.

Ebû Avâne'deki bir diğer rivâyette ise *mubhem* bir râvi vardır. “Sa'd b. Ubâde'nin bir oğlundan” ifadesi kullanılmış, kim olduğu belirtilmemiştir. Bu hadis *zayıf* bir senedle gelmesine rağmen çok *şahidi* olduğundan *hasen li gayrihi* olarak değerlendirilebilir.

Hadisin senedinde geçtiği gibi Sa'd b. Ubâde'nin kitabı veya sayfası meşhurdur. Hadis metinleri kaynaklarında ondan çok hadiste bahsedilmektedir. Bu sayfa'nın Sa'd'ın vefatından sonra oğulları ve torunlarının elinde olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁷⁸ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VII, 225.

¹⁷⁹ İbn Hacer, *Ta'cilü'l-menfaa*, II, 72-73.

2.1.4.4 Hadisin Şâhidleri

Hadisin muhtevasını güçlendiren şahid niteliğini taşıyan ve aynı anlama gelen rivâyetler birçok sahâbiden gelmiştir. Câbir b. Abdullah, Ebû Hüreyre ve İbn Abbas'ın (r.a.) rivâyetine göre: “Rasûlullah (s.a.), bir şâhidle beraber yemin ettirerek hüküm vermiştir”.¹⁸⁰ Ebû Hüreyre'nin hadisini Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a sahîh olarak nitelemiştir.¹⁸¹

Hadis âlimleri, bu babdaki en sahîh hadisin İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği hadis olduğunu söylemişlerdir. İbn Abdilber, İbn Abbâs'ın hadisini şöyle nitelemiştir: “Bu hadiste elıştırilecek hiçbir husus yoktur ve sahîhliği konusunda marifet ehli arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır”.¹⁸²

Beyhakî de aynı konuda şöyle demiştir: “ehli ilim, İbn Abbâs'ın rivâyeti Hz. Peygamber'den sabittir. Âlimler, onun rivâyetini destekleyecek başka rivâyet olmasa da reddetmezler, bununla beraber onun rivâyetini teyit edecek çok rivâyet vardır”.¹⁸³

2.1.4.5 Hadisin Açıklaması

Sa'd b. Ubâde ve İbn Abbâs'ın nakline istinaden (iki şahit bulunmadığında) Hz. Peygamber (s.a.), bir şahit ve kendisinin yemini ile hüküm vermiştir. Davacının davasını ispatta esas prensip, Yüce Allah'ın “Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun, şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için iki de kadın olsunlar”¹⁸⁴ kavline iki şahittir. Hz. Peygamber'in “Davacı delil getirmekle yükümlüdür. Davalı ise yemin eder”¹⁸⁵ hadisinde de bu kural görülmektedir.

Yukarıdaki âyet ve hadise göre malî uyuşmazlıklarda davacı davasının doğruluğunu iki erkek veya bir erkek ve iki kadın şahitle ispat etmekle yükümlüdür. Ancak davacının bazen iki erkek şahidi olmayabilir. Hadis bu durumda ne yapılacağını açıklamaktadır. Buna göre davanın, davacının yemini ile birlikte bir şahitle ispatı mümkündür. Sahabî,

¹⁸⁰ Tirmizî, *Ahkâm*, 13.

¹⁸¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 261.

¹⁸² Kâdi İyâd, *İkmalü'l-Mu'lim*, V, 558; Nevevî, *el-Minhâc*, XII, 4; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 97.

¹⁸³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, X, 281.

¹⁸⁴ Bakara, 2/282.

¹⁸⁵ Tirmizî, *Ahkâm*, 12.

tâbiûn ve onlardan sonraki âlimler bu hükmü benimsemişlerdir. Âlimler, mâlî davalarda bir şahit ve davacının yemini ile hüküm verilir demişlerdir.

Anlaşıldığına göre bu hüküm, malla ilgili uyuşmazlıklarla sınırlıdır. Âlimler, hadisi İbn Abbâs'tan nakleden Amr b. Dînar'ın “Bu hüküm sadece malî davalarında geçerlidir” sözünü delil olarak almışlardır.¹⁸⁶ Hz. Ebû Bekir, Ali, Ömer b. Abdülazîz, Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Medine fakihleri ve Hicaz bölgesi diğer âlimlerinin büyük bir kısmı bu hükmü benimsemişlerdir.

Delilleri, bu konuda Hz. Ali, İbn Abbâs, Zeyd b. Sabit, Cabir, Ebû Hüreyre, Umâra b. Hazm, Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Amr b. el-Âs, el-Muğire b. Şu'be gibi râvilerden nakledilen hadislerdir. Âlimler ayrıca Sa'd b. Ubâde'nin yukarıda geçen hadisi ile başka hadisleri delil olarak almışlardır. Bu rivâyetlere göre Hz. Peygamber (s.a.) davacının yemini ve bir tek şahidin şahitliği ile hüküm vermiştir. Şahit bulmak imkânsız olduğu zaman liânda olduğu üzere yemin şahit kadar kuvvetli bir ispat yoludur.

Buna karşılık Hanefiler, Şa'bî, Evzaî ve Leys ise “Hiçbir davada bir tek şahit ve davacının yemini ile hüküm verilemez, hüküm ancak iki şahitle verilir” demişlerdir.¹⁸⁷

Bu görüşü savunanlar, erkeklerden iki şahit getirmeyi gerekli kılan âyet ile “Davacı delil getirmekle, davalı da yemin etmekle yükümlüdür”¹⁸⁸ hadisini delil olarak almışlardır.

Hanefilerin de aralarında bulunduğu âlimler, “Sa'd'ın rivâyet ettiği hadisi esas almak, Kur'ân'a ziyadede bulunmak demektir. Nassa ziyadede bulunmak, nesihdir” demişlerdir.¹⁸⁹ Bu âlimlere göre sünnetle Kur'ân'da yer alan bir hüküm neshedilmez.¹⁹⁰

Tercihe değer görüş, bu hadisi esas alan cumhurun görüşüdür. Bu yaklaşıma göre bir davayı davacının yemini ve bir şahitle ispat etmesi caizdir. Bu yaklaşım aşağıdaki gerekçelere dayanır:

Birincisi cumhurun dayandıkları hadisin sahîh oluşudur. İbn Abbâs'ın hadisi Müslim'in *Sahîh*'inde ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde yer almaktadır. Ebû Dâvûd, “bu hadisi, bu

¹⁸⁶ Tahhâvî, *Şerhu muşkili'l-âsâr*, XIII, 303.

¹⁸⁷ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, II, 138-157; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XIII, 346.

¹⁸⁸ Tirmizî, *Ahkâm*, 12.

¹⁸⁹ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, II, 153-154; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XIII, 346-352.

¹⁹⁰ Hanefilerin görüşü ile ilgili tartışmalar için bkz. el-Cuveynî, *et-Telhîs fi usuli'l-fıkıh*, II, 501-508; Serahsî, *Usulu's-Serahsî*, II, 82-85; eş-Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, II, 82-79; İsmâil Hakkı Ünal, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, 143-146.

konudaki en sahîh hadistir” diye nitelendirmiştir. Ebû Hüreyre hadisini, Ebû Dâvûd ve başkaları nakletmişlerdir. Bu hadis ayrıca başka birçok sahabiden nakledilmiştir. Sahabe, tabiûn ve onlardan sonra gelen âlimlerin uygulaması bir diğer delildir. Hz. Ebû Bekir, Ali, Ömer b. Abdülazîz, Mâlik, Şafii, Ahmed b. Hanbel, Medine fakihleri bu kanaati benimsemişlerdir, Bunların delilleri, bu konuda birçok hadis rivâyet edilmiş olmasıdır.

Nassa ziyade Hanefilerin ve onlar gibi düşünenlerin iddia ettikleri gibi nesh değildir. Bu sadece ilave hükümdür ve *nasta* bulunanı ifade etmektir. Hz. Peygamber’in davacının yemini ve bir tek şahitle hüküm verileceğini ifade eden hadisi, Yüce Allah’ın “Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar” ayeti üzerine fazladan bir hükümdür.

Bir şahit ve davacının yemini ile hüküm vermekten söz eden hadis, iki erkek şahit veya bir erkek iki kadın şahit âyetinin hükmünü ifade etmekte ve üçüncü bir hüküm ilave etmektedir. Bu da şahit bir tane ise davacının yemin etmesinin mümkün olduğudur.

Hadis, Kur’ân’da bulunan hükme fazladan bir açıklama mahiyetindedir, Kur’ân’ın hükmünü nesih ve ortadan kaldırma değildir. Dolayısıyla bu konuda Kur’ân’daki hükümle hadis arasında herhangi bir çelişki yoktur. Tam aksine her ikisi de özel bir durum için çözüm getirmektedir.

Bu hüküm, Hz. Peygamber’in “Davacı delil getirmekle, davalı yemin etmekle yükümlüdür” hadisine aykırı değildir. Çünkü bu hadis, şahit olmadığı durumlardaki uygulama ile ilgilidir. Burada ise yeminin yanında bir de şahit delili vardır. Bu iki hadisten her biri diğerinden farklı hüküm getirmektedir. Hadislerin uygulama alanları farklı olunca hükümleri de farklı olabilir.¹⁹¹

¹⁹¹ Bkz. Azîmâbâdî, *Avnu’l-ma’bûd*, X, 32.

2.1.5 Beşinci Rivâyet

حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هَلَالٍ، عَنِ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: “فَمَنْ عَلَى صَدَقَةِ بَنِي فُلَانٍ، وَانظُرْ لَا تَأْتِي 193 يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِكِرٍ تَحْمِلُهُ عَلَى عَاتِقِكَ 194، أَوْ عَلَى كَاهِلِكَ 195 لَهُ رُغَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ” قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اصْرِفْهَا عَنِّي فَصَرَفَهَا عَنْهُ. 196

Rasûlullah (s.a.) Sa’d b. Ubâde’ye “Falan kavmin zekâtını topla. Dikkat et! Kıyâmet günü boynunda veya omuzunda böğüren genç bir deveyi taşıyarak gelme” buyurdu. Sa’d b. Ubâde “Ya Rasûlallah, bu vazifeyi bana verme!” dedi. Hz. Peygamber (s.a.) de bu görevi ona vermedi.

2.1.5.1 Senedde Geçen Râvilerin Biyografileri

Ebû Saîd Mevlâ Benî Hâşim: Adı Abdurrahmân b. Abdullah b. Ubeydullah’tır. Nisbesi el-Basrî’dir. Hocaları arasında Ebû Saîd, Ebân b. Yezîd el-Attâr ve İshâk b. Osman el-Kilâb yer almaktadır. Kendisinden Ahmed el-Bekkâr el-Harrânî, Ahmed b. Hanbel ve Halife b. Hayyât hadis rivâyet etmişler. İbn Maîn, onun *sika* olduğunu belirtmiş, Ahmed b. Hanbel, onda bir *beis* görmediğini belirtmiştir. 197/813 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁷

Süleyman b. el-Muğîre: Nisbesi el-Kaysî, el-Basrî’dir. Humeyd b. Hilâl, Sâbit el-Bünânî ve Hasan el-Basrî’den hadis rivâyet etmiştir. Buhârî, *Câmiî*’nin birkaç bölümünde senedlerinde Süleyman b. el-Muğîre’nin de bulunduğu hadisleri rivâyet etmiştir. Eyyûb b. Hâlid şöyle söylemiştir: “Eyyûb es-Sahtiyânî, bize Süleyman b. el-Muğîre’den hadis rivâyet edebileceğimizi söylediler”. 165/782 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁸

Humeyd b. Hilâl: Tâbiînden olup hocaları arasında Hişâm b. Âmir ve Abdullah b. Muğaffel el-Müzenî yer almaktadır. Şu’be, Cerîr b. Hâzm ve Süleyman b. el-Muğîre ondan hadis rivâyet etmişler. Basra’daki büyük ve sika âlimlerindedir. Nesâî ve Yahya b. Maîn onun hakkında “sika” demişlerdir. İbn Adî onun çok hadis rivâyet ettiğini, hadis imamların kendisini ta’dîl ettiğini, hadislerinin de *mustakîm* olduğunu söylemiştir.

¹⁹² İbn Kânî, *Mu’cem*’de كُنْ Şeklinde dir.

¹⁹³ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*’de لَا تَأْتِيَنَّ Şeklinde dir.

¹⁹⁴ Bezzâr, *Müsned*’de رَفَيْتِكَ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*’de غُنُوكَ şeklinde dir.

¹⁹⁵ İbn Kânî, *Mu’cem*’de غُنُوكَ أَوْ كَاهِلِكَ şeklinde dir.

¹⁹⁶ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 127; Bezzâr, *Müsned*, IX,190; İbn Kânî, *Mu’cemu’s-sahâbe*, I, 248; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, VI,17.Bezzâr, *Müsned*’de bu cümle لَهُ فَصَرَفَهَا عَنْهُ yer almayıp yerine أَقْبَلَ عَنِّي صَدَقَتِكَ فَقَبَّلَهَا عَنْهُ geçmektedir.

¹⁹⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVII, 217-219; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 633.

¹⁹⁸ Buhârî, *et-Târihu’l-kebir*, IV, 38; el-Bacî, *et-Ta’dîl ve’t-tecrîh*, III, 1118.

Kutüb-i sitte müellifleri onun hadislerini eserlerine almışlardır. Humeyd b. Hilâl, Halid b. Abdullah'ın Irak'ta valilik yaptığı dönemde vefat etmiştir.¹⁹⁹

Saîd b. el-Müseyyeb: Saîd b. el-Müseyyeb b. Hazn b. Ebî Vehb tâbiînin en önde gelen âlimlerindendir. Babası ve dedesi sahâbidir. Ömer b. Hattâb, Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib ve Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivâyette bulunmuştur. Ondan rivâyet edenler arasında Zührî, Katâde ve Yahya b. Saîd el-Ensârî bulunmaktadır. Fıkıh, tefsîr, hadis ilimleri kendinde toplamıştır. Ona fakihlerin fakîhi *فقهاء الفقهاء* denirdi. Vakûr, ciddî, *verâ* sahibi bir âlimdi, kendisine has bir heybeti vardı. Yöneticilerden uzak durmaya çalışırdı ve onların ne parasını ne de hediyesini kabul ederdi. Anlayış, dînî yaşayış, ibadet, ilim, fazilet ve takva yönünden tâbiînin önderiydi. Hicazlılar'ın en fakîhi olarak nitelendirilmiştir. Ahmed b. Hanbel'e: "Saîd b. el-Müseyyeb'i nasıl bilirsin? diye sormuş, Ahmed b. Hanbel de Saîd b. el-Müseyyeb gibisi yoktur, hayır sahibi kimselerden ve sika bir râvidir diye cevap vermiştir. Saîd, Hz. Ömer'den rivâyet ettiği hadislerde hüccet mi? Kabul edilir mi?' dedim. "Evet, bizim için hüccettir, O Ömer'i görmüş ve ondan hadis nakletmiştir. Hz. Ömer'in hadisini Saîd'den almayacaksak kimden alacağız? demiştir".

Ebû Hâtim de onun hakkında şöyle demiştir: "Tabiîn arasında Saîd b. el-Müseyyeb kadar faziletli kimse yoktur". Yine Ali b. el-Medinî "Tabiîn arasında Saîd b. el-Müseyyeb kadar derin ilme sahip birini daha görmedim" demiştir. Yahya b. Saîd el-Ensârî "Saîd meclislerinde sık sık Allah'ım beni muhafaza et beni muhafaza et derdi. Benim nazarımda tabiînin en kıymetlisidir" demiştir. 93 ya da 94/711-712 yılında vefat etmiştir.²⁰⁰

¹⁹⁹ Zehebî, *Mîzân*, I, 616; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 405-406.

²⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV,59; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 274- 275; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, I, 220; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 124-134.

2.1.5.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râviler				Sahâbî	
Ahmed ²⁰¹	Ebû Saîd		Süleymân b. el- Muğîre	Humeyd b. Hilâl	Saîd b. el- Müseyyeb	Sa'd b. Ubade
el-Bezzâr ²⁰²	Hafs b. Amr	Ebû Behr el- Bekrâvî				
İbn Kânî ²⁰³	Ömer b. Hafs	Âsım b. Ali				
Taberânî ²⁰⁴	Muh. b. en- Nadr					

2.1.5.3 Senedlerin İncelenmesi

Bu hadisi rivâyet eden tüm râviler *sikadır*. Ancak Saîd b. el-Müseyyeb'in Sa'd b. Ubâde ile görüşmediği belirtilmiştir.²⁰⁵ Hadis usulü kurallarına göre bu hadis *munkatî'dir*. Ahmed b. Hanbel'in belirttiği gibi Saîd b. Müseyyeb'in rivâyet ettiği mürseller, mürsel hadislerin en sahîhidir.²⁰⁶ Bununla birlikte bu hadisi destekleyen birçok rivâyet bulunmaktadır. Bu sebeble hadisi *hasen li gayrihi* olarak değerlendirmek mümkündür.

Bezzâr bu hadisi rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: “Bu hadisi Sa'd b. Ubâde'den sadece bu *veh* ve lafızla biliriz ve bu hasen bir hadistir”.²⁰⁷

2.1.5.4 Hadisin Şâhidleri

Hadisin şâhidleri bulunmamakta fakat bu hadisin anlamını pekiştiren ve zekâtı toplamakla görevlendirilmiş kimseleri zekât malından çalmak ve rüşvet almaktan sakındıran birçok hadis varid olmuştur. Bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Yukarıdaki hadisi Abdullah b. Ömer (r.a.) de rivâyet etmiştir.²⁰⁸ Konuyla ilgili bir başka hadisi Ebû Humeyd es-Saîdî rivâyet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.), Esed kabilesinden İbn Lutbiyye denilen bir adamı Süleymoğulları'nın sadakalarını toplamaya memûr etti. Bu kimse vazifesini yapıp geldiğinde, Rasûlullah (s.a.) ona yaptıklarını sordu. O da: “(Yâ

²⁰¹ Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 127.

²⁰² Bezzâr, *Müsned*, IX, 190.

²⁰³ İbn Kânî, *Mu'cemu's-sahâbe*, I, 248.

²⁰⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 17.

²⁰⁵ Alâî, *Camîu't-tahsîl fî ahkâmî'l-merâsîl*, 184; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 167; V, 124.

²⁰⁶ İbn Receb el-Hanbelî, *Şerhu İleli't-Tirmizî*, 539.

²⁰⁷ Bezzâr, *Müsned*, IX, 190.

²⁰⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII,65; Hâkim, *Müstedrek*, I, 556.

Rasûlallah!) Şu sizin zekât malınızdır, bu da bana verilen hediyedir!” dedi. Rasûlullah (s.a.) cevaben: “Sen doğru söyleyen bir adam isen babanın, annenin evinde otursaydın da sana hediye gelir miydi, bir düşün bakalım” buyurdu. Sonra Rasûlullah (s.a.) bir hutbe irad etti. Allah’a hamd edip, O’nu güzel sıfatlarla övdükten sonra Şöyle buyurdu: “Ben içinizden birisini, Allah’ın bana havale buyurduğu bir işe memûr tayîn ediyorum da o bana gelip hesâp verirken Şu sizin zekât malınızdır, bu da benimdir; bana hediye verilmiştir. diyor! Bu adam babasının, annesinin evinde otursaydı, kendisine hediye gelir miydi, yoksa gelmez miydi, bir kere düşünseydi! Allah’a yemin ederim ki sizden bir kimse hıyanet edip de Beytu’l-mâl’den hakkından başka birşey alırsa, muhakkak kıyâmet gününde o adam çaldığı malı boynuna yüklenerek Allah’a kavuşacaktır. Sakın ben sizden herhangi birinizi, inleyen bir deveyi, yâhud böğüren bir sığırı, yâhud meleyen bir davarı boynunda taşıyarak Allah’a kavuştuğunu görmeyeyim!” Bundan sonra Rasûlullah (s.a.) iki elini, koltuk altının beyazlığı görülünceye kadar kaldırarak: “Allahım! Emirlerini tebliğ ettim mi?” buyurdu. Ben bunu gözümle gördüm, bu hutbeyi de kulağımla işittim”.²⁰⁹

Peygamber Efendimiz’in zekât malından çalınmasını ve rüşvet alınmasını Őiddetle yasaklaması sebebiyle bazı sahabiler Sa’d b. Ubâde’nin yaptığını yapmış ve zekât toplama görevini üstlenmek istememişlerdir. Ebû Mes’ud el-Ensârî ve Adiy b. Amîre el-Kindî de benzer bir olayı rivâyet etmiştir.²¹⁰

Sünnette aynı çerçevede değerlendirilebilecek örnekler mevcuttur. Hz. Peygamber (s.a.), ganimet malını izinsiz alanların cehennemlik olduğunu bildirmiş ve savaşta öldüklerinde Őehit saymamıştır.²¹¹

2.1.5.5 Hadisin Açıklaması

Devlet başkanının; vâlîleri, komutanları, zekât toplamakla veya büyük küçük vazifelerle görevlendirdiği kişiler devleti ayakta tutan unsurlardandır. Doğru ve hak yolunda iseler onlar vesilesiyle rıfk, merhamet, birlik beraberlik, güven ve kuvvetin oluşturduğu adalet ortaya çıkar; eğer bunun zıddı bir durumda iseler adaletsizlik ve huzursuzluk hakim olur.

²⁰⁹ Buhârî, *Hıyel*, 14.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, *Harâc*, 12; Müslim, *İmâre*, 30.

²¹¹ Bkz. Buhârî, *Cihad*, 189; Müslim, *İmân*, 114.

Rasûlullah'a (s.a.), bu konuda yardım edenler ve görevlendirdikleri emin kimselerdi. Sahâbilere bir görev verdiğinde tenbih ve tavsiyelerde bulunur, onları haksızlıktan ve hakları olmayan malı almaktan sakındırır ve döndükleri vakit de yapıp ettiklerini sorardı.

Hiz. Peygamber (s.a.), her konuda ümmetinin şüpheli işlerden korunmasını ister ve bu hususta hassas olmalarını beklerdi. Nitekim o (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Seni şüpheye düşüren işi bırak şüphelendirmeyene bak".²¹²

Bu hadiste Hiz. Peygamber (s.a.) Sa'd b. Ubâde'ye zekât toplayıp getirme vazifesini vermekte ve kendisinin olmayan şeyleri almaktan onu sakındırmaktadır. Hiz. Peygamber (s.a.), hakkı olmayanı almanın, maksatlı verilen hediye veya rüşvet kabul etmenin tehlikesini açık bir şekilde beyan etmiştir. Meselenin ciddiyetinden dolayı Sa'd b. Ubâde, veralı bir tavır sergilemiş, istemediği bir duruma düşme ihtimali taşıyan bir işe yaklaşmama gayretiyle bu vazifeden muaf tutulmayı talep etmiştir. Çünkü o, Hiz. Peygamber'e "Bu sizin; bu da bana hediye edilendir"²¹³ diyen sahâbinin durumuna düşmek istememektedir.

İmam Nevevî, hediye alan sahâbi ile ilgili şunları söylemektedir: "Bu hadiste zekât toplayıcılarına verilen hediyelerin haram ve ğulul olduğu açıklanmaktadır. Çünkü o, üstlendiği göreve ve emanete hıyanet etmiş olmaktadır. Hiz. Peygamber, hadiste zekât görevlilerine verilen hediye bilinen/sıradan hediye cinsinden olmadığını, ona verilen hediye haram kılınmasının sebebinin görevden ötürü verilmesi" olarak açıklamıştır.²¹⁴ Dolayısıyla bir iş için memurlara müracaat edenler onlara hediye vermemelidirler. Bu hareket, rüşvet kapsamına girmektedir. Hiz. Peygamber (s.a.) de, rüşvet verene ve alana lanet etmiştir.²¹⁵

²¹² Tirmizî, *Sıfatu'l-kıyâme*, 60.

²¹³ Buhârî, *Hıyel*, 14.

²¹⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, XII, 219.

²¹⁵ Bkz. Ebû Davûd, *Akdiye*, 4.

2.1.6 Altıncı Rivâyet

حَدَّثَنَا يُونُسُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي شَمَيْلَةَ عَنْ رَجُلٍ رَدَّهُ إِلَى سَعِيدِ الصَّرَّافِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ عَنْ أَبِيهِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “ إِنَّ هَذَا الْحَيَّ مِنَ الْأَنْصَارِ مَحَنَةٌ خُبُّهُمْ إِيْمَانٌ، وَبُغْضُهُمْ نِفَاقٌ ”.²¹⁶

Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'den şu hadisi rivâyet etmiştir: Ensar'ın bu kabilesi [ilgili tutumunuz], bir imtihandır, onları sevmek imandır, onlara buğz etmek ise munafıklıktır.

Ahmed b. Hanbel bu hadisi *Müsned*'inde başka tarikle de rivâyet etmiştir.

حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي شَمَيْلَةَ، حَدَّثَنِي رَجُلٌ، عَنْ سَعِيدِ الصَّرَّافِ، أَوْ هُوَ سَعِيدُ الصَّرَّافِ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: “ إِنَّ هَذَا الْحَيَّ مِنَ الْأَنْصَارِ مَحَنَةٌ، خُبُّهُمْ إِيْمَانٌ وَبُغْضُهُمْ نِفَاقٌ ”، قَالَ عَفَّانُ: وَقَدْ حَدَّثَنَا بِهِ مَرَّةً وَلَيْسَ فِيهِ شَكٌّ، أَمَلَهُ عَلِيٌّ أَوْ لَا عَلَى الصِّحَّةِ.²¹⁷

Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Ensar'ın bu kabilesi, [ilgili tutumunuz] bir sınavdır. Onları sevmek iman, onlara buğz etmek ise münafıklıktır”. Affân şöyle demiştir: (Hammâd b. Zeyd) hadisi bir kere bize şüpheye düşmeden anlattı, bana ilk olarak sahîh bir şekilde *imla* etti.

2.1.6.1 Seneddeki Râvîlerin Biyografileri

Yunus: Tam adı Yunus b. Muhammed, nisbesi el-Müeddîb, el-Bağdâdî künyesi Ebû Muhammed'dir. Şeyban en-Nahvî, Hammâm b. Yezîd ve Süveyd b. Hâtim'den hadis rivâyet etmiş. Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Ali b. el-Medinî ondan hadis rivâyet edenlerdendir. Yahya b. Ma'in onun *sika* olduğunu söylemiştir. Yakûb b. Şeybe, onun “*sika sika*” olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim ise *sadûk* demiştir. 207/822 yılında vefat etmiştir.²¹⁸

Hammâd b. Zeyd: Lakabı el-Ezdî'dir. Hocaları arasında Ebân b. Teğlib, İbrahim b. Ukbe ve el-Ezrak b. Kays yer almaktadır. Ahmed b. İbrahim el-Mevsilî, Ahmed b.

²¹⁶Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 128; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XVII, 267; Bezzâr, *Müsned*, IX,189; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 20. Bezzâr, *Müsned*'de “إِلَّا مُنَافِقٌ وَلَا يَبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ” şeklinde.

²¹⁷Ahmed, *Müsned*, XXXIX, 266. Affân'ın hadisin sonundaki ifadesinde hocası Hammâd b. Zeyd'in birinci defa senedde şüpheye düşmeden Saîd es-Sarrâf dediğine ikinci rivâyette ise mubhem olan râvinin Saîd es-Sarrâf'ın olduğu veya başka bir râvi olduğunu söylediği şekilde bir izah yapar, ilk rivâyetin daha Sahîh olduğunu söyler.

²¹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 246; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 447.

Abdûlmelik b. Vâkîd ve Ahmed b. Abde ed-Dabbî ondan hadis rivâyet edenlerdir. Yahya b. Yahya en-Neysabûrî, ezber konusunda ondan daha iyi birini görmediğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ise Hammâd b. Zeyd'i Abdûlvâris ve Hammâd b. Seleme'den daha fazla beğendiğini ve *sika*, *sebt*, *fakih*, olduğunu söylemiştir. 79/698 yılında vefat etmiştir.²¹⁹

Abdurrahmân b. Ebî Şumeyle: Nisbesi el-Ensârî, el-Medinî'dir. Hocaları arasında Saîd es-Sevvâf ve Seleme b. Ubeydullah b. Muhsin el-Ensârî bulunmaktadır. Hammâd b. Zeyd ve Mervân b. Mu'âviye ondan hadis rivâyet edenlerdir. İbnu'l-Medinî, "bu ikisinden başka ondan hadis rivâyet eden kimseyi bilmiyorum" demiştir. İbn Maîn, onun meşhur olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim ise Hammâd b. Zeyd'in Abdurrahmân b. Ebî Şumeyle'den rivâyetleri ile meşhur olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân, onu *sikalardan* saymıştır. İbn Hacer, onun hakkında *makbul* demiştir. Vefat tarihi kaydına rastlanılmamıştır.²²⁰

Racul: Mübhem bir kimse.

Saîd es-Sarrâf: Nisbesi el-Hicazî'dir. İshâk b. Sa'd b. Ubâde ve Ata' b. Ebî Rabâh'tan hadis rivâyet etmiştir. Ondan hadis rivâyet edenler arasında ise Abdurrahmân b. Ebî Şumeyle ve Yahya b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Amra yer almaktadır. İbn Hibbân onu *sikalardan* saymıştır. Alî b. el-Medinî, Abdurrahmân dışında kendisinden rivâyet eden olmadığını ve *mechul* olduğunu söylemiştir. İbn Hacer, onu *mestûr* olarak nitelemiştir.²²¹

İshâk b. Sa'd b. Ubâde: Sa'd'ın talebeleri başlığında kendisi hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci tarikteki farklı râvi olan **Affân'ın** tam adı Affân b. Müslim'dir. Nisbesi es-Saffâr'dır. Şu'be b. Haccâc ve Süleymân b. el-Muğîre'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve el-Hasan b. Muhammed el-Sabbâh rivâyette bulunmuştur. Ebû Hâtim er-Razî onu *sika*, *mutkin*, *metîn* olarak nitelemiştir. İbn Hibbân *es-Sikat'*ında zikretmiş ve *sika sebt* olduğunu söylemiş, İbn el-Medinî şöyle demiştir:

²¹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 242-243; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 10.

²²⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 79; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 196.

²²¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 357; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 104; a.mlf, *Takrîb*, s. 243.

“Affân, bir kelimeye şüpheye düştüğü zaman o hadisi bırakırdı hadiste az hatası vardır”.
220/835 yılında Bağdâd’da vefat etmiştir.²²²

2.1.6.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler						Sahâbî	
Ahmed ²²³	Yunus ve Affân		Hammâd b. Zeyd	Abdurrahmân b. Ebî Şumeyle	Racul(bir kimse)	Saîd es-Sarrâf	İshâk b. Sa’d b. Ubâde	Babası (Sa’d)
Taberânî ²²⁴	Yusuf b. Yakûp	Süleymân b. Harb			Saîd es-Sarrâf			
	Muaz b. el-Musennâ	Musedded						
Bezzâr ²²⁵	Muhammed b. Musa el-Hareşî				Hammâd b. Zeyd	Saîd es-Sarrâf	Sa’d b. Ubâde’nin oğlundan	

2.1.6.3 Senedlerin İncelenmesi

Bu hadisin senedlerinin araştırma neticesinde *zayıf* olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Ahmed b. Hanbel’in *Müsnedi*’ndeki rivâyetin senedinde *mubhem* bir râvî vardır ve diğer râvîler, Abdurrahmân b. Ebî Şumeyle, Saîd es-Sarrâf ve İshâk b. Sa’d b. Ubâde *mesturdurlar*, kendileri hakkında *cerh* veya *tadîl* ifadesine rastlanmamıştır.

Bu hadis *zayıf* senedlerle gelmesine rağmen birçok sahâbî tarafından, başka sahîh hadislerle rivâyet edildiğinden dolayı *hasen li gayrihi* hükmü verilebilir.

Bezzâr, bu hadisin metnindeki الأنصار محنة ifadesinin sadece Sa’d b. Ubâde’nin rivâyetinde olduğunu, hadisin diğer şahidlerinde geçmediğini ifade etmiştir.

2.1.6.4 Hadisin Şâhidleri

Hadis kaynaklarında bu hadisin içeriğini pekiştiren, sahâbenin değerini anlatan, Ensârî sevmenin iman alameti, kendilerinden nefret etmenin münafıklığın delili olduğunu açıklayan şahidleri vardır. Bazıları şunlardır: el-Berâ b. Âzib’in naklettiği bir hadiste Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Ensârî ancak mümin olan sever ve onlara ancak

²²² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 30; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 522; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 393.

²²³ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, II, 324; Ahmed, *Müsned*, XXXVII, 128; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 20.

²²⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 20.

²²⁵ Bezzâr, *Müsned*, IX, 189.

münafıklar buğz eder. Onları kim severse Allah da onu sever; kim de onlara buğzederse Allah da ona buğzeder.²²⁶

Ebû Hüreyre'nin naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiç bir kimse Ensar'a buğzetmez.²²⁷

Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'den Ensar hakkında şu hadisi işitmiştir: İmânın alâmeti Ensâr'ı sevmek, nifakın alâmeti de Ensâr'a buğzetmektir.²²⁸

2.1.6.5 Hadisin Açıklaması

Rasûlullah'ın (s.a.) ashâbını sevmek, onlara saygı duymak, bir konuda yaptıkları icmâyı (ittifakı) delil olarak kabul etmek, dinde onlara uymak ehl-i sünnet inancına göre vaciptir ve Allah'ın onlara bahşettiği Rasûlullah'a (s.a.) arkadaş olmalarından ve Rasûlullah ile birlikte Allah yolunda cihad etmelerinden dolayı onlardan nefret etmek de ehl-i sünnet inancına göre haramdır. Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyeti de Peygamber Efendimizin ashâbını sevmenin vacip olduğunu ifade eder. Âlimler, bu konudaki âyetlerin kapsamına istisnasız bütün ashâbın girdiğini belirtmişlerdir. Şu âyetler örnek verilebilir: “Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin”.²²⁹ Bu âyet, ashâbı sevmenin vacip olduğunu ifade eder.

Bir hadiste Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Ashabıma sövmeyin! Ashabıma sövmeyin! Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki biriniz Uhud (dağı) kadar altın infâk etse, onların bir ölçğine veya onun yarısına erişemez”.²³⁰

Aynı konuda bir başka hadiste Rasûlullah (s.a.), şöyle buyurmuştur: “Ashâbım hakkında Allah'tan korkunuz! Ashâbım hakkında Allah'tan korkunuz! Benden sonra onları hedef alıp eleştirmeyiniz. Onları seven beni sevdiğinden dolayı sever. Onlara buğzeden de bana buğzettiğinden dolayı buğzeder. Onlara eziyet eden bana eziyet etmiş olur. Bana

²²⁶ Müslim, *İmân*, 74.

²²⁷ Müslim, *İmân*, 76.

²²⁸ Buhârî, *İmân*, 9.

²²⁹ Haşr, 59/10.

²³⁰ Müslim, *Fezâilu's-sahâbe*, 54.

eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edeni de Allah hemen cezalandırabilir".²³¹

Bu hadisler, bize bütün Müslümanların sahâbîlere hak ettikleri saygıyı göstermeleri gerektiğini ifade eder. Rasûlullah'ın (s.a.) yukarıdaki hadiste geçen *الله الله في أصحابي* sözü hakkında el-Münâvî şöyle der:

"Yani ashab hakkında Allah'tan korkun ve onları kötölemeyin, demektir. Ya da manası şöyledir: Onları anarken Allah'ı da hatırlayın ve onlara saygı gösterin. Allah lafzının tekrarı bu konunun önemini ifade eder. Rasûlullah (s.a.) bu uyarıyı kendinden sonra doğru yoldan sapan birilerinin sahâbeden bazılarını sevip bazılarından nefret edeceklerini bildiği için yapmıştır. Bu da Rasûlullah'ın (s.a.) en açık mucizelerinden birisidir. O, hayatı boyunca daima ashâbı sevmiş ve onları koruyup kollamıştır".²³²

Nevevî, bu hadisleri ve "Müminin alâmeti Ensâr'ı sevmek, münafığın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir" hadisini şöyle açıklamıştır:

"Bu hadislerde geçen âyet kelimesi alamet, belirti anlamındadır. Hadislerin genel anlamı şöyledir: Her kim ashâbın mertebesini ve İslâm'ın yayılması için gösterdikleri çabayı, diğer Müslümanları nasıl koruyup kolladıklarını, verilen görevleri nasıl hakkıyla yerine getirdiklerini, Rasûlullah'ı ne kadar çok sevdiklerini, ona canlarını ve mallarını nasıl feda ettiklerini aynı şekilde Hz. Peygamber'in de onları ne kadar çok sevdiğini ve İslâm düşmanlarına karşı nasıl savaştıklarını bilirse ve aynı şekilde Hz. Ali'nin Allah'ın Rasûlünün akrabası olduğunu, İslâm dinine ilk girenlerden olduğunu, İslâm'a olan hizmetlerini bilirse ve onlara bu yüzden sevgi ve muhabbet beslerse bu hal onun imânlı olduğuna ve İslâm'ı tam olarak benimsediğine delildir. Her kim onlardan nefret ederse bu da onun münafık olduğuna işaret eder. En doğrusunu yine Allah bilir".²³³

Zehebî ve Aynî; Peygamber Efendimiz'in ashâb sevgisini iman alameti, onlardan nefret etmeyi de münafıklık alameti olarak gördüğünü şöyle açıklar:

Bu, onların Allah Rasûlü ile birlikte kâfirlere karşı mücadele etmelerinden dolayıdır. Aynı şekilde Hz. Ali'yi sevmek iman, nefret etmek de münafıklık alâmetidir. Sahâbiler faziletlidirler, çünkü onlar sağduyulu olup Hz. Peygamber (s.a.) hayatta iken ve

²³¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 59.

²³² el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, II, 98.

²³³ Nevevî, *el-Minhâc*, II, 64.

vefatından sonra imanda birbirleriyle yarıştılar. Çünkü onlar İslâm Dinine hizmet edip i'lâ-yı kelimetullah için kâfirlerle mücadele ediyorlardı. Bir yandan da Allah'ın dinini öğrenip uyguluyorlardı. Şayet onlar olmasaydı biz ne farzları ne de sünnetleri bilebilirdik. Dini bize ulaştıran onlardır.²³⁴

Allah ve Rasûlünü tam olarak sevebilmemiz için Allah ve Rasûlüne hizmet eden Ensârı sevmemiz gerekir.²³⁵ Ehl-i sünnet imamları da sahâbileri sevmenin vacip olduğu inancını benimsemişlerdir. el-Hasan el-Basrî'ye: Hz. Ebû Bekir'i sevmek sünnet mi? diye sorduklarında onu sevmenin farz olduğunu söylemiştir.²³⁶

Tahâvi, Müslümanlar'a itikadî olarak vacip olan şeyleri izah ederken şöyle demiştir: *“Biz, sahâbilerin hepsine karşı saygı ve sevgide kusur etmeyiz. İçlerinde bazılarını aşırı sevip bazılarından nefret etmeyiz. Onları ancak hayırla yâd ederiz. Onları sevmek dinin, imanın tâ kendisidir. Onlardan nefret etmek de küfürdür, münafıklıktır, haddi aşmaktır”*.²³⁷

2.1.7 Yedinci Rivâyet

حَدَّثَنَا عَفَانُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ أَبُو دَاوُدَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا نَذْرٌ²³⁸ أَفِيَجْزِي عَنْهَا أَنْ أُعْتِقَ عَنْهَا²³⁹ قَالَ: “أَعْتِقَ عَنْ أُمَّكَ”²⁴⁰.

Abdullah b. Abbâs (r.a.), Sa'd b. Ubâde'den şöyle haber vermiştir: Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'e gelerek “Annem bir nezr/adak borcu varken vefat etti. Annemin nezrine karşılık (bir köle) azât edebilir miyim?” diye sordu Rasûlullah “Annen için (köle) azât et” buyurdu.

²³⁴ Zehebî, *el-Kebâir*, 237, Ayrıca bkz. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, I, 246.

²³⁵ İbn Receb el-Hanbelî, *Fethu'l-bârî*, I, 64.

²³⁶ Hayseme b. Süleymân hadisleri, 171.

²³⁷ Tahhâvî, *el-Akâidetü't-Tahâviyye*, s. 81.

²³⁸ Ebû Davûd, *Sünen*'de *عَلَيْهَا نَذْرٌ لَمْ تَقْضِهِ* geçmektedir.

²³⁹ Ebû Davûd, *Sünen*'de bu cümle *عَنْهَا أَنْ أُعْتِقَ عَنْهَا* şeklinde geçmemektedir.

²⁴⁰ Ahmed, *Müsned*, XXXIX, 264; Buhârî, Eymân ve Nuzûr, 30, Hiyele 3; Müslim, Nezir, 1; İbn Mâce, Keffârât, 19; Ebû Davûd, Eymân ve Nuzûr, 25; Tirmizî, Nuzûr ve Eymân, 19; Nesâî, Vesâyâ, 8-9 Eymân ve Nuzûr, 34. Buhârî, *Sahîh*, Müslim, *Sahîh*, Tirmizî, Nesâî ve Ebû Davûd *Sünen*lerinde *عَنْهَا أَفْضَهُ* Buhârî, Müslim, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce'de *اسْتَفْتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَذْرٍ كَانَ عَلَى أُمَّي، فَتَوَقَّيْتُ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَهُ،* «فَأَفْتَاهُ أَنْ يَقْضِيَهُ عَنْهَا»، «فَكَانَتْ سُنَّةَ بَعْدُ» şeklinde.

2.1.7.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Affân: altıncı rivâyette kendisi hakkında bilgi verilmiştir.

Süleyman b. Kesîr: Künyesi Ebû Harûn el-Abdî el-Basrî'dir. Zührî ve Hasîn b. Abdurrahmân'dan hadis rivâyet etmiştir. Ondan hadis rivâyet edenler ise kardeşi Muhammed b. Kesîr ve Abdurrahmân İbn Mehdî'dir. İbn Maîn onun hakkında zayıf demiş, el-Ukaylî onu *muztaribu'l-hadis* şeklinde nitelemiştir. Nesâî ve İbn Hacer: Zührî'den aldığı hadisler hariç kendisinde bir *be'is* olmadığını ifade etmişlerdir. Ebû Hâtim ise Süleymân'nın hadisinin yazılabileceğini söylemiştir. İbn Hibbân ise “çok hata yapar” demiştir. 133/750 yılında vefat etmiştir.²⁴¹

Zührî: Tam adı Muhammed b. Müslim b. Şihâb'dır. Künyesi Ebû Bekir'dir. Tâbiîn âlimlerinin en önemli isimlerinden olan İbn Şihâb ez-Zuhrî, Enes b. Mâlik el-Ensârî, Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî, Abdurrahmân b. Eymen ve Muhammed b. er-Rabî'yi görmüştür. Abdullah b. Ömer'den yaklaşık sekiz hadis rivâyet etmiştir. Zaman'ın en güçlü hafızaya sahip ve hadis metinleri konusunda da en iyisi ve faziletli bir fakih olduğu ifade edilmiştir. İbn Hacer, onun hakkında şöyle söylemiştir: “fakih ve hâfızdır. *Zabtı* ve büyük bir âlim olduğu konusunda *ittifak edilmiştir*”. 124/741 yılında vefat etmiştir.²⁴²

Ubeydullah b. Abdullah: Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mesû'd, tabiîn'in büyüklerindedir. İbn Abbâs, Ebû Hüreyre, Ammâr b. Yâsir, Âişe ve babasından hadis rivâyet etmiştir. Ondan hadis rivâyet edenler; Zührî, Sa'd b. İbrahim, Ebû'z-Zinâd ve Kûfe kâdısı olan Salih b. Keysân'dır. el-Vâkidî, onu âlîm ve sika, çok hadis rivâyet eden ve şâir bir kimse olarak nitelemiştir. İbn Hibbân onu sikalardan saymıştır. İbn Hacer ise: “*sika, fakih, sebt*” olarak nitelemiştir. 94/712 yılında vefat etmiştir.²⁴³

İbn Abbâs: Sa'd'ın talebeleri başlığında kendisi hakkında bilgi verilmiştir.

²⁴¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, IV, 34; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 334; Zehebî, *Mîzân*, II, 220; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 254.

²⁴² İclî, *es-Sikât*, I, 413; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 349; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 506.

²⁴³ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 682; İclî, *es-Sikât*, I, 317; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 63; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 23.

2.1.7.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râviler					Sahâbî			
Ahmed ²⁴⁴	Affâan				Süleymân b. Kesîr	Zührî	Ubeydullah b. Abdullah	İbn Abbâs	Sa'd b. Ubâde
Nesâî ²⁴⁵	Harûn b. Abdullah	Affâan			el-Evzâî				
Nesâî ²⁴⁶	el-Velîd b. Mezîd								
Nesâî ²⁴⁷	Muhammed b. Abdullah b. Yezîd								
İbn Hibbân ²⁴⁸	el-Hasan b. Süfyân	Abdullah b. Ömer	Abde b. Süleymân	Hişam b. Urve	Bekir b. Vâil				
Nesâî ²⁴⁹	el-Hâris b. Miskîn				Süfyân b. Uyeyne	Zührî	Ubeydullah b. Abdullah	İbn Abbâs	
Ebû Dâvûd ²⁵⁰	el-Ka'nebî				Mâlik				
Buhârî ²⁵¹	Ebu'l-Yemân				Şua'yb				
Müslim Tirmizî ²⁵²	Kuteybe b. Saîd				Leys				
Müslim ²⁵³	Yahya b. Yahya	Muhammed b. Rumh							
Nesâî ²⁵⁴	Harûn b. İshâk	Hişâm b. Urve			Bekir b. Vâil				

2.1.7.3 Senedlerin İncelenmesi

Hadisin medârı olan Zührî'den rivâyet eden; Leys, Mâlik, Şuayb, Bekir b. Vâil ve Süfyân b. Uyeyne rivâyetinde hadis İbn Abbâs'tan nakledilmekte, senedde Sa'd b. Ubâde bulunmamaktadır.

Zührî'den hadisi rivâyet eden: Süleyman b. Kesîr, Evzâî ve diğer rivâyetleri ile Bekir b. Vâil ve Süfyân b. Uyeyne rivâyetinde hadis Sa'd b. Ubâde'den nakledilmektedir. Bu ikinci rivâyeti İbn Hacer, el-Aynî, ez-Zürkânî tercih etmişlerdir.²⁵⁵ İbn Hacer şöyle demiştir: “İbn Abbâs olayı görmemiştir. Hadisi ya Sa'd b. Ubâde'den nakletmiştir veya başka bir sahâbîyi zikretmemiştir”.²⁵⁶

²⁴⁴ Ahmed, *Müsned*, XXXIX, 264.

²⁴⁵ Nesâî, *Vesâyâ*, 8-9.

²⁴⁶ Nesâî, *Vesâyâ*, 8-9.

²⁴⁷ Nesâî, *Vesâyâ*, 9.

²⁴⁸ İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 240.

²⁴⁹ Nesâî, *Vesâyâ*, 9.

²⁵⁰ Ebû Davûd, *Eymân ve Nuzûr*, 25.

²⁵¹ Buhârî, *Eymân ve Nuzûr*, 30.

²⁵² Müslim, *Nezr*, 1; Tirmizî, *Nuzûr ve Eymân*, 19.

²⁵³ Müslim, *Nezr*, 1.

²⁵⁴ Nesâî, *Eymân ve Nuzûr*, 34.

²⁵⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 390.el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XIV, 78; Zürcânî, *Şerhu'z-Zürkânî ale'l-Muvatta*, III, 84.

²⁵⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 390.

Takiyuddîn en-Nedvî “*et-Ta’lîku’l-mümecced alâ Muvatti Muhammed*” adlı esere yapmış olduğu tahkikte İbn Abbâs’ın Sa’d b. Ubâde’den hadisi naklettiğini tercih ederek şöyle demiştir: “*İbn Abbâs olayı görmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.) beşinci senede Dûmetu’l-Cendel gazvesindeyken Sa’d’ın annesi vefat etmiştir. Sa’d, Hz. Peygamber’le beraberken İbn Abbâs, babası ile Mekke’deydi. O yüzden Hafız İbn Hacer’in tercih ettiği gibi İbn Abbâs’ın Sa’d’dan rivâyet ettiğini gösteren rivâyet râcihtir*”.²⁵⁷ Sahâbe mürseli ittifakla kabul edilmiştir.

Her iki sened sika, hafız râvîlerden nakledimiştir. Nitekim hadis, Buhârî ve Müslim’in Sahîhlerinde yer almaktadır.

2.1.7.4 Hadisin Şâhidleri

Söz konusu hadisin muhtevasını destekleyen ve şahid niteliğini taşıyan hadis, Abdullah b. Abbâs tarafından nakledilmiştir. Hadis şöyledir: Sa’d b. Ubâde (r.a.) Rasûlullah’tan (s.a.) fetva isteyerek şöyle dedi: “Annem, (ödeyemediği) adak borcu olduğu halde öldü”. Rasûlullah (s.a.) “Sen o adağı annen adına yerine getir!” buyurdu.²⁵⁸

2.1.7.5 Hadisin Açıklaması

Hadisin zâhirinden hareketle ölen bir kimsenin adağının yerine getirilmesi gerektiğine ulaşırız. Adaklar mâlî olan ve mâlî olmayan adaklar olarak kendi içinde ayrılır. Âlimler mâlî adakların vücubu hakkında ittifak etmişlerdir. İbn Hacer, cumhura göre üzerinde mâlî adak borcu bulunurken ölen bir kimsenin vasiyet etmese bile, adağının bıraktığı malından yerine getirilmesinin vâcib olduğunu ifade eder. Ancak maraz-ı mevtime adakta bulunan kimsenin adağının malının üçte biri içinden yerine getirilmesi gerekir. Mâlikî ve Hanefîler ise ölen kimsenin adağının yerine getirilmesinin vücubu için kişinin bu adağı ölmeden önce vasiyet etmesini şart koşarlar.²⁵⁹

Mâlî adakların yerine getirilmesi sünnetle sabit olmuştur. Bu hususta şu hadis ve diğer pek çok hadis delil gösterilmiştir: “Sa’d b. Ubâde (r.a.), Hz. Peygamber’e (s.a.) geldi ve ‘Annem üzerinde (ödeyemediği) adak borcu varken vefat etti. Onun yerine köle azat

²⁵⁷ el-Leknevî el-Hindî, *et-Ta’lîku’l-mümecced ala Muvatta’ Muhammed*, thk. Takiyuddin en-Nedvî, III, 169.

²⁵⁸ Buhârî, *Vesâyâ*, 19; Müslim, *Nezr*, 1.

²⁵⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XI, 585; Kastallânî, *İrşâdü’s-sârî*, XI, 407.

etmem geçerli olur mu?’ diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.) ’Annen yerine azatta bulunabilirsin’ dedi”.²⁶⁰

Bu adak oruç, hac, namaz gibi salt bir ibadet ise, âlimler bunun ölen kimse için yerine getirilmesi hakkında ihtilaf etmişler, vasiyet etmesi ve etmemesi durumlarını ayırt etmişlerdir. Âlimlerin bir kısmı Sa’d’ın mezkûr hadisi ve İbn Abbâs’ın naklettiği hadisi²⁶¹ delil göstererek ölen kişinin yerine adağın gereğini yapmayı müstehab görmüşlerdir:²⁶² “Cüheyne kabilesinden bir kadın Hz. Peygamber’e (s.a.) geldi ve ’Annem haccetmeyi adadı sonra vefat edinceye kadar haccetmedi. Onun yerine haccedeğim mi?’ dedi. Allah Rasûlü şöyle cevap verdi: ’Evet, haccet. Annenin borcu olsaydı sen onu ödemez miydin? Allah’a verilen söz yerine getirilmeye daha layıktır’. Diye cevap verdi.²⁶³ Diğer bazı âlimlere göre ise bunlar şahsa müteallik bedenî ibadetlerdir (عِبَادَاتُ مَحْضَةٌ) “İnsan için ancak gayret ettiğinin karşılığı vardır”²⁶⁴ âyetinin umûm ifadesiyle bu ibadetler ölen kimsenin yerine ifa edilmez. Bu daha çok tercih edilen bir görüşür.²⁶⁵

Hadisin bazı rivâyetlerinde أفجزني أن أتصدق عنها (onun yerine sadaka versem kabul ve geçerli olur mu ?) şeklinde geçmiştir. Bu lafız, ölünün yerine sadaka verme sevabına delâlet eder. Sadaka ister mal ile ister dua şeklinde olsun, ölen kimsenin yerine tasaddukta bulunmak Şârî’ tarafından muteber kabul edilmiştir. Nitekim Ebû Hüreyre Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu nakleder: “İnsanoğlu öldükten sonra şu üç şey dışında ameli kesilir: sadakayı-câriye, kendisiyle faydalanılan ilim ve kendisi için dua eden bir evlat”.²⁶⁶

Şevkânî bu hadisi şöyle açıklar: “Ölen kimsenin ameli ve sevaplarının yenilenmesi, sebep olan üç şey dışında ölümüyle son bulur. Çocuk kendi kesbettiği bir şeydir, öğreticilik ve telif gibi arkasında bıraktığı ilim ve vakfı ifade eden sadakayı-câriye de böyledir”.²⁶⁷

²⁶⁰ Buhârî, *Vesâyâ*, 19.

²⁶¹ Buhârî, *Vesâyâ*, 19.

²⁶² Aynî, *Umdetü'l-kârî*, X, 302-304.

²⁶³ Buhârî, *Hac*, 203.

²⁶⁴ Necm, 53 /39.

²⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz. es-Subkî, *el-Menhelü'l-azb*, VIII, 260; Kadî İyâd, *İkmâlü'l-Mu'lim*, III, 524; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 390; XI, 585, Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VIII, 293, Mubarekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, V, 126.

²⁶⁶ Müslim, *Hibât*, 14.

²⁶⁷ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VI, 28.

Bu hadis genel olarak sadakanın ölen kimseye ulaşacağını ifade eder. Hz. Peygamber (s.a.) bu konuda ölen kimsenin bir vasiyeti olup olmaması arasında ayırım yapmamıştır. Dolayısıyla hadisin ifadesi her iki durumu da kapsamaktadır. Hadiste sadece çocukların duasının zikredilmesi bunun sevabının yalnızca onlarla sınırlı olduğunu göstermez. Kabir ziyareti ve cenaze namazında olduğu gibi ölenler için dua edilmesinin meşruiyeti hakkında birçok hadis sübut bulmuştur. Duanın ölenin yakını veya uzak bir kimse tarafından yapılması arasında fark yoktur.

Ölen kimsenin yerine tasaddukta bulunmak ona olan vefanın bir göstergesidir. Hz. Peygamber (s.a.), vefat eden eşi Hatice'ye olan vefasının bir göstergesi olarak koyun alıp onu boğazlar sonra etini Hatice'nin arakadaşlarına gönderirdi.²⁶⁸

Ehl-i sünnet ve'l-cemaatin icmâına göre ölen bir kimse hayatta olan birinin sadakasından istifade eder. Nitekim Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği bir hadiste bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve "Babam vefat etti ve bir miktar mal bıraktı. Ancak vasiyette bulunmadı. Onun yerine tasaddukta bulunmam günahları için kefaret olur mu?" dedi. [Hz. Peygamber] "evet" dedi.²⁶⁹

Amr b. Şuayb'ın dedesi Amr b. Âs'dan rivâyet ettiğine göre, Âs b. Vâil kendi hesabına [ölümünden sonra] yüz köle azat etmelerini [oğullarına] vasiyet etmişti. Bunun üzerine oğlu Hişâm, elli köle azat etti. Kalan elli köleyi de [diğer] oğlu Amr [b. As] azat etmek istedi ve "Ben [bunu] Allah Rasûlü'ne (s.a.) sorayım" dedi. Sonra [Hz. Peygamber'in huzuruna varıp]: "Ey Allah'ın Rasûlü babam kendi hesabına yüz köle azat edilmesini vasiyet et[miş]ti. Hişâm onun hesabına elli köle azat etti. Şimdi babamın üzerinde borç olarak elli köle kaldı. [Bu elli köleyi] onun hesabına azat edebilir miyim?" dedi. Rasûlullah (s.a.) da: "Eğer o müslüman olsaydı da onun hesabına köle azat etseydiniz yahut sadaka verseydiniz, ya da hacca gitseydiniz bu[onların sevabı] ona erişirdi" buyurdu.²⁷⁰

Ayrıca hadisten şu manalara da ulaşılır: Hadis "İnsan için ancak gayret ettiğinin karşılığı vardır" âyetinin umûm ifadesini tahsis eden bir delildir.²⁷¹ Ayrıca bu hadisten

²⁶⁸ Buhârî, *Edeb*, 23; Müslim, *Fezâilu's-sahâbe*, 74.

²⁶⁹ Müslim, *Hibât*, 11.

²⁷⁰ Ebû Davûd, *Vesâyâ*, 16.

²⁷¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 390.

ölen kimsenin vasiyeti terketmesinin câiz olduğu anlaşılır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) Ümmü Sa'd'ı vasiyeti terketmesinden dolayı kınamamıştır.

Bu hadis sahâbe'nin Hz. Peygamber'le istişare ettiklerinin örneklerinden biridir. Bir başka rivâyette Hz. Âişe bir kimse Rasûlullah'a (s.a.) annem öldü, zannımca ölmeden söyleyebilseydi sadaka verilmesini söylerdi. Ben onun yerine sadaka verebilir miyim ? Rasûlullah (s.a.) "evet onun yerine sadaka ver" buyurdu. Bu hadiste bahsedilen kişinin Sa'd b. Ubâde olduğu belirtilmiş, buradan hareketle zann-ı ğalible amel edilebilir.²⁷² Bir başka fayda da Anne hayattayken cihadın câiz olduğu, iyilik yapmada acele etme, ana-babaya iyilik etme gibi anlamlara ulaşılır. Ayrıca sadakanın doğru bir niyetle açıkça yapılması halinde gizli yapılmasından daha hayırlı olabileceği anlaşılır.²⁷³

Yine hadisten ölen kimsenin yerine borçlarının verilebileceği,²⁷⁴ en bilgili olandan fetva isteme, öldükten sonra ana-babaya iyilik etmenin fazileti, ölen kimsenin borçlarını hak sabibine verme ilkesi çıkarılabilir.²⁷⁵ Sa'd'ın annesinin adağının oruç, köle azadı veya sadaka olduğu ileri sürülmüş kesin olarak ne olduğu belirtilmemiştir. Kadî İyaz'a göre onun adağının malla ilgili olduğu açıktır. İbn Hacer'in tercihinine göre Sa'd için belirli bir adağın olduğu müphemdir.²⁷⁶

2.1.8 Sekizinci Rivâyet

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَّجِ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ بَيْنَ أَبِيئَاتِنَا رَجُلٌ مُخَدَّجٌ ضَعِيفٌ، فَلَمْ يُرَعِ إِلَّا وَهُوَ عَلَى أُمَّةٍ مِنْ إِمَاءِ الدَّارِ يَخْبُثُ بِهَا، فَرَفَعَ شَأْنَهُ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «اجْلِدُوهُ ضَرْبَ مِائَةِ سَوْطٍ» قَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، هُوَ أضعفُ مِنْ ذَلِكَ، لَوْ ضَرَبْنَاهُ مِائَةَ سَوْطٍ مَاتَ، قَالَ «فَخُذُوا لَهُ عِثْكَالًا فِيهِ مِائَةُ شِمْرَاخٍ فَاضْرِبُوهُ ضَرْبَةً وَاحِدَةً» حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكَيْعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.²⁷⁷

Saîd b. Sa'd b. Ubâde'den şöyle rivâyet edilmiştir: Evlerimizden birinde vücut yapısı noksan ve zayıf bir adam vardı. Kimse ondan böyle bir şey beklemezken evin cariyelerinden biriyle zina yaparken yakalandı. Sa'd b. Ubâde bu durumu Rasûlullah'a

²⁷² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 390.

²⁷³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 390.

²⁷⁴ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VIII, 293.

²⁷⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 585.

²⁷⁶ Kadî İyâd, *İkmâlû'l-Mu'lim*, V, 385; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 585.

²⁷⁷ İbn Mâce, *Hudûd*, 19.

(s.a.) arzetti. Rasûlullah (s.a.) “Ona yüz kamçı vurunuz” buyurdu. Sahâbîler “Ey Allah’ın Nebisi, o buna dayanamayacak kadar zayıftır. Ona yüz kamçı vursak ölür” dediler. Rasûlullah (s.a.) “O halde yüz salkımı olan bir hurma dalı alın ve onunla bir defa vurun” buyurdu.

Bu hadisin benzerini; Süfyan b. Vekî- el-Muhâribî- Muhammed b. İshâk- Ya’kûb b. Abdullah - Ebû Ümâme b. Sehl (doğrudan yâni Saîd b. Sa’d’dan değil) Sa’d b. Ubâde’den rivâyet etmiştir.

2.1.8.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Süfyân b. Vekî: Künyesi Ebû Muhammed olup, nisbesi ise er-Ru’âsî, el-Kûfî’dir. Hocaları arasında babası Vekî, İbrahîm b. Uyeyne, Ahmed b. Beşîr el-Kûfî ve İsmâîl b. Uleyye yer almaktadır. Ondan, Tirmizî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled ve oğlu Abdurrahmân rivâyette bulunmuşlardır. Buhârî onun *telkine* marûz kaldığı için eleştirildiğini söylemiştir. İbn Ebû Zur’a ise onun yalan rivâyet etmekle itham edildiğini söyledi. Ebû Hâtim, onu *leyyin* olarak nitelendirmiştir. Nesâî, *sika* olmadığını ifade etmiştir. İbn Hibbân, onun *sadûk*, fazilet sahibi ancak varrakı [sahafî] ile *mubtelâ* olduğunu söylemiştir. 247/861 senesinde vefat etmiştir.²⁷⁸

el-Muhâribî: Tam adı Abdurrahmân b. Muhammed’dir. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı el- Muhâribî, nisbesi el-Kûfî’dir. Hocaları arasında Leys b. Ebî Süleym, İsmâîl b. Ebî Halid ve Muhammed b. Amr yer almaktadır. Kendisinden el-A’meş, Hasan b. Arefe, Süfyân b. Vekî b. el-Cerrâh hadis rivâyetinde bulunmuştur. İbn Maîn, onu *sika*, İclî, *lâ be’sse bih* olarak nitelemişlerdir. İbn Ebî Hâtim şu değerlendirmede bulunmuştur: “Sikalardan rivâyet ederse *sadûk*’tur. *Mechûllerden*, *munker* hadisler rivâyet etmiş, hadisini tahrip etmiştir”. 195/810 senesinde vefat etmiştir.²⁷⁹

Muhammed b. İshâk tam adı Muhammed b. İshâk b. Yesâr’dır. Künyesi Ebû Bekir veya Abû Abdullah’tır. Nisbesi el-Muttalibî, el-Medenî’dir. Enes b. Mâlik’i görmüştür. Atâ b. Ebî Rabâh ve Zührî’den hadis nakletmiştir. Kendisinden Şu’be, Hammâd b.

²⁷⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XI, 200-202; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, IX, 512; a.mlf. *Mîzân*, II, 173; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IV, 124.

²⁷⁹ Buhârî, *et-Târîhü’l-kebîr*, VI, 347; İclî, *es-Sikât*, II, 86; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 282; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVII, 388.

Zeyd, Süfyân es-Sevrî rivâyet etmişlerdir. İbn Hacer, onun mağâzî (gazveler tarihçisi) imamı, *sadûk, Müdellis*, olduğunu söylemiştir. 105/723 senesinde vefat etmiştir.²⁸⁰

Yakûb b. Abdullah lakabı el-Eşecc'tir. Hocaları arasında Ebû Ümâme b. Sehl, Saîd b. el-Müseyyeb, Ebû Salih Zekvân ve Küreyb bulunmaktadır. Kendisinden Yezîd b. Ebî Habîb, Muhammed b. Aclân ve el-Leys b. Sa'd rivâyette bulunmuşlardır. İbn Maîn ve Nesâî, sika olduğunu söylemiştir. 122/739 senesinde vefat etmiştir.²⁸¹

Ebû Ümâme b. Sehl: 1. bölümde Sa'd'ın Talebeleri başlığında kendisi hakkında bilgi verilmiştir.

²⁸⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 156.

²⁸¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VI, 308; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 209; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 390.

2.1.8.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak		Râvîler				Sahâbî	
İbn Mâce ²⁸²		Sufyân b. Vekî	el-Muhâribî	Muhammed b. İshâk	Yakûb b. Abdullah	Ebû Ümâme b. Sehl	Sa'd b. Ubâde
İbn Mâce ²⁸³		İbn Ebî Şeybe	Abdullah b. Numeyr				Saîd b. Sa'd b. Ubâde
Ahmed ²⁸⁴		Ya'lâ b. Ubeyd					
Ahmed ²⁸⁵		Yezîd b. Hârûn					
Nesâî ²⁸⁶		Muhammed b. Vehb	Muhammed b. Seleme				
Nesâî ²⁸⁷		Amr b. Ali	Yahya	İbn Aclân			
Ebû Dâvûd ²⁸⁸		Ahmed b. Saîd	İbn Vehb	Yunus	Zührî		Bazı Sahâbe
Taberânî ²⁸⁹	Abdullah b. el-Hasan el-Harrânî	Ahmed b. Ebî Şuayb	Musâ b. A'yen	İshâk b. Raşid			Babası (Sehl)
Taberânî ²⁹⁰	el-Hüseyn b. Mansûr	Ahmed b. Ebî Şuayb	Musâ b. A'yen	İshâk b. Raşid	Zührî	Ebû Ümâme b. Sehl	
Nesâî ²⁹¹		Yakûb b. Mahân		Hüseyim	Yahya b. Saîd		
Nesâî ²⁹²		Muhammed b. Mansûr		Sufyân	Yahya b. Saîd ve Ebu'z-Zinâd		

²⁸² İbn Mâce, *Hudûd*, 18.

²⁸³ İbn Mâce, *Hudûd*, 18.

²⁸⁴ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 263.

²⁸⁵ Ahmed, *Müsned*, XXXIX, 449.

²⁸⁶ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Recm, 38.

²⁸⁷ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Recm, 38.

²⁸⁸ Ebû Davûd, *Hudûd*, 34.

²⁸⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 84.

²⁹⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 77.

²⁹¹ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Recm, 38.

²⁹² Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Recm, 38.

2.1.8.3 Senedlerin İncelenmesi

Tabloda görüldüğü gibi hadisin medârı Ebû Ümâme b. Sehl'dir. Bazı râviler hadisi Ebû Ümâme b. Sehl'den Saîd b. Sa'd b. Ubâde, bazı sahâbe, babası veya Sa'd b. Ubâde'ye nisbet ederek muttasıl olarak rivâyet etmişlerdir. Diğer bazı râviler ise mürsel olarak rivâyet etmiştir.

İbn Mâce'nin senesinde bulunan Süfyân b. Vekî *leyyin* olarak nitelendirilmiş senedi zahiren *muttasıl*dır. Ancak Şuayb el-Arnâvût, Süfyân b. Vekî'nin bu hadisi hata ile Sa'd b. Ubâde'ye nisbet ettiğini, doğru olanın Saîd b. Sa'd b. Ubâde'nin hadisi olduğunu söylemiştir.²⁹³ İbn Hacer, Ebû Umâme'nin biri mürsel diğerleri birçok sahabîden muttasıl olarak rivâyet ettiğini ve Ebû Umâme'den mürsel ve muttasıl tarikler mahfuz ise o zaman Ebû Umâme, hadisi çok sahâbîden alıp bazen de mürsel olarak rivâyet etmiştir.²⁹⁴

Dikkat edilmesi gereken bir hususu beyan etmek gerekir. *Sünen-i İbn Mâce*'nin muhakkikleri bu hadiste mürsel rivâyeti tercih edip ve bu mürsel rivâyet Sahâbe'nin küçüklerinden sayılan Ebû Umâme'den geldiği için *sahâbe mürselinde* bir sorun olmadığını beyan etmişlerdir. Fakat Ebû Umâme tercemesinde geçtiği üzere Hz. Peygamber'in vefatından iki sene önce doğmuş, Hz. Peygamber'i görmüş olsa dahi Hz. Peygamber'den hadis duyup aklında tutup, başkasına aktaracak yaşta değildi, nitekim Buhâri ve İbn Hibbân'ın Ebû Umâme'nin Efendimizden hadis duymadığını belirtmişlerdir. İbn Abdilber ise büyük tabiinden olduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak bu hadis Ebû Umâme'den sabit senedlerle gelmiştir. Ebû Ümâme bazen bu hadisi Saîd b. Sa'd b. Ubâde, babası veya başka sahâbîden nakletmiştir. İbn Abdilber'in onun büyük tabiinden olduğunu söylediğine göre Hz. Peygamber'den hadisi mürseldir.²⁹⁵

²⁹³ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Recm, 38.

²⁹⁴ İbn Hacer, *et-Telhîsü'l-habîr*, IV, 166.

²⁹⁵ İbn Abdilber, *el-İstî'âb*, IV, 1602; İbnü'l-Esîr, *Uşdü'l-ğâbe*, VI, 16; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 326.

2.1.8.4 Hadisin Şâhidleri

Söz konusu olay, başka sahâbiler tarafından da rivâyet edilmiştir. Bu hadisin şahidi olabilecek rivâyetleri Saîd b. Sa'd b. Ubâde²⁹⁶ ve Ebû Ümâme nakletmişlerdir. Ebû Dâvûd'un naklettiği Ebû Ümâme rivâyeti şöyledir:

Ensardan bir adam hastalandı, öyle ki bitkin düşüp bir deri bir kemik haline geldi; Ensardan birisinin cariyesi adamın yanına girdi; adam onu arzulayıp cinsel ilişki kurdu. Kavminden bazı adamlar ziyaret için yanına girdiklerinde olup biteni onlara anlattı ve: "Ben yanıma giren bir cariye ile ilişki kurdum. Benim için Rasûlullah (s.a)'a bunun hükmünü bir soruverin" dedi. Adamlar bunu Rasûlullah'a haber verdiler ve: "İnsanlardan onun kadar sıkıntıda olan birini görmedik. Eğer onu yüklenip sana getirseydik kemikleri dökülürdü. O sadece bir deri bir kemik" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a) yüz tane hurma salkım sapı almalarını ve ona bir defa vurmalarını emretti.²⁹⁷

Bir başka hadiste Hz. Ali hutbede şunları söyledi: Ey insanlar! kölelerinize, evli olan ve olmayanlara haddi tatbik edin! Zîra Rasûlullah'ın (s.a.) bir cariyesi zina etti de, ona dayak vurmamı bana emretti. Bir de baktık yeni nifâs olmuş ben ona dayak vurursam öldürürüm dîye korktum ve keyfiyeti Hz. Peygamber'e (s.a.) arz ettim. Bunun üzerine: "İyi ettin" buyurdular.²⁹⁸

2.1.8.5 Hadisin Açıklaması

Hadis, iyileşmesinden ümit kesilmiş bir kimseye uygulanan haddin tahfif edilmesine delalet etmektedir. Bu hadisle âlimler istidlalde bulunmuş ve şöyle demişlerdir: İyileşmesinden ümit kesilmiş ve kendisine had uygulanması vacip olmuş hastaya, had cezası söz konusu kimsenin ölümüne sebep olmayacak şekilde hafifletilerek uygulanır.²⁹⁹

²⁹⁶ Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 263.

²⁹⁷ Ebû Davûd, *Hudûd*, 34; Ayrıca bkz. Nesâî, *Recm*, 38.

²⁹⁸ Müslim, *Hudûd*, 34.

²⁹⁹ Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen*, II, 122; San'ânî, *Sübülü's-selâm*, II, 41; a.mlf, *et-Tahbîr li-üdâhi me'ânî't-teysîr*, III, 623; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 137; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, XII, 111; Kazvînî, *Şerhu Musnedi's-Şâfiî*, IV, 243; el-Beydâvî, *Tuhfetü'l-eberrâr şerhu Mesâbihi's-sünne*, II, 517; Muhammed b. Ali el-Vellevî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XXXIX, 340.

Ancak İmam Mâlik, Ebû Hanîfe ve talebeleri, had uygulanması hususunda sağlam ve hastanın eşit olduğu görüşündeler. “Had, hasta iyileşinceye kadar tehir edilir” demişlerdir. Bu konuda Hz. Peygamber’in hamile kadına haddi tehir etmesini delil getirmişlerdir.³⁰⁰

Ayrıca “Allah’ın dini hususunda size sakın acıma duygusu engel olmasın”³⁰¹ âyet-i kerimesiyle istidlalde bulunmuşlardır. Onlara göre hafifletilmiş şekilde had uygulamak, had cezasına bir çeşit rahmet etmektir. Ancak cumhur bu görüşü kabul etmemiştir. Çünkü âyetteki rahmetten maksad, haddi tamamen uygulamamak ve terk etmektir. Âyetin bu anlamda olduğunu beyan etmek için Hz. Peygamber’in (s.a.) kızı Fâtıma (r.a) hırsızlık yapsa kesinlikle elini keseceğini söylemesini delil göstermişlerdir.³⁰²

Bu konuda tercih edilen görüş cumhurun zikrettiği iyileşmesinden ümit kesilmiş hastaya had hafif şekilde uygulanır görüşüdür. Çünkü işlenen suçun cezası had uygulamaktır, öldürmek değil. Bu görüşe muhalif olanların sunduğu deliller konu ile ilgili değildir. Çünkü hamile kadın, iyileşmesinden ümit kesilmiş kişi değildir. Doğurduktan sonra had uygulanacak duruma gelmiştir. Delil olarak zikrettikleri âyet ise, haddin tamamen uygulanmaması hususundan bahsetmektedir.³⁰³ Hadisten çıkarılan hükümlerden biri de şudur: Haddi uygulayacak olan hakim/görevli, had uygulanacak kimsenin halini gözetilmesi ve hayatını muhafaza etmesi gerekir. Hz. Alî’den rivâyet edilen hadisten dolayı, iyileşmesi umut edilen geçici hasta, gebe gibi olanlara uygulanacak had tehir edilir.³⁰⁴ Hadis, şer’î çözümlerin (hiyel-i şer’iyye) cevazına delil olduğu gibi, bu amelin [haddin hafifletilmesi] de şer’an caiz çözümlerden biridir. Allah Teâlâ “Eline bir demet sap al ve onunla vur”³⁰⁵ kavliyle bunun bir benzerine cevaz vermişlerdir.³⁰⁶

³⁰⁰ Müslim, *Hudûd*, 34; Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-mefâtîh*, VI, 2346-2347.

³⁰¹ Nûr, 24 /2.

³⁰² Hattâbî, *Me’â’limü’s-sünen*, III, 336-337; Kazvînî, *Şerhu Müsnedi’ş-Şafiî*, IV, 243; el-Beydâvî, *Tuhfetü’l-ibrâr şerhu Mesâbihi’s-sünne*, II, 517; Muhammed Docân el-Ammûş, *Te’cîlu’l-Ukûbe fi’l-fikhi’l-İslamî*, makale, 2009, *el-mecelle el-Ürdüniyye fi’d-dirâsâti’l-islamiyye*, cilt, 5, sayı, 4, s. 7-9.

³⁰³ Bu konuda daha fazla bilgi için Bkz. Abdullah b. Muhammed ed-Dirî, *Vakfu Tenfizi’l-Ukûbe fi’n-Nizâmi’s-Suudî ve’l-Kanûni’l-Misrî*, Yüksek Lisans tezi, *Camiatu Nâif li’l-Ulûmi’l-Emniyye*, Adalet-i Cinâiyye bölümü, 2006 s. 46-47.

³⁰⁴ el-Beydâvî, *Tuhfetü’l-ibrâr şerhu Mesâbihi’s-sünne*, II, 517.

³⁰⁵ Sâd, 38 /44.

³⁰⁶ Taberî, *Câmi’ul-beyân*, XXI, 212-213; Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, XII, 601; Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, VII, 137.

2.1.9 Dokuzuncu Rivâyet

وَجَدْتُ فِي كِتَابِي، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَيُّوبَ، قَالَ: نَا حُصَيْنُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: نَا مُخَارِقُ، عَنْ طَارِقٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «يَا سَعْدُ، عَلَيْكَ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ وَأَنْ لَا تُتَارَعَ الْأَمْرَ أَهْلُهُ إِلَّا أَنْ يَدْعُوكَ إِلَى خِلَافِ مَا فِي كِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ دَعَاكَ إِلَى خِلَافِ مَا فِي كِتَابِ اللَّهِ فَاتَّبِعْ كِتَابَ اللَّهِ» قَالَ: وَهَذَا الْحَدِيثُ قَدْ رُوِيَ كَلَامَهُ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، وَلَا نَعْلَمُ أَنَّهُ يُرَوَى عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَإِنَّمَا ذَكَرْنَاهُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ لِعِزَّةِ رِوَايَتِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَحُصَيْنُ بْنُ عُمَرَ لَيْتِنُ الْحَدِيثِ وَقَدْ رَوَى عَنْهُ أَهْلُ الْعِلْمِ وَاحْتَمَلُوهُ عَلَى مَا فِيهِ.³⁰⁷

Sa'd b. Ubâde (r.a.), Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet etmiştir: “Ey Sa'd kolaylıkta zorlukta, hoşuna giden ve gitmeyen durumlarda, hakkın yenilse (verilmese) bile (yöneticiye) itaat etmen gerekir. Allah'ın kitabına aykırı olana seni çağırmadığı sürece yöneticiye karşı çıkma! Şayet seni Allah'ın kitabına uymayan bir şeye çağırırsa Allah'ın kitabına uy!”.

Bezzâr şöyle demiştir: Bu hadisi metni Rasûlullah'tan (s.a.) birden fazla tarikte rivâyet edilmiştir Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetini sadece bu tarikten biliyoruz. Sa'd b. Ubâde'nin Rasûlullah'tan (s.a.) rivâyeti az olduğu için onun rivâyetini (kitaba) aldık. Husayn b. Ömer “leyyinu'l-hadis” olarak nitelenmiştir. İlim ehli buna rağmen onun rivâyetini almışlardır.

2.1.9.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Ziyâd b. Eyyûb: künyesi Ebû Hâşim, nisbesi et-Tûsî'dir. Lakabı Delveyh veya güçlü hafızasından dolayı “Küçük Şûbe” diye nitelendirilmiştir. Hocaları arasında Huşeym ve Abbâd b. el-Avvâm ve Ebû Bekir b. Ayyâş bulunmaktadır. Ondan Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî hadis rivâyet etmiştir, Ahmed b. Hanbel kendisi hakkında şöyle demiştir: “Ziyâd'dan rivâyet edin çünkü o küçük Şûbe'dir”. Ebû Hâtim onu *sadûk* olarak nitelemiştir. 252/866 yılında vefat etmiştir.³⁰⁸

Husayn b. Ömer : Nisbesi el-Ahmesî, el-Kûfî, künyesi Ebû Ömer'dir. İsmâîl b. Ebî Halid, el-A'meş ve Mühârik b. Abdullah'tan rivâyette bulunmuştur. Ondan da Hasan b. Eyyûb, Osman b. Züfer ve Ziyâd b. Eyyûb rivâyet etmiştir. Müslim ve Nesâî onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ebû Zûra' ve Bûhârî onu *münkeru'l-hadis* olarak

³⁰⁷ Bezzâr, *Müsned*, IX, 189.

³⁰⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 71-72; İbn Hacer, *Lisanü'l-Mîzân*, VII, 510.

nitelemişlerdir. Ebû Hâtim, kendisi hakkında *Metrukü'l-hadis* demiştir. Yakûb b. Ebî Şeybe onun zayıf olduğunu söylemiştir. Vefat tarihine rastlanmamıştır.³⁰⁹

Mühârik: Tam adı Mühârik b. Halife b. Câbir'dir. Bazılarına göre ise adı şöyledir: Mühârik b. Abdullah el-Ahmesî'dir. Hocaları arasında Ebû Saîd el-Kufî ve Tarık b. Şihâb yer almaktadır. Kendisinden rivâyet edenler arasında İsrâîl b. Ebî İshâk ve Husayn b. Ömer'dir. İbn Maîn, Ebû Hâtim ve Nesâî Onu *sika* olarak nitelemiştir. İclî, *es-Sikât*'ında onu sikalardan saymıştır.³¹⁰

Târik: 1. Bölümde Sa'd'ın talebeleri başlığında kendisi hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.9.2 Senedin Tablosu

Kaynak	Râvîler	Sahâbî
Bezzâr ³¹¹	Ziyâd b. Eyyûb	Sa'd b. Ubâde

2.1.9.3 Senedin İncelenmesi

Râviler incelendiğinde, bu hadisin senedinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Husayn b. Ömer *metruku'l-hadis* ve *zayıf* bir râvî olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Ziyâd b. Eyyûb Ahmed b. Hanbel'in kendisine şöyle dediğini söylemiştir: Ahmed, Husayn b. Ömer yalan söylediği için ondan rivâyet etmemi yasakladı.³¹² Ayrıca Bezzâr, Husayn'ı *leynu'l-hadis* olarak nitelemiştir. Bununla birlikte Husayn'ın hadisleri rivâyet edilmiştir.

Nureddin el-Heysemî, bu rivâyetteki زياد بن أيوب Ziyâd b. Eyyûb yerine نيار بن أيوب Niyâr b. Eyyûb ismini söyler, yaptığımız araştırmada Niyâr b. Eyyûb adında bir râvî tespit edemedik muhtemelen tashif söz konusudur.³¹³

³⁰⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IX, 179; İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrukûn*, I, 219; Zehebî, *Mîzân*, I, 553; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 385.

³¹⁰ İclî, *es-Sikât*, I, 422; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 67.

³¹¹ Bezzâr, *Müsned*, IX, 189.

³¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 194.

³¹³ Nüreddîn el-Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, II, 244.

2.1.9.4 Hadisin Şâhidleri

Hadis musannefatı içinde yöneticiye itaat etmenin gerektiğini anlatan ve ona karşı gelmekten sakındıran, bu hadisin taşıdığı anlamı içeren birçok hadis vardır. Bu konuda Ebû Hüreyre³¹⁴, Abdullah b. Ömer³¹⁵, Cünâde b. Ebî Umeyye³¹⁶ ve Cerir b. Abdullah el-Becelî'nin³¹⁷ rivâyet ettikleri sahîh hadisler bulunmaktadır.

2.1.9.5 Hadisin Açıklaması

Ulû'l-emr'e iyi şeylerde itaat etmek Kur'ân, sünnet ve icma' ile şarttır. Kur'ân'da Allah Teâla şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan *ulû'l-emr*'e (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir”.³¹⁸

Sünnete gelince, kesin bir delilin işaret ettiği şer'î bir hususta apaçık küfrü (كفر بواح) izhar etmedikçe *ulû'l-emr*'e itaat etme konusunda hadisler varid olmuştur³¹⁹. Ubâde b. Sâmit, kendisinden rivâyet edilen bir hadiste şöyle demiştir: “Biz Rasûlullah (s.a.)'e sevinçte ve tasada, darlıkta ve bollukta haklarımızdan mahrum edilecek olsak bile dinleyip itaat etmemiz ve buyruklara, yöneticilere muhalefet etmemek noktasında biat ettik. Apaçık bir küfre şahit olmanız ve o küfürle ilgili Allah'tan kuvvetli bir delilinizin olması müstesna”.³²⁰

İbn Abbâs'tan gelen başka bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Her kim yöneticisinde beğenmediği bir iş görürse, onun fenalığına sabretsin . Çünkü her kim *cemaatten* bir karış ayrılır da ölürse, muhakkak o, câhiliye ölümü ile ölür”.³²¹

Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivâyette Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Müslüman kişinin kendisine günah emredilmedikçe sevdiği ve beğenmediği hususlar da olsa yöneticilere itaat etmesi gerekir. Zira günah emredilirse ne işitilir ne de itaat

³¹⁴ Müslim, *İmâre*, 32.

³¹⁵ Buhârî, *Ahkâm*, 4, 43.

³¹⁶ Buhârî, *Fiten*, 2.

³¹⁷ Buhârî, *Ahkâm* 43; Müslim, *İmân*, 56.

³¹⁸ Nisâ, 4/59.

³¹⁹ Müslim, *İmâre*, 8.

³²⁰ Buhârî, *Fiten*, 2.

³²¹ Buhârî, *Fiten*, 2; Müslim, *İmâre*, 55.

edilir.³²² Bu hadislerde bir takım hükümler ve önemli bilgiler yer almaktadır. Bunların biri de şudur: Yöneticiye uymanın gerekliliği hususu ki ona itaat etmek, Rasûlullah (s.a.)’e itaattir.

Yöneticiye itaatın gerekli olması ve ona isyan etme yasağı, bu yöneticiye yağcılık etmek ve onun din aleyhindeki işlerine seyirci kalmak anlamına gelmez. Kötü fiiller karşısında sükût ve yöneticinin (her) eylemini güzel görmek anlamında değildir; bilakis kişi, itaati sürdürürken kötülüğü hoşgörmemesi ve iyiliği emretmesi gerekir. Rasûlullah (s.a.)’in eşi, Ümmü Seleme’den nakledildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki sizin başınıza bir takım yöneticiler getirilecektir. Siz de (*marufu*) bilecek ve (*münkeri*) hoşgörmeyeceksiniz. Zira kim (*münkeri*) beğenmezse o, (günahtan) berî’dir ve kim hoşgörmezse o, (yanlıştan) selamettedir. Fakat (yanlışa) kim razı olur ve (yanlışın) peşinden giderse”³²³ [günaha girmiş; yanlışa düşmüş olur]. Bir başka hadisinde Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Yöneticilerinizin beğenmediğiniz bir şeyini gördüğünüzde onun eylemini beğenmeyin ve (ona) itaatten el çekmeyin”. Sahâbeden bazıları, “Yâ Rasûlallah, onlarla savaşmayalım mı?” dediklerinde Rasûlullah (s.a.) “Hayır! Namaz kıldıkları müddetçe”³²⁴ buyurmuştur.

Hâsıl-ı kelam, bu hadisten anlamaktayız ki her kim böyle bir kötülükten hoşlanmaz ise, onun günahından ve cezasından kurtulmuş olur. Bu eli veya dili ile kötülüğü reddetmeye gücü yetmeyen kişi hakkındadır. Zira o haldeki biri, kalbi ile ondan nefret etsin ve temiz kalsın; ona günah olmaz. Ama günah ve ceza ancak kötülüğe razı olan ve ona bağlanan kişiye mahsustur.

Nevevî, bu hadisile ilgili şu yorumu yapmaktadır : “*Hadisten anlaşıldığına göre manası yöneticilerle görevleri hususunda tartışmamalı ve onlara itiraz etmemeli. Ancak, onlarda İslâm’ın emirlerine aykırı, bir durum görüldüğünde onlara bu şeye yönelik hoşnutsuzluk dile getirilir ve her nerede olunursa olunsun hakkı söylemek gerekir. Onlara (yöneticilere) başkaldırmak ve onlarla savaşmak, fasık ve zalim de olsalar, Müslümanların icmasıyla haramdır.* Nevevî, sözlerine şöyle devam eder: “*Zikrettiğim bu manayı destekleyen birçok hadis*

³²² Buhârî, *Ahkâm*, 4.

³²³ Müslim, *İmâre*, 62.

³²⁴ Müslim, *İmâre*, 63.

mevcut olup ehl-i sünnet de sultanın fasıklık sebebiyle görevden uzaklaşmayacağı görüşünde birleşti”.³²⁵

İbn Hâcer, İbn Battal’ın bu hadisle ilgili şu sözlerine yer verdi: “Hadiste zülüm etse de sultana başkaldırmanın terkinde dair bir hüccet vardır. Âlimler, zâlim sultana itaatın ve onun yanında cihat etmenin vacip oluşunda hemfikirdirler. Ona itaat etmek karşı çıkmaktan hayırlıdır. Çünkü böylece kan dökmenin nihayete erdirilmesi ve toplumun sükûnetinin sağlanması gerçekleşir”.³²⁶

İbn Hacer, kâfir yöneticinin görevden uzaklaştırılması gerektiğini söylemiştir. Kâfir yöneticiye dalkavukluk yapmanın günah olduğu belirtmiştir.³²⁷

2.1.10 Onuncu Rivâyet

قال البزار: حدثنا عمرو بن مالك، حدثنا سعيد بن سالم القزاح، حدثنا عبد الله بن زياد بن سمعان، حدثنا عمرو بن شرحبيل بن سعيد بن سعد بن عبادة، عن أبيه، عن جدّه. قال: قَدِمَ طَعَامٌ فَنَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنَهُمْ وَحَلَفَ كُلُّ إِنْسَانٍ أَنْ لَا يَأْكُلُ مِنْهُ فَقَالَتْ: أَخْسِنُوا الشَّيْطَانَ وَكُلُوا طَعَامَكُمْ ثُمَّ رَجَعْتُ فَأَخْبَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ - فَقَالَ: أَخْسِنُوا الشَّيْطَانَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ فَعَلْنَا.³²⁸

Sa’d b. Ubâde şöyle demiştir: ortaya yemek konuldu. Peşisıra şeytan, oradaki kimselerin arasında bir çekişme başlattı ve sonunda her bir şahıs o yemeği yemeyeceklerine dair yemin ettiler. Bunun üzerine ben de “Şeytanı uzaklaştırın ve yemeğinizi yiyin!” dedim. Sonra dönüp durumu Rasûlullah’a (s.a.) bildirdiğimde “Şeytanı uzaklaştırın!” buyurdu. ben de “Ya Rasûlallah öyle yaptık” dedim.

2.1.10.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Amr b. Malik: Künyesi Ebû Osman, nisbesi er-Râsibî el-Basrî’dir. Mervân b. Muâ’viye el-Fezârî, Fudayl b. Süleymân ve el-Velîd b. Muslim’den rivâyette bulunmuştur. Ondan Tirmizî, Ebû Bekir el-Bezzâr ve Taberî hadis nakletmiştir. İbn Ebî Hâtim, babasının ve Ebû Zur’a’nın Amr b. Mâlik’ten hadis aldıklarını sonra bıraktıklarını söylemiştir. İbn Adî, onun sikalardan *münker* hadislerinin olduğunu ve

³²⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, XII, 229.

³²⁶ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XIII, 7.

³²⁷ Bkz. İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XIII, 123.

³²⁸ İbn Kesîr, *Câmiu’s-sünen ve’l-mesânîd*, III, 300, İbn Kesîr, bu hadisin Bezzâr’da bulunduğunu söylemiştir. Araştırmamıza göre Bezzâr’ın Müsned’inde ve diğer kaynaklarda bu hadis bulunmamaktadır. İbn Kesîr, bu hadisi *mua’llak* bir senedle rivâyet etmiş hadis üzerinde değerlendirmede bulunmamıştır.

hadis hırsızlığı yaptığını söylemiştir. Ebû Ya'lâ, zayıf ve içinde çalıntı *münker* rivâyetleri olduğunu söylemiştir. 240/854' ten sonra vefat etmiştir.³²⁹

Saîd b. Sâlim el-Karrâh: Künyesi Ebû Osmân'dır. Terâcim kitaplarında nisbesi el-Kaddâh Mekkeî olarak geçmektedir. Abdulmelik b. Cureyc, Sufyân es-Sevrî ve Sufyân b. Uyeyne'den rivâyet etmiştir. Ondan rivâyet edenler arasında oğlu Ali, Yahya b. Âdem ve Esed b. Mûsâ bulunmaktadır. İbn Maîn, onda be's olmadığını ve sika olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim, *mahalluhu sıdk* İbn Adî; hadisi iyi, sadûk ve onda *be's* olmadığını söylemiştir. İclî, Buhârî, Ukaylî ve İbn Hibbân onun *Mürchie*'nin görüşünde olduğunu söylemişlerdir. 200/815 'den önce vefat ettiği belirtilmiştir.³³⁰

Abdullah b. Ziyâd b. Sem'ân: Tam adı Abdullah b. Ziyâd b. Süleymân'dır. Künyesi Ebû Abdurrahmân olup, nisbesi el-Mahzûmî el-Medenî'dir. Zührî, Zeyd b. Eslem ve Saîd el-Makburî'den rivâyet etmiştir. Ondan rivâyet edenler arasında Muhammed b. Fudayl, el-Velîd b. Müslim ve Abdullah b. Vehb bulunmaktadır. Mâlik, İbn Maîn ve Ebû Dâvûd onun كذاب yalancı olduğunu söylemişlerdir. Ebû Zur'a, *leyse bişeyin*, Ebû Hâtim, çok zayıf ve terk edilmeye mustahak olduğunu söylemişlerdir. Nesâî ve Dârekutnî; metrûk, İbn Adî ise çok zayıf olduğunu ve bazı salih hadisleri olduğunu söylemiştir. Vefat tarihi belirtilmemiştir.³³¹

Amr b. Şurahbîl b. Saîd: Kendisi hakkında ikinci rivâyette bilgi verilmiştir.

Babası: kendisi hakkında ikinci hadiste bilgi verilmiştir.

Dedesi: Sa'd b. Ubâde 1. bölümde tanıtımı yapılmıştır.

³²⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 259; Zehebî, *el-Muğnî fi'd-dua'fâ*, II, 482. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 98; Zehebî, *el-Muğnî fi'd-dua'fâ*, II, 482.

³³⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 31; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 452; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 436; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 35.

³³¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 60-61; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 201; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 219-220.

2.1.10.2 Senedin Tablosu

Kaynak	Râvîler						Sahâbî
İbn Kesîr ³³²	Bezzâr	Amr b. Mâlik	Saîd b. Sâlim	Abdullah b. Ziyâd b. Sem'ân	Amr b. Şurahbîl b. Saîd	Babası (Şurahbî)	Dedesî (Sa'd)

2.1.10.3 Senedin İncelenmesi

Hadisin senedi incelendiğinde Amr b. Mâlik'in çok zayıf, Abdullah b. Ziyâd b. Sam'ân'ın كتاب كذاب yalancı olduğu tespit edilmiştir. Buna istinaden bu senedi çok zayıf veya *mevzu* olarak değerlendirilebilir.

2.1.10.4 Hadisin Şâhidleri

Bu hadisin doğrudan bir şâhidine rastlanılmamıştır. Fakat bir şey yapmamaya yemin eden birinin yapmamaya yemin ettiği şey hayırlı ise yeminini bozması ve o işi yapması daha hayırlı olduğunu ifade eden hadisler vardır. Mesalâ Rasûlullah (s.a.) ganimeti dağıtma hâdisesinde Eşa'rîleri develere bindirmemeye yemin etmiş sonra şöyle demiştir: “Allah'a yemin ederim (inşâallah) birşeye yemîn eder ve sonra ondan başkasını yemîn ettiğim şeyden daha hayırlı görürsem, muhakkak o hayırlı olanı yapar, yeminimi de keffâretle çözer kurtulurum”.³³³

Başka bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Bir kimse bir şeye yemîn eder de başkasını ondan daha hayırlı görürse hemen o hayırlı işi yapsın; yemininden dolayı da keffâret versin”.³³⁴

Hz. Ebû Bekr'in İfk olayına karışan akrabası Mistah'a nafaka vermemeye yemin etmesi olayında de konuyla ilgili âyet³³⁵ nâzil olmuş ve Hz. Ebû Bekir: “Vallahi ben Allah'ın beni mağfîret etmesini muhakkak severim, ve asla ona nafaka vermekten vazgeçmem” demiş yeminini bozarak nafka vermeye devam etmiştir.³³⁶

³³² İbn Kesîr, *Câmiü's-sünen ve'l-mesânîd*, III, 300.

³³³ Buhâri, *Ahkâm*, 6.

³³⁴ Müslim, *Eymân*, 13.

³³⁵ Âyetin meâli şöyledir: “Sizin lütuf ve imkan sahibi olanlarımız; akrabaya, çaresizlere, Allah yolunda hicret edenlere birşey vermemeye yemin etmesinler, affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizi affetmesini istemez misiniz? Allah Gafur'dur, Rahim'dir”. Nûr, 24/22.

³³⁶ Buhârî, *Eymân ve Nuzûr*, 18.

Bir başka rivâyette Hz. Ebû Bekir, Suffa Ehli'nin bazısını yemeğe daveti hadisinde yemek yememeye yemin etmiş sonra yeminini bozmuş ve yemini şeytandan olduğunu beyan etmiştir.³³⁷

2.1.10.5 Hadisin Açıklaması

Âlimler, konuyla ilgili varid olan hadisten yola çıkarak, yemin edilen şeyden, daha hayırlı bir iş olursa yeminden dönülmesi konusunda ittifak etmişlerdir.³³⁸

2.1.11 On Birinci Rivâyet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ الْأَصْبَهَانِيُّ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَالِدٍ الْمَصِصِيُّ، ثنا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُوَقِّيتُ أُمَّهُ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهَا، فَهَلْ يَنْفَعُهَا شَيْءٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ»، قَالَ: فَإِنِّي أَشْهَدُكَ أَنَّ حَائِطِي الْمَخْرَافِ صَدَقَةٌ عَنْهَا.³³⁹

Sa'd b. Ubâde'den şöyle rivâyet edilmıştır: Kendisi yanında değilken Sa'd b. Ubâde'nin annesi vefat etti.³⁴⁰ Sa'd, Rasûlullah'a Onun adına herhangi bir şey sadaka versem fayda verir mi? diye sordu. Rasûlullah (s.a.): “Evet” buyurdu. Sa'd da 'Seni şahit tutarım ki verimli hurma bahçem annem için sadakadır' dedi.

2.1.11.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Muhammed b. Râşid el-Isbehânî: Tam adı Muhammed b. Ahmed b. Râşid b. Ma'dân'dır. Nisbesi Isbehânî, künyesi Ebû Bekir'dir. Ebû Hâtim er-Râzî, İbrahim b. Saîd el-Cevherî ve İbrahim b. Abdullah b. Hâlid el-Missîsî'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, Muhammed b. Ahmed b. Abdulvahhâb ve Muhammed b. Ahmed b. Batte rivâyette bulunmuşlardır. birçok tasnifi olan bu hadis âlimi, Ebû eş-Şeyh el-Isbehânî, *muhaddis* oğlu *muhaddis* olduğunu söylemiştir. Zehebî, onu “*el-imâm, el-hâfız, el-musanni'*” olarak nitelemiştir. “*el-Fevâid*” adlı kitabı vardır. 309/921 senesinde vefat etmiştir.³⁴¹

³³⁷ Bkz. Buhârî, *Menâkıb*, 25; Müslim, *Eşribe*, 32.

³³⁸ Konu ili ilgili şerh için bkz. Buhârî, *Ahkâm*, 6. Müslim, *Eymân*, 13, 15; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, XXI, 244; Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 108-109; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 565.

³³⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 18.

³⁴⁰ Buhârî'deki İbn Abbâs rivâyetinde “Ben kendisinden uzakta iken annem vefat etti.” şeklindedir.

³⁴¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XXXXXI, 39; a. mlf. *Tezkiretu'l-huffâz*, III, 24; Suyûtî, *Tabakatu'l-huffâz*, 340; Zireklî, *el-A'lâm*, VI, 308.

İbrahim b. Abdullah b. Hâlid el-Missîsî: Hocaları arasında Haccâc b. Muhammed, Vekî b. el-Cerrâh ve el-Hâris b. Atiyye bulunmaktadır. Tesviye tedlisi³⁴² ve hadis hırsızlığı yaptığı belirtilmiştir. *Sika* râvîlerden kendilerine ait olmayan hadisleri rivâyet ederdi. ez-Zubeydî'nin Zührî'den rivâyetini el-Evzâî'ye nisbet ederdi. Dârekutnî, onu *ed-Dua'fâ ve'l-metrûkîn* eserinde zikretmiştir. Zehebî, onun çok yalancı bir kimse olduğunu söylemiştir. Mizzî ve Sıbt el-Acemî, onun *metrûk* bir râvî olduğunu söylemiştir. Vefat tarihi belirtilmemiştir.³⁴³

Haccâc b. Muhammed: kendisi hakkında dördüncü rivâette bilgi verilmiştir.

İbn Cüreyc: Tam adı Abdülmelik b. Abdülazîz b. Cüreyc'tir. Künyesi, Ebû el-Velîd'dir. Hocaları arasında Atâ b. Ebî Rebâh, Tavûs ve Mucâhid bulunmaktadır. Talebelerinden bazıları ise Süfyân es-Sevrî, el-Leys b. Sa'd ve Hammâd b. Seleme'dir. Hicâz'ın fakihlerinden olup hadis âlimidir. Tedlîs yapardı, *sika*'dır. 149/766 senesinde vefat etmiştir.³⁴⁴

Ali b. Müslim: Bu hadiste İkrime'den rivâyet eden ve kendisinden İbn Cüreyc'in hadis aldığı Ali b. Müslim adında bir râvî kaynaklarda tespit edilememiştir. Hocası İkrime, talebesi İbn Cüreyc olan Ya'lâ b. Müslim adında bir râvî bulunmaktadır. Muhtemelen Ya'lâ ismi tahrif edilerek Ali şeklinde kaydedilmiştir. Söz konusu **Ya'lâ b. Müslim** b. Hürmüz'ün nisbesi, el-Mekkî'dir. Saîd b. Cübeyr, Talk b. Habîb ve İkrime b. Abbâs'tan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Abdülmelik b. Cüreyc, Şu'be b. el-Haccâc ve Süfyân b. Hüseyin rivâyette bulunmuşlardır. İbn Maîn ve Ebû Züra', *sika* olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân, onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir. İbn Mâce hariç Kütüb-i sitte'de rivâyetleri vardır.³⁴⁵

İkrime: Künyesi Ebû Abdullah'tır. İbn Abbâs'ın mevlâsıdır. Hocaları arasında İbn Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre ve Aîşe yer almaktadır. Kendisinden Amr b.

³⁴² Tedlîsu't-Tesviye iki anlamda kullanılmaktadır. Senedin tamamı'nın sika râvîlerden oluşmuş olduğunu göstermek maksadıyla seneddeki sika râvîler arasında bulunan zayf râviyi farketmeksizin atarak rivâyette bulunmaktır. Veya senedin âli veya meşhûr olduğunu göstermek gibi maksatlarla seneddeki râvîler arasında bulunan bir râviyi senedden düşürerek rivâyette bulunmaktır. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 314.

³⁴³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 116; Dârekutnî, *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*, I, 251; Mizzî, *Mîzân*, I, 40.

³⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 356; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 93.

³⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 401; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 405.

Dînâr, Katâde b. Diâme ve Eyyûb es-Sahtiyânî rivâyette bulunmuştur. İbn Hacer, *sika, sebt*, tefsirde âlim olduğunu söylemiştir. 104/722 senesinde vefat etmiştir.³⁴⁶

İbn Abbâs: 1. bölümde Sa‘d’ın talebeleri başlığında tanıtılmıştır.

2.1.11.2 Senedin Tablosu

Kaynak	Râvîler							Sahâbî
Taberânî ³⁴⁷	Muham med b. Râşid	İbrahim b. Abdullah b. Hâlid	Haccâc b. Muham med	İbn Cüreyc	Ali b. Müslim	İkrime	İbn Abbâs	Sa‘d b. Ubâde

2.1.11.3 Senedin İncelenmesi

Hadisin senedi incelendiğinde senedinin çok zayıf olduğu tespit edilmiştir. Senedinde İbrahim b. Abdullah b. Hâlid el-Missîsî, *metrûk* olarak nitelendirilmiştir. Çünkü o, hadislerde hırsızlık ve tesviye tedlisi yapan bir kimse olarak tanıtılmıştır. Fakat bu hadisin metni Buhârî’nin naklettiği İbn Abbâs’ın rivâyet ile sabittir.³⁴⁸

2.1.11.4 Hadisin Şâhidleri

Sa‘d b. Ubâde’nin vefat eden annesi için sadaka vermesi meşhurdur. Bazı rivâyetlerde su dağıttığı, diğer rivâyette ise köle azât ettiği vârid olmuş, söz konusu hadiste ise bir hurma bahçesini müslümanlara vakfettiği beyan edilmiştir. Zürcânî, Sa‘d b. Ubâde’nin annesi adına bu üç şeyi de yaptığını söylemiştir.³⁴⁹

Sa‘d b. Ubâde’nin bir bahçesini müslümanlara vakfettiğini belirten Abdullah b. Abbâs’ın rivâyet ettiği bir hadis bulunmaktadır.³⁵⁰

2.1.11.5 Hadisin Açıklaması

Bu hadisin şerhi ile ilgili üçüncü ve yedinci rivâyette bilgi verilmiştir. Bu hadisin lafzı ile ilgili şunlar da söylenebilir: Buhârî, bu hadisin İbn Abbâs rivayetini iki yerde nakletmiştir. Biri, bir kimsenin kime verdiğini söylemeden “arazim veya bostanım annem adına Allah için sadakadır” diyerek (vakfetmesinin) câiz olduğuna dâir bâbta yer

³⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta‘dil*, VII, 7; İbn Hacer, *Takrîb*, 397.

³⁴⁷ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VI, 18.

³⁴⁸ Buhârî, *Vesâyâ*, 15.

³⁴⁹ Zürcânî, *Şerhu’z-Zürcânî ale’l-Muvatta*, III, 85.

³⁵⁰ Buhârî, *Vesâyâ*, 15.

almaktadır. İkincisi, Vakıf ve sadakada şahit göstermek bâbında bulunmaktadır. Âlimler bu iki hadisi delil göstererek kim olduğu belli olmayan kimselere sadaka ve vakfın câiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Sa'd b. Ubâde sadaka ve vakfi kime bağışladığını beyan etmemiş, Hz. Peygamber de ikrar etmiştir.³⁵¹ Bu hadis, vakfederken şahit gerektiğine de delâlet etmektedir.³⁵² Bazı âlimler, şahit bulundurmanın gerekli olduğunu, bazıları ise bildirmenin yeterli olduğunu söylemişlerdir.³⁵³ Bu hadiste, iyilik yapmada acele etmek, niyetin samimi olması ve niyet hâlis olduğunda sadakanın aleni yapılmasının gizli yapılmasından daha hayırlı olduğu gibi hükümler de bulunmaktadır.³⁵⁴

2.1.12 On İkinci Rivâyet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثنا أَبُو كُرَيْبٍ، ثنا عَبْدِ بَنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَنَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أُمَّ سَعْدِ بْنِ عَبَادَةَ مَاتَتْ وَهُوَ غَائِبٌ³⁵⁵، فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ³⁵⁶: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُحِبُّ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ أُمَّي³⁵⁷، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْرَهَا، فَصَلَّى عَلَيْهَا وَقَدْ أَتَى لَهَا شَهْرٌ³⁵⁸.

Sa'id b. Müseyyeb'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: Sa'd, annesinin yanında değilken annesi ölmüştü. Sa'd gelince “Ya Rasûlallah annemin cenaze namazını kıldırmanızı arzu ederim” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) onun kabrinin başına geldi ve vefatının üzerinden bir ay geçmişken (annesinin) cenaze namazını kıldırdı.

2.1.12.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Muhammed b. Abdullah el-Hadramî: Tam adı Muhammed b. Süleymân b. Abdullah, nisbesi el-Hadramî, künyesi Ebu Ca'fer, lakabı Mutayyen'dir. Hocaları arasında Ahmed b. Yunus, Yahya b. Bişr el-Harîrî ve Yahya el-Hammânî bulunmaktadır. Kendisinden Ebû el-Kâsım et-Taberânî, Ali b. Abdurrahmân el-Bekkâî ve Ebû Bekir en-Neccâd

³⁵¹ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, VIII, 174; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 14, 56.

³⁵² Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 14, 56.

³⁵³ Kastallânî, *İrşadü's-sârî*, V, 19.

³⁵⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 390.

³⁵⁵ Tirmizî ve İbn Abdilber'de *وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَائِبٌ*; İbn Abdilber'de *وَأَنَا غَائِبٌ* şeklinde.

³⁵⁶ İbn Ebî Şeybe'de *الآنَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* olarak geçmiştir.

³⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *İbn Abdilber'de* *يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُحِبُّ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ أُمَّي*; Tirmizî, *إِنِّي أُحِبُّ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ أُمَّ سَعْدٍ*, geçmemiştir.

³⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, 414; Tirmizî, *Cenaiz*, 47; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübrâ*, III, 461; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 20; İbn Abdilber, *et-Temhîd*, VI, 264. İbn Ebî Şeybe'de *وَقَدْ أَتَى لَهَا شَهْرٌ* *فَأَتَى قَبْرَهَا وَصَلَّى عَلَيْهَا وَقَدْ مَضَى لِذَلِكَ شَهْرٌ* İbn Abdilber'de *وَقَدْ دُفِنَتْ قَبْلَ ذَلِكَ بِشَهْرٍ* geçmemiştir.

hadis nakletmişlerdir. Dârekutnî, onun güvenilir olduğunu belirtmek için *sika* ve *cebel* (dağ) nitelemesinde bulunmuştur. Halîlî de onun *sika* olduğunu beyan etmiş Zehebî, *mutkin* derecesiyle vasıflandırmıştır. 297/909 senesinde vefat etmiştir.³⁵⁹

Ebû Küreyb: Tam adı Muhammed b. el-Âlâ, nisbesi el-Hemedânî el-Kûfî'dir. Künyesi Ebû Küreyb'dir. Kendisi Hammâd b. Usâme, İbrahim b. İsmâîl el-Yeşkurî, İsmâîl b. Uleyye ve Hafs b. Ğiyas'tan hadis nakletmiştir. Talebeleri arasında Buharî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce yer almaktadır. Nesâî, onu *sika*, Ebû Hâtim, *sadûk* şeklinde nitelemiştir. İbn Hibbân *es-Sikât'ında* onu zikretmiş, İbn Hacer, *sebt* vasfıyla nitelendirmiştir. Ebû Küreyb, 248/862 senesinde vefat etmiştir.³⁶⁰

Abde b. Süleymân: Nisbesi, el-Kûfî, künyesi, Ebû Muhammed el-Kilâbî'dir. Kendisi Âsım el-Ahvel, Hişâm b. Urve ve İsmâîl b. Ebî Hâlid'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ hadis naklinde bulunmuşlardır. Ahmed b. Hanbel, onu ta'dilin üst derecesini ifade eden *sika*, *sika* şeklinde nitelendirmiştir. İbn Hibbân, çoğu rivâyetlerinin *mustakîmu'l-hadis* olduğunu beyan etmiş keza İbn Sa'd onu *sika* saymıştır. 188/803 yılında vefat etmiştir.³⁶¹

Saîd b. Ebî Arûbe: Nisbesi el-Basrî, künyesi Ebu'n-Nadr'dır. Kendisi el-Hasan el-Basrî, Muhammed b. Sirîn, Katâde b. Diâme es-Sedûsî'den hadis rivâyet etmiştir. Ondan ise, Şu'be b. el-Haccâc, Yezîd b. Zürey' ve en-Nadr b. Şümeyl hadis rivâyet etmiştir. İbn Maîn, Saîd hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: "Katâde'nin en önde gelen öğrencileri, Saîd b. Ârûbe, Hişâm ed-Destüvâî ve Şube'dir". Ömrünün sonlarına doğru hafızası zayıfladığı için rivâyetleri karıştırmaya başladığı nakledilmiştir. 155/771 veya 156/772 yılında vefat etmiştir.³⁶²

Katâde: Kendisi hakkında üçüncü rivâyette bilgi verilmiştir.

Saîd b. el-Müseyyeb: Kendisi hakkında beşinci rivâyette bilgi verilmiştir.

³⁵⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XI, 28; Suyûtî, *Tabakatu'l-huffâz*, 292.

³⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 244-247; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 385-386 ve *Lisanu'l-Mizân*, VII, 499.

³⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VI, 390; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 164; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VII, 450-451.

³⁶² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 360; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 65; İbn Mencûye, *Ricâlu Sahîhi Müslim*, I, 245.

2.1.12.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler						Sahâbî
Taberânî ³⁶³	Muhammed b. Abdullah el-Hadramî	Ebû Küreyb	Abde b. Süleymân	Saîd b. Ebî Ârûbe	Katâde	Saîd b. el-Müseyyeb	
İbn Ebî Şeybe ³⁶⁴	Abde b. Süleymân						
İbn Sa'd ³⁶⁵	Muhammed b. Abdullah						
Tirmizî ³⁶⁶	Muhammed b. Beşşâr		Yahya b. Saîd				

2.1.12.3 Senedlerin İncelenmesi

Daha önce geçtiği üzere³⁶⁷ Saîd b. el-Müseyyeb, Sa'd b. Ubâde'yi görmemiş, kendisinden hadis almamıştır. Saîd b. el-Müseyyeb, Sa'd'ın annesinin vefatına ve Hz. Peygamber'in (s.a.) namaz kıldığına şahit olmamıştır. Beyhakî ve İbn Hacer, bu hadisin *sahîh-mursel* olduğunu söylemişlerdir.³⁶⁸

Zeylaî, "bu hadis İbn Abbâs'tan *muttasıl* olarak rivâyet edilmiştir, fakat *sahîh olan mürsel* bir rivâyettir" değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁶⁹

³⁶³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 20.

³⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 414.

³⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 461.

³⁶⁶ Tirmizî, *Cenaiz*, 47.

³⁶⁷ Üçüncü rivayette geçmiştir.

³⁶⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 80; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 253. Saîd b. el-Müseyyeb'in Sa'd b. Ubâde'den rivâyeti hakkında bkz. üçüncü rivayet.

³⁶⁹ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 266.

2.1.12.4 Hadisin Şâhidleri

Bu hadisin şahid niteliğinde bir başka rivâyeti bulunmamakta ancak onun anlamını destekleyen aynı konuda başka hadisler varid olmuş onlardan şunlardır: İbn Abbâs, Yezîd b. Sâbit ve Ebû Hüreyre'den rivâyetler bulunmaktadır. Buna göre başka bir olayda Hz. Peygamber (s.a.), vefat eden kimseleri sahâbîlerin kendisine bildirmemelerini hoş karşılamamış ve tekrar o mevtâ üzerine cenaze namazı kılmıştır. Şahid rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere cenaze namazı kılınıp defnedilen mevtaya daha sonra tekrar cenaze namazı kılınabilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.), ölen bir kadına cenaze namazı kıldıktan sonra şöyle buyurmuştur: “Ben aranızda olduğum sürece bir kişi öldüğünde bana haber verin. Benim o kimseye cenaze namazı kılmam rahmettir”.³⁷⁰

Bir başka hadiste, Hz. Peygamber'in (s.a.) kıldığı cenaze namazının ölenlere fayda vereceğini bildiren bir ifade yer almaktadır. Bu ifade şöyledir: “Bu kabirler ölenlere karanlıktır, Allah (c.c.) benim onların üzerine kıldığım cenaze namazı sebebiyle mezarlarını aydınlatır”.³⁷¹

2.1.12.5 Hadisin Açıklaması

Âlimlerin çoğu bu hadis ve konuyla ilgili sahîh hadisleri dikkate alarak Hz. Peygamber'in (s.a.) defnedildikten bir müddet sonra el-Berâ b.Ma'rûr ve Mescidin temizliğini yapan kadın cenâze namazı kılması delil göstererek³⁷² ölünün defnedildikten bir müddet sonra cenâze namazı kılınabileceğini belirtmişlerdir.³⁷³ Fakat ne kadar zaman sonra cenaze namazı kılınabileceği konusunda farklı görüşler belirtmişlerdir. Buna göre üç gün, bir ay veya daha uzun zaman sonra cenâze namazı kılınabilir.

Aralarında Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'in bulunduğu bazı âlimlere göre ise cenaze namazı kılındıktan sonra bir daha cenâze namazı kılınmaz. Delilleri Hz. Peygamber'in (s.a.) şu hadisidir: “Bu kabirler ölenlere karanlıktır, Allah (c.c.) benim onlara kıldığım

³⁷⁰ Nesâî, *Cenâiz*, 95.

³⁷¹ Buhârî, *Salât*, 71.

³⁷² Bkz. Mâlik, *Cenâiz*, 258; Buhârî, *Cenâiz*, 58; Nesâî, *Cenâiz*, 94; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, IV, 57.

³⁷³ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, VI, 258-265; Nevevî, *el-Minhâc*, VII, 24-25; San'ânî, *Sübülü's-selâm*, VI, 126.

cenaze namazı sebebiyle mezarlarını aydınlatır”.³⁷⁴ Ancak bu durumun Hz. Peygamber’e mahsus olduğu ifade edilmiştir. Medinelilerin amelini de delil olarak göstermişlerdir.³⁷⁵

Cumhurun görüşünün tercih edilmesi evlâdır. Çünkü bu durumun Hz. Peygamber’e (s.a.) has bir durum olduğunu iddia edileni güçlendiren bir delil veya karine bulunmamaktadır. Nitekim sahâbe ve tabiîn, cenazeler defnedildikten bir süre sonra cenâze namazı kılmışlardır.

2.1.13 On Üçüncü Rivâyet

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ الْأَصْبَهَانِيُّ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلْمَةَ الرَّازِيُّ، ثنا أَبُو زُهَيْرٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَعْرَاءَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ كُرَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ قَالَ: جِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: تُؤَقِّتُ أُمَّيَ وَلَمْ تُؤِصْ، وَلَمْ تَصَدَّقْ، فَهَلْ تُقْبَلُ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ»، قَالَ: فَهَلْ يَنْفَعُهَا ذَلِكَ، قَالَ: نَعَمْ، وَلَوْ بِكَرَاعِ شَاةٍ مُحْتَرَقٍ.³⁷⁶

Sa’d b. Ubâde şöyle söylemiştir: Hz. Peygamber’e geldim ve şöyle dedim: “Annem sadaka vermeden, vasiyet etmeden vefat etti, ben onun yerine sadaka versem kabul olunur mu?” Hz. Peygamber “evet” dedi, Sa’d: “Bu sadaka ona fayda verir mi?” dedim. Hz. Peygamber “evet közlenmiş bir koyun paçası olsa bile” buyurdu.

2.1.13.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Muhammed b. Şu’ayb el-İsbehânî: Tam adı Muhammed b. Şu’ayb b. Davûd et-Tâcir’dir. Künyesi Ebû Abdullah’tır. Ebû Nuaym el-İsbehânî, onun *garîb* rivâyetleri olduğunu söylemiştir. Kendisi hakkında başka cerh ve ta’dîl ifadesine rastlanmamıştır. 300/912 senesinde vefat etmiştir.³⁷⁷

³⁷⁴ Buhârî, Salât, 71.

³⁷⁵ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, VI, 258-261; Zürcânî, *Şerhu’z-Zürcânî ale’l-Muvatta*, II, 85-86; San’ânî, *et-Tahbîr li idâhi m’âni’t-Teyâr*, VI, 126.

³⁷⁶ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 21; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 497. İbn Adî’de bu ifade (قَالَ: فَهَلْ يَنْفَعُهَا) geçmemiştir. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VI, 21; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 497.

³⁷⁷ Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Ahbaru İsbahân*, II, 222; Ebû eş-Şeyh el-İsbehânî, *Tabakatü’l-muhaddisîn bi İsbahân*, IV, 3.

Abdurrahmân b. Seleme er-Razî: Tam adı Abdurrahmân b. Seleme b. Ömer'dir. Künyesi, Ebû Muhammed, nisbesi er-Râzî, el-Ezdânî'dir. Seleme b. el-Fadl'ın kâtibidir. Hocaları arasında Seleme b. el-Fadl, Yahya b. ed-Dâris ve Abdurrahmân b. Mağrâ bulunmaktadır. Kendisinden Abbâs b. el-Fadl, Muhammed b. Eyyûb, Muhammed b. el-Abbâs hadis naklinde bulunmuştur. Kendisi hakkında cerh ve ta'dîl bulunmamıştır. Vefat tarihi bulunmamıştır.³⁷⁸

Ebû Züheyr Abdurrahmân b. Mağrâ: Nisbesi ed-Devsî, el-Kûfî'dir. Rey'de ikâmet etmiştir. Muhammed b. İshâk, İsmâîl b. Ebî Hâlid ve Yahya b. Saîd el-Ensârî'den hadis rivâyet etmiştir. Ondan Süleymân b. Şurahbîl, Abdullah b. İmrân ve Yusuf b. Mûsâ el-Kattân rivâyet etmişlerdir. Ebû Zur'a, onun sadûk, Zehebî, *le be'se bihi inşallah*, İbnu'l-Medînî ve İbn Adî, *leyse bişey* ve hadisleri yazılan *zayıf* bir râvî olduğunu söylemiştir.³⁷⁹

Muhammed b. Küreyb: Muhammed b. Küreyb b. Ebî Müslim'in nisbesi el-Hâşimî'dir. Abdullah b. Abbâs'ın mevlâsıdır. Babasından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden, Ebû Halid el-Ahmer, Ebû İsmâîl el-Mu'eddib, Seyf b. Ömer ve Abdurrahîm b. Süleymân rivâyette bulunmuştur. İbn Maîn, *leyse hadisuhu bi şey* demiştir. İbn Nümeyr, Nesâî ve Darekutnî, onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebî Hâtim şu değerlendirmede bulunmuştur: “Şeyh, hadisleri yazılır fakat hüccet değildir, kardeşi Ruşdîn'den iyidir”. Ebû Zur'a, *leyyin*; Buhârî birinde *fihî nazar* diğer bir değerlendirmede *munkerü'l-hadis* olarak vasıflandırmıştır. İbn Adî, zayıf olmakla beraber hadislerinin yazılabileceğini söylemiştir. İbn Hacer, zayıf olduğunu söylemiştir. Vefat tarihi bulunmamıştır.³⁸⁰

Babası: Küreyb b. Ebî Müslim'in nisbesi el-Hâşimî'dir. Künyesi Ebû Rüşdîn'dir. Abdullah b. Abbâs'ın mevlâsıdır. Hocaları arasında Abdullah b. Abbâs, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Ömer ve Mu'âviye b. Ebî Süfyân sayılabilir. Kendisinden Amr b. Dinâr, Seleme b. Küheyl ve oğulları Rüşdîn ve Muhammed hadis nakletmişlerdir. İbn Sa'd,

³⁷⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 241; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, III, 1514.

³⁷⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 290-291; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 471; Zehebî, *el-Muğnî*, II, 388; a. mlf. *Mîzân*, II, 592.

³⁸⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 68; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 495; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 279 ve *Takrîb*, s. 504.

İbn Maîn ve Nesâî, *sika* olduğunu söylemişlerdir. Zehebî, *İmam, Huccet* olduğunu belirtmiştir. 98/716 yılında vefat etmiştir.³⁸¹

İbn Abbâs: Kendisi hakkında Sa'd b. Ubâde'nin râvileri başlığında 1. bölümde bilgi verilmiştir.

2.1.13.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler				Şahâbî		
Taberânî ³⁸²	Muhammed b. Şu'ayb el-İsbehânî	Ebû Züheyr (Abdurrahmân b. Mağrâ)		Muhammed b. Küreyb	Babası (Küreyb b. Ebû Müslim)	İbn Abbâs	Sa'd b. Ubâde
İbn Adî ³⁸³	Ebû Al'Alaa el-Kûfî	Muhammed b. İbrahim	Abdürrahim b. Süleymân				

2.1.13.3 Senedlerin İncelenmesi

Hadisin râvîlerinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü senedde yer alan Abdurrahmân b. Mağrâ ve Muhammed b. Küreyb zayıf râvîlerdir. Ayrıca Taberânî'nin hocası Muhammed b. Şu'ayb el-İsbehânî hakkında Ebû Nuaym, onun garîb rivâyetlerinin olduğunu söylemiştir.³⁸⁴ Bununla beraber hadisin aslı İbn Abbâs'tan gelen sahîh rivâyet ile sabittir.³⁸⁵

2.1.13.4 Hadisin Şâhidleri

Söz konusu hadiste sadakanın ölenlere faydalı olacağı belirtilmiştir. Sa'd b. Ubâde'nin hadisini destekleyen, mevtaya sevap verileceğini bildiren, şahid niteliğinde olan birçok hadis vardır. Onlardan biri şu hadistir: “İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır ancak şu üç kişinin defteri kapanmaz, sevap yazılmaya devam eder; sadakayı câriye, kendisinden istifade edilen ilim ve kendisine dua eden hayırlı salih bir çocuk”.³⁸⁶

³⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 339; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 479-480.

³⁸² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 21.

³⁸³ İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 497.

³⁸⁴ Ebû Nuaym el-İsbehânî, *Ahbâru İsbahân*, II, 222.

³⁸⁵ Buhârî, *Vesâyâ*, 15.

³⁸⁶ Tirmizî, *Ahkâm*, 36.

Şu hadis de şahidlerdendir: “Tek hurmanın yarısı ile bunu da bulamayan güzel bir sözle de olsa ateşten korununuz”.³⁸⁷

2.1.13.5. Hadisin Açıklaması

Ölen kimsenin yerine sadaka vermekle ilgili şerh üçüncü ve yedinci rivâyette geçmiştir.

2.1.14 On Dördüncü Rivâyet

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ التُّسْتَرِيُّ، ثنا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ، ثنا عُبَيْدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنِ مَنْصُورٍ، عَنِ طَلْحَةَ الْيَامِيِّ، عَنِ هُدَيْلِ بْنِ شَرْحِبِيلَ، عَنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي بَيْتٍ، فَقُمْتُ مُقَابِلَ الْبَابِ، فَاسْتَأْذَنْتُ، فَأَشَارَ إِلَيَّ أَنْ تَبَاعِدَ، ثُمَّ جِئْتُ، فَاسْتَأْذَنْتُ، فَقَالَ: وَهَلِ الْإِسْتِذْنَانُ إِلَّا مِنَ النَّظَرِ.³⁸⁸

Sa'd b. Ubâde şöyle anlatmaktadır: Hz. Peygamber (s.a.) bir evde iken onun (s.a.) yanına geldim; kapının karşısında durdum ve ardından (girmek için) izin istedim. Hz. Peygamber (s.a.), kapıdan uzaklaşmamı işaret etti, sonra gelip izin aldım. Hz. Peygamber (s.a.), “izin istemek ancak (özel alana) bakmaktan dolaydır” buyurdu.

2.1.14.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

el-Hüseyin b. İshâk b. İbrahim et-Tüsterî: Lakabı ed-Dakîk'tır. Hocaları, Hişâm b. Ammâr, Saîd b. Mansûr ve Yahya el-Hammâmî'dir. Ondan oğlu Ali, Sehl b. Abdullah et-Tüsterî ve Ebû Ca'fer el-Ukaylî hadis almışlardır. Ebû Bekir el-Hallâl kendisi hakkında şöyle demiştir: “Değerli bir şeytir. Kerman'a giderken 275/694 senesinde ondan hadis aldım”. Zehebî, onu *muhaddis*, *sika* ve Taberânî'nin çok hadis rivâyet ettiği biri olarak nitelemiştir. 293/905 yılında vefat etmiştir.³⁸⁹

Sehl b. Osman: Nibesi el-Kindî, künyesi, Ebû Mes'ûd'dur. Kendisi Şerîk, Hemmâm b. Zeyd ve Abdülvâris'ten rivâyet etmiştir. Ondan, Ebû Hâtim, Ebû Zur'a, Müslim b. el-Haccâc, İbrahim b. Harb el-Askerî ve el-Hüseyin b. İshâk et-Tüsterî hadis almıştır. Ebû Hâtim, *sadûk* olduğunu söylemiştir. Mizzî, onun çok *garib* hadisleri olduğunu beyan etmiştir, İbn Hibbân *es-Sikât*'ında onu zikretmiş ve 240/854 yılından önce vefat ettiğini söylemiştir.³⁹⁰

³⁸⁷ Buhârî, *Zekât*, 10.

³⁸⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 22.

³⁸⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XI, 38; a. mlf. *Târîhu'l-İslam*, sene: 281-290, s. 157.

³⁹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 204; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 292; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12, 198-199.

Abîde b. Humeyd: Tam adı Abide b. Humeyd b. Suheyb'dır. Nisbesi el-Leysî, el-Kûfi'dir. Künyesi Ebû Abdirrahman'dır. Hocaları arasında el-Esved b. Kays, Humeyd et-Tavîl, Mansûr b. Mu'temir sayılabilir. Ondan Ahmed b. Hanbel, Hennâd b. es-Serî ve Kuteybe b. Saîd nakletmiştir. Nesâî, onun hakkında *leyse bihi be's* demiştir. Ahmed b. Hanbel, onu *leyse bihi be's* ve *sika* olarak vasıflandırmıştır. Darekutnî, Yahya b. Maîn ve Muhammed b. Sa'd onun *sika* olduğunu beyan etmişlerdir. İbn Hacer ise "bazen hata yapan *sadûk* bir ravîdir" değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁹¹

Mansûr: Tam adı Mansûr b. el-Mu'temir'dir. Künyesi Ebû Attâb es-Sülemî'dir. Kendisi Zeyd b. Vehb, Şa'bî ve Zührî'den hadis almıştır. Ondan rivâyet edenler arasında ise A'meş, Süleymân et-Teymî ve Sufyân es-Sevrî bulunmaktadır. Mansûr, Sufyân es-Sevrî'nin en önde gelen öğrencilerindendir. Nevevî onu şöyle nitelemiştir: "Âlimler, sika, değerli, *mutkin*, *zahid*, âbid olduğunda ittifak etmişler". İbn Mehdî, Mansûr'un Kufeliler arasındaki en güvenilir râvî olduğunu söylemiştir. İbnü'l-Medîni onu şöyle nitelemiştir: "Mansûr b. Mu'temir'den sika bir râvî sana rivâyet ettiğinde yeterli olanı vermiştir, artık başkasına gerek yoktur". Sevrî, Kufe'de hadis ilmi için Mansûr'dan daha güvenli bir râvî bırakmadığını söylemiştir. 132/749 yılında vefat etmiştir.³⁹²

Talha el-Yâmî: Tam adı Talha b. Musarrif, nisbesi el-Yâmî el-Kufî'dir. Künyesi Ebû Muhammed veya Ebû Abdullah'tır. Kendisi Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Ebî Evfâ'dan hadis nakletmiştir. Ondan Ebû İshâk es-Sebiî, İsmâîl b. Ebî Halid ve el-A'meş rivâyet etmişlerdir. İbn Maîn, Ebû Hâtim, Muhammed b. Sa'd ve İcli *sika* olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân, onu es-*Sikât*'ında zikretmiştir. 112/730 yılında vefat etmiştir.³⁹³

Hüzeyl b. Şürahbîl: Nisbesi el-Evdî el-Kufî'dir. Kendisi Ali b. Ebî Tâlib, İbn Mesû'd, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivâyet etmiştir. İbn Hibbân, onu es-*Sikât* eserinde zikretmiştir. Rivâyetleri Müslim hariç Kütüb-i sitte'de bulunmaktadır. 90 yılı civarında vefat etmiştir. Bu hadisin senedinde geçen Hüzeyl b. Şürahbîl'in ismi هُذَيْل olarak yazılmıştır. Fakat Nevevî, bu ravînin isminin yazılışında yanlış ve doğru olanın

³⁹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 258-261; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 81-82; a. mlf. *Takrîb*, s. 379.

³⁹² Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 347; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, II, 114; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 312-315.

³⁹³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 25-26; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, I, 254.

olduğunu söylemiştir³⁹⁴. Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe, Nesâî ve Taberânî gibi musanniflerin eserlerinde Hüzeyl'in ismi هُذَيْل olarak geçmiştir.³⁹⁵ Terâcim kitaplarında هُذَيْل ismi daha yaygın ve doğrudur.

2.1.14.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler					A'm eş	Talha	Huzeyl	Sahâbî	
Ebû Dâvûd ³⁹⁶	Osmân b. Ebî Şeybe				Cerîr b. Abdülhamîd	A'm eş	Talha	Huzeyl	Sa'd	
Beyhakî ³⁹⁷	Ebû Ali er-Rûzebârî	Muh. b. Bekr	Ebû Dâvûd	Osmân b. Ebî Şeybe	Cerîr b. Abdülhamîd			Huzeyl	Sa'd b. Muâz	
Ebû Dâvûd ³⁹⁸	Ebû Bekir b. Ebî Şeybe				Hafs b. Gıyâs			Huzeyl	Adı belirtilmemiş bir kimse	
Beyhakî ³⁹⁹	Ebû Tahir	Ebû Bekr el-Kattân	Ebu el-Ezher	Vehb b. Cerîr	Cerîr b. Hâzîm			Huzeyl	Sa'd b. Mâlik	
Ebû Dâvûd ⁴⁰⁰	Harûn b. Abdullah		Ebû Dâvûd el-Haferî		Süfyân es-Sevrî			Racul(bir kimse)	Sa'd	
Taberânî ⁴⁰¹	el-Hüseyn b. İshâk et-Testürî		Sehl b. Osmân		Abîde b. Humejd			Talha	Huzeyl	Sa'd b. Ubâde
Beyhakî ⁴⁰²	Ebû el-Hasan	Ebû Tahir	Ebû Kılabe	Hişâm b. Abdül melik	Kays b. er-Rabiû			Talha	Huzeyl	Kays b. Sa'd b. Ubâde
İbn Ebî Şeybe ⁴⁰³	Vekî				Süfyân es-Sevrî			Talha	Huzeyl	Sa'd
Beyhakî ⁴⁰⁴	Ebû Tahir	Ebû Hamid	Abdurrahmân b. Bişr el-Abdî		Süfyân b. Uyeyne			Hilâl b. Yesâf		Sa'd
Taberânî ⁴⁰⁵	el-Mikdâm b. Davûd		Esed b. Musâ		Süfyân b. Uyeyne			Hilâl b. Yesâf		Sa'd b. Ubâde

2.1.14.3 Senedlerin İncelenmesi

Hadisin tablosunda görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in kapısının karşısında duran ve ondan izin isteyenini hangi sahâbî olduğu konusunda ihtilâf vardır. Taberânî'de Sa'd b.

³⁹⁴ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, I, 254.

³⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 514; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, II, 135; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 172; es-Safadî, *el-Vâfi*, XXVII, 199.

³⁹⁶ Ebû Davûd, *Edeb*, 137.

³⁹⁷ Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VIII, 588.

³⁹⁸ Ebû Davûd, *Edeb*, 137.

³⁹⁹ Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, XI, 221.

⁴⁰⁰ Ebû Davûd, *Edeb*, 137.

⁴⁰¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 22.

⁴⁰² Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, XI, 222.

⁴⁰³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 295.

⁴⁰⁴ Beyhakî, *Sünen*, VIII, 588.

⁴⁰⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 23.

Ubâde geçmesine karşın Ebû Dâvûd'da sadece Sa'd olarak, diğer rivâyetlerde ise Sa'd b. Muâz, herhangi bir kişi, Sa'd b. Mâlik veya Kays b. Sa'd b. Ubâde şeklinde geçmektedir. İbn Hacer, bu hadisten bahsetmiş ve Hz. Peygamber'in (s.a.) kapısının karşısında durup izin isteyeninin hangi sahâbî olduğuna dair bir tercihte bulunmamıştır.⁴⁰⁶

Seneddeki diğer bir husus; bu hadisi bazı râvîlerin *mürsel*, bazılarının *muttasıl* rivâyet etmiş olmasıdır. İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve İbn Hacer *mürsel* rivâyeti tercih etmişlerdir.⁴⁰⁷

İbn Hacer, Taberânî'de geçen Hüzeyl b. Şürahbîl ve Hilâl b. Yesaf'in Sa'd b. Ubâde'den görünürde *muttasıl* olarak naklettikleri rivâyetin *zayıf*, doğrusunun ise *mürsel* olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁸

2.1.14.4 Hadisin Şâhidleri

Sa'd b. Ubâde'nin rivâyet ettiği izin isteme, İslâm âdâbından biridir. Bir kimseyi ziyaret etmek için evine gelen misafir, eve girmek için izin isterken kapının tam karşısında durmamalıdır. Bu konu başka sahâbîler tarafından da rivâyet edilmiştir. Sehl b. Sa'd, Ebû Hüreyre, Ebû Zer⁴⁰⁹ ve Enes b. Mâlik⁴¹⁰ bu sahâbîlerdendir.

Sehl b. Sa'd, Sa'd b. Ubâde'nin hadisinin muhtevasını içeren şu hadisi rivâyet etmiştir: Bir adam, Hz. Peygamber'in evine bir delikten baktı. Hz. Peygamber'in elinde saçlarını düzelttiği bir demir vardı, Hz. Peygamber (s.a.): "Ben senin baktığın bilseydim, gözüne bunu sokardım, izin almak görmek içindir".⁴¹¹

Bir başka hadiste Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: Bir kimse senin evine izinsiz bakarsa sen ona taş atıp gözünü çıkarsan sana bir sorumluluk yoktur.⁴¹²

⁴⁰⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 331, XI, 25, XII, 244.

⁴⁰⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 626-627; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, VIII, 588; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, XI, 665.

⁴⁰⁸ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, XI, 665.

⁴⁰⁹ Tirmizî, *İsti'zân ve Âdâb*, 15.

⁴¹⁰ Buhârî, *Diyet*, 15.

⁴¹¹ Buhârî, *İsti'zân*, 11.

⁴¹² Buhârî, *Diyet*, 15.

2.1.14.5 Hadisin Açıklaması

İslâm, hayatın bütün ayrıntılarını düzenleyen kurallar getirmiştir. Bu hadis, İslâm adabına dair önemli bir esas ortaya koymaktadır. O da “izin alma” ilkesidir. Konu Kur’ân-ı Kerîm’de yer almaktadır. Yüce Allah şöyle buyurur:

“Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden başkalarının evlerine girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız. Eğer o evlerde bir kimse bulamazsanız oralara girmeyin. Size “Kabul edemiyoruz, dönün” denirse hemen dönün; bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir”.⁴¹³ Yüce Allah evleri mesken ve insanların sığındıkları mekân kılmıştır.

İnsanlar, o meskenlerde dinlenip aileleri ile vakit geçirirler. Gönülleri yatıştır, orada edep yerlerinin açılmasından ve özel hayatlarının ifşâ olmasından güvende olurlar. evlerin dokunulmazlık özelliği vardır. Evlere girmenin bir âdâbı vardır. Evlerin mahremiyetini çiğnemek caiz değildir. Hiç kimseye, izin almadan başkasının evine habersiz girme izni verilmemiştir.

İzin almak, önemli bir edeptir ve kişinin hayâsını, yiğitliğini, terbiyesini, iffetini, nefsinin görmemesi gereken şeyleri görmeyi istemeyecek kadar nezih bir kişi ve onurlu bir şahıs olduğunu gösterir. Bir kimsenin başkalarını gizlice dinlemesi ya da bir topluluğun arasına girmesi, onlara aniden gelmesi ve rahatsız etmesi nehy edilmiştir.⁴¹⁴

Şerhlerde, izin almanın önemini beyan eden izahlar bulunmaktadır. Kirmânî şöyle demiştir: Bir evin kusurlarını, mahremiyetini ve özel durumlarını görmemek için izin almak gerekmektedir.⁴¹⁵ İbn Hacer ise izin istemenin neden meşrû’ kılındığını şöyle açıklamaktadır: Gelen bir kimse izin almadan bir eve girerse ev sahibinin bilinmesini istemediği bir şeyi görür.⁴¹⁶ Evde bulunanların hazırlıklı olması için izin istemek gerekir. Hatta Hz. Peygamber (s.a.) bir erkeğin yolculuktan döndüğünde evine ailesinin yanına aniden geceleyin gelmemesini tavsiye etmiştir.⁴¹⁷ Böylece hanım veya evdeki diğer kimseler hazırlıklı olurlar.

⁴¹³ Nûr, 24/27-28.

⁴¹⁴ Bkz. Buharî, *Ta’bîr*, 44; Ebû Davûd, *Edeb*, 44.

⁴¹⁵ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, VIII, 22; el-Mubârefürî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, VII, 406; Kirmânî, *el-Kevâkibü’l-derârî*, XXII, 83.

⁴¹⁶ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XI, 24.

⁴¹⁷ Buharî, *Nikâh*, 120.

2.1.15 On Beşinci Rivâyet

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ نَجْدَةَ الْحَوَاطِي، ثنا يَحْيَى بْنُ صَالِحِ الْوُحَاظِي، ثنا أَبُو مَعْشَرٍ نَجِيحُ الْمَدَنِي، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ شَرْحِبِيلَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ عُبَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ عُبَادَةَ: حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ، وَجَاءَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَجَدْتُ عَلَى بَطْنِ امْرَأَتِي رَجُلًا، أَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ؟، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ بَيِّنَةٍ أَبِينُ مِنَ السَّيْفِ؟، ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: كِتَابُ رَبِّنَا هَذَا⁴¹⁸، فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ عُبَادَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ بَيِّنَةٍ أَبِينُ مِنَ السَّيْفِ؟ فَقَالَ: كِتَابُ اللَّهِ، وَشَاهِدُ نَمَّةٍ⁴¹⁹،⁴²⁰ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ هَذَا سَيِّدُكُمْ، اسْتَفْرَقْتُهُ الْغَيْرَةَ حَتَّى خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ سَعْدًا رَجُلٌ غَيُورٌ، مَا تَزَوَّجَ امْرَأَةً نَبِيًّا قَطُّ لِغَيْرَتِهِ، وَمَا قَدَرَ أَحَدٌ مِنَّا أَنْ يَتَزَوَّجَ امْرَأَةً طَلَّقَهَا لِغَيْرَتِهِ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَعْدٌ غَيُورٌ، وَأَنَا أَعْيُرُ مِنْهُ⁴²¹، وَاللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْيُرُ مِنِّي، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: عَلَى أَيِّ شَيْءٍ يَغَارُ اللَّهُ تَعَالَى، قَالَ: يَغَارُ عَلَى رَجُلٍ مُجَاهِدٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُخَالَفُ إِلَى أَهْلِهِ.⁴²²

Sa'd b. Ubâde şöyle demiştir: Allah Rasûlu'ne geldim. Sonra bir adam çıkageldi ve “Ey Allah'ın Rasulü! Karımın koynunda bir adam yakalasam ve onu kılıçtan geçirsem (olur mu ?)” dedi.

Rasûlullah, “Hangi delil, kılıçtan daha açık olabilir ?” buyurduktan sonra dönüp şöyle dedi: “Rabbimizin şu kitabı(ındaki ilgili âyet daha açık delildir)”⁴²³ Sa'd b. Ubâde: “Ey Allah'ın Rasulü! Hangi delil, kılıçtan daha açık olabilir?” diye sorunca Hz. Peygamber: “Allah'ın Kitabı ve kitabta bulunan şâhitler bulunması emri (daha açık delildir)”. diye cevapladı.

Rasûlullâh şöyle buyurdu: “Ey Ensar topluluğu! Bu, sizin efendiniz kıskançlığı onu Allah'ın kitabına muhalefete götürmüştür”. Bunun üzerine Ensar'dan bir adam şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasulü! Sa'd çok kıskanç biridir. Bu sebeple hiçbir zaman dul⁴²⁴ bir kadın ile evlenmemiştir. Bizden hiç kimse onun kıskançlığından (korktuğu için) kendisinin boşadığı bir kadınla evlenemez”. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Sa'd kıskançtır ama ben ondan daha kıskancım. Allah da benden daha kıskançtır”. Bunun üzerine Ensar'dan birisi şöyle dedi: “Allah Teâlâ, hangi sebeple kıskançlık duyar?” Hz.

⁴¹⁸ İbn Ebî Âsım'da كِتَابُ اللَّهِ تَعَالَى وَشَاهِدًا.

⁴¹⁹ İbn Ebî Âsım'da كِتَابُ اللَّهِ تَعَالَى وَشَاهِدًا.

⁴²⁰ İbn Ebî Âsım'da أَيُّ بَيِّنَةٍ أَبِينُ مِنَ السَّيْفِ: iki defa geçmiştir.

⁴²¹ İbn Ebî Âsım'da وَأَنَا أَعْيُرُ مِنْ سَعْدٍ.

⁴²² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 23; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, III, 452.

⁴²³ “Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir” Nûr, 24/4.

⁴²⁴ Hadis metnindeki تَيِّب kelimesi, boşanmış veya eşi ölmüş dul erkek ve kadın için kullanılmaktadır. Bkz. Halîl b.Ahmed, *el-Ayn*, VIII, 249; İbnü's-Sikkît, *Kitabu'l-elfâz*, 238; Zemahşerî, *el-Fâik fî ma'rifeti'l-hadisi ve'l-eser*, I, 182.

Peygamber: “Allah yolunda cihad eden kimsenin (o evinden uzakta iken) ailesinin yanına (fuhuş amacıyla) giren çıkan kimsenin yaptığı işe kıskançlık duyar”.

2.1.15.1 Senedde Geçen Râvîlerin Biyografileri

Ahmed b. Abdulvahhâb b. Necde: Nisbesi el-Havtî, el-Cebelî'dir. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Hocaları arasında Ahmed b. Hâlid el-Vehbî, Cünâde b. Mervân, Ebu'l-Muğire Abdulkuddûs el-Havlânî ve babası Abdulvahhâb b. Necde yer almaktadır. Nesâî, Abdussamed b. Saîd el-Kâdî ve et-Taberânî ondan hadis nakletmişlerdir. Darekutnî, onu *lâ be'se bihi* olarak değerlendirmiştir. İbn Hacer, *sadûk* olarak nitelemiştir. 281/894 senesinde vefat etmiştir.⁴²⁵

Yahya b. Salih el-Vuhâzî: Künyesi Ebû Zekerriyya, nisbesi, el-Himsî'dir. Fakih bir muhaddistir. Hocaları arasında Mâlik b. Enes, Saîd b. Abdülazîz ve İshâk b. Yahya el-Kelbî yer almaktadır. Ondan Yakûb b. Süfyân el-Fârisî, Ahmed b. Abdülvehhâb ve Buharî rivâyet etmişlerdir. Yahya b. Maîn onu *sika*, Ebû Hâtim ise *sadûk* olarak nitelemiştir. Cehmîye⁴²⁶ fırkasından olduğu söylenmiştir ve bundan dolayı eleştirilmiştir. 222/836 yılında vefat etmiştir.⁴²⁷

Ebû Ma'ser Necîh el-Medenî: Tam adı Necîh b. Abdurrahmân, künyesi Ebû Ma'ser, nisbesi, es-Sindî, el-Medenîdir. Hocaları arasında Muhammed b. Ka'b el-Kurâzî, Abdullah b. Ömer'in mevlâsı Nafî, Saîd el-Makburî ve Muhammed b. el-Munkedir yer almaktadır. Kendisinden oğlu Muhammed, Yezîd b. Harûn, Muhammed b. Ömer el-Vakîdî rivâyette bulunmuşlardır. İbn Maîn, Nesâî ve Darekutnî *zayıf* olduğunu söylemişlerdir. Buharî onu *munkeru'l-hadis* olarak değerlendirmiştir. İbn Adî, *zayıf* olmasına rağmen onun hadisinin yazılabileceğini söylemiştir.⁴²⁸

Abdurrahmân b. Amr b. Şürahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde: Ulaşılabilen bütün terâcim kitapları tarandığı halde bu râvi hakkında hiç bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴²⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 397; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 152-153; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 58.

⁴²⁶ Cehm b. Safvân'ın (ö. 128/745-46) itikadî görüşlerinden oluşan mezhebe ve bu mezhebi benimseyenlere verilen ad. Aralarında Allah'ın tüm isim ve sıfatlarını inkâr eden *şâz* görüşleri vardır. Bkz. Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal*, I, 86; Şerafettin Gölcük “Cehmiyye” *DİA*, VII, 243-236.

⁴²⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 260; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 377-379; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 299.

⁴²⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XV, 591; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ ve'l-metrûkûn*, III, 157; İbn Adî, *el-Kâmil*, VIII, 321.

Babası: Amr b. Şürahbîl bu râvi hakkında ikinci hadiste bilgi verilmiştir.

Dedesi: Tam adı Şürahbîl b. Saîd, bu râvî hakkında da ikinci hadiste bilgi verilmiştir.

2.1.15.2 Senedlerin Tablosu

Kaynak	Râvîler						Sahâbî
Taberânî ⁴²⁹	Ahmed b. Abdulvehhâb b. Necde el-Havtî	Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî	Ebû Ma'şer	Abdurrahmân b. Amr b. Şürahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde	Babası (Amr)	Dedesi (Şurahbîl)	Sa'd b. Ubâde
İbn Ebî Âsım ⁴³⁰	Hallâd b. Eslem	en-Nadr b. Şumeyl	Ebû Ma'şer	Abdurrahmân b. Amr b. Şürahbîl b. Sa'd b. Ubâde	Babası (Amr)	Dedesi (Şurahbîl)	Sa'd b. Ubâde

2.1.15.3 Senedlerin İncelenmesi

Bu hadisin senedleri incelendiğinde senedde geçen Ebû Ma'şer'in *zayıf* ve *munkerü'l-hadis* olarak nitelendiği görülmektedir. Abdurrahmân b. Amr b. Şürahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu bilgiler ışığında senedin *zayıf* olduğu söylenebilir.

Nureddin el-Heysemî şu değerlendirmede bulunmuştur: “Ahmed b. Hanbel ve Taberânî bu hadisi tahrir etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinin ravîleri *sikadır*.”⁴³¹ Nureddin el-Heysemî eserinin başka bir yerinde şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel'deki, hadisin râvîleri arasında bulunan Ebû Ma'şer zayıftır”.⁴³² Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Taberânî, bu hadisi Sa'd b. Ubâde'nin hadisleri arasında vermiştir. Ahmed b. Hanbel ise Saîd b. Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetleri arasında irad etmiştir.

İbn Hacer, bu hadisin ya Saîd b. Sa'd b. Ubâde'ye veya babası Sa'd'e ait olduğunu söyleyip bir tercihte bulunmamıştır.⁴³³ İbn Hacer ve Busîrî, bu hadisi *munkatı* şeklinde değerlendirip Ebû Ma'şer'in *zayıf* olduğunu belirtmişlerdir.⁴³⁴

⁴²⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 23.

⁴³⁰ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, III, 452.

⁴³¹ Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, IV, 329.

⁴³² Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VI, 258.

⁴³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 319.

⁴³⁴ İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, VIII, 494; el-Bûsîrî, *İthâfü'l-hıyere*, IV, 163.

Bu hadis *zayıf* bir senedle gelmesine rağmen Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Muğire b. Şu'be'nin rivâyet ettiği sahîh *şahid*lerinden dolayı *hasen li gayrihi* çerçevesinde değerlendirilebilir.

2.1.15.4 Hadisin Şâhidleri

Sa'd b. Ubâde'nin Hz. Peygamber'le konuşması diğer sahâbîler tarafından nakledilmiştir. Bu sûretle söz konusu rivâyet desteklenmekte ve güçlenmektedir. Ebû Hüreyre,⁴³⁵ Muğire b. Şu'be⁴³⁶ ve Abdullah b. Abbâs bu şahid niteliğindeki hadisleri rivâyet eden sahâbîlerdir.

Örnek olması açısından Abdullah b. Abbâs'ın hadisi şöyledir: “Namuslu kadınlara zina isnad edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fasık kimselerdir”⁴³⁷ âyeti nâzil olunca Ensârın efendisi Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'e “Böyle mi nâzil oldu?” dedi. Rasûlullah (s.a.) “Ey ensâr topluluğu, efendinizin ne dediğini duyuyor musunuz?” Oradakiler “Onu kınama, çünkü o kıskanç bir kişidir. O sadece bekarlarla evlenir, kıskançlığından dolayı boşadığı kadınla kimse evlenmeye cüret edemez” dediler. Sa'd dedi ki: “Ya Rasûlullah, o âyetin hak olduğunu, Allah'tan olduğunu biliyorum. Fakat şaşırdım. (Eşim) Lukâ'yı bir adamla zina halinde bulursam dört şahit getirene kadar o adama bir şey yapamam, ben şahit getirinceye kadar o adam işini bitirmiş olur”. İbn Abbâs dedi ki: kısa bir süre geçtikten sonra – Allah'ın bağışladığı üç kişiden biri olan-⁴³⁸ Hilâl b. Umeyye akşamleyin tarlasından geldiği zaman karısının yanında bir adam buldu. Gözüyle gördü, kulağı ile duydu, o adama bir şey yapmadı. Sabah olunca Rasûlullah'a (s.a.) gitti ve “Yâ Rasûlallah, karımın yanına geceleyin geldim ve onun yanında bir erkek buldum. Gözlerimle gördüm, kulağımla işittim” dedi. Hz. Peygamber (s.a.) bu durumdan hoşlanmadı ve üzüldü. Ensâr toplandı ve “Sa'd b. Ubâde'nin dediği başımıza geldi, şimdi Rasûlullah (s.a.) Hilâl b. Umeyye'ye celde vurduracak ve şahitliğini geçersiz sayacak” dediler. Hilâl b. Umeyye “Ümit ederim ki Allah, bana bir çıkış yolu gösterir” dedi. Hilâl, Rasûlullah'a (s.a.) “Bu anlattığım olayın seni üzdüğünü biliyorum. Allah doğru söylediğimi biliyor” dedi (İbn Abbâs dedi ki: “Ona (s.a.) vahiy

⁴³⁵ Müslim, *Talâk*, 16.

⁴³⁶ Buharî, *Hudûd*, 42, *Tevhîd*, 20; Müslim, *Talâk*, 17.

⁴³⁷ Nûr, 24/ 4.

⁴³⁸ İhmalleri yüzünden Tebük Seferi'ne katılmayan üç sahâbîden biri. Bkz. Müslim, *Tevbe*, 9.

geldiğinde sahâbîler onun cildinin renginden anlarıydı. Ve vahiy bitene kadar onunla (s.a.) konuşmazlar (beklerlerdi) “Eşlerine zina isnad edip kendilerinden başka şahitleri olamayanlara gelince, onların her birinin şahitliği.....” âyetinin tamamı indi.⁴³⁹

2.1.15.5 Hadisin Açıklaması

Hz. Peygamber (s.a.) bu hadiste, bir kişi bir Müslümanı -kendi mahremiyle zina halinde görse dahi- onu öldürmesinin haram olduğunu, bu durumda (o kişiyi cezalandırmak için) Allah (c.c.)’ın şart koştuğu şahitleri bulması ya da mulâane yapılmasının⁴⁴⁰ gerekli olduğunu beyan etmiştir. İslâm âlimleri, müslümanı öldürmenin haram olduğunu ifade eden âyet ve hadisler bulunmaktadır. İslâm âlimleri Bir kişi, karısıyla zina eden birini görse dahi onu öldürmesinin câiz olmadığını, öldürdüğü takdirde kısasın vacip olduğunu söylemişlerdir.

Konuyla ilgili âyetlerden bazıları şunlardır: “Kim bir mü’mini kasten öldürürse cezası, içinde temelli kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lanetlemiş ve büyük bir azap hazırlamıştır”.⁴⁴¹ “Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar”.⁴⁴²

Hz. Peygamber (s.a.), delilsiz ve şahitsiz davalar hakkında şöyle buyurmuştur: “Davalarda insanlara (delile dayanmaksızın) her iddia ettikleri verilse, birtakım insanların kanları ve malları heder olur”.⁴⁴³ Bu hadis yukarıda sözünü ettiğimiz durumdaki kişiyi öldürmenin de yasak olduğunu göstermektedir. Bu yasak, delilsiz ya da kişinin kendi ikrarı olmaksızın kan dökmeyi bu tehlikeli yolun kapatılmasını sağlar. Aksi halde bu tür delilsiz davalar yüzünden öldürmeler artar, oysa Allah Teâlâ müslümanların kanının dökülmesini haram kılmıştır. Bir müslümanı öldürdüğü sabit olan kişi, öldürülen müslümanın ölümü hak ettiğini iddia etse, açık bir delil getirmediği

⁴³⁹ Ahmed, *Müsned*, IV, 34. Nûr, 24/6.

⁴⁴⁰ Mulâane ile ilgili âyet şudur: “Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah’ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah’ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır”. Nûr, 24/ 5-9.

⁴⁴¹ Nisâ, 4/93.

⁴⁴² Nûr, 24/4.

⁴⁴³ Buhârî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 60; Müslim, *Akdiye*, 1.

müddetçe onun iddiası kabul edilmez ve ondan kısas cezası kalkmaz. Ayrıca hadiste geçtiği üzere kıskançlık bir kişiye haram olan bir şeyi yapmasını mubah kılmaz. Her hangi bir kişinin kıskanç olsa da Allah'ın ve Rasûlullah'ın (s.a.) emrine boyun eğmesi gerekir. O kişi haddini aşmamalıdır. Şüphesiz Allah ve Rasûlü emirlerinin yerine getirilmesi konusunda daha kıskançtır.⁴⁴⁴

Şâfiî, İbn Teymiye, İbnü'l-Kayyim ve diğer bazı âlimler, eğer (zina eden) adam daha önce evlenmiş (dul) biri ise ve beraber yakalandığı kadınla zînâ yaptığı anlaşılırsa, o zânînin kadının kocası tarafından öldürülmesinde bir serbestliğin olduğu görüşündedirler. Ancak zahiri hükme göre bu durumda dahi kâtilden kısas düşmez.⁴⁴⁵ Fakat kadının kocasının, karısıyla beraber gördüğü adamı tanımadığı için onun daha önce evlenip evlenmediğini ve zinânın tam manâsıyla gerçekleşip gerçekleşmediğini bilme imkanı olmayabilir. Bu nedenle cumhurun, o adamı öldürmenin caiz olmadığı, öldürürse kısas gerektiği görüşü daha râcihtir.

Zânînin öldürülmesinin haramlığı konusunu âlimler şöyle ifâde etmişlerdir. Eğer Hz. Peygamber (s.a.) bu kişinin öldürülmesine izin verseydi, bu izin umûmî bir hüküm sayılacak, bu kişinin kanı heder olacak yani karşılığında hiç bir ceza verilmeyecekti ve sonuçta kısasla önlenmeye çalışılan bu büyük mefsedet (öldürme olayı) gerçekleşmiş olacaktı. bazı İnsanlar, öldürmek istedikleri kişileri mahremleriyle beraber gördükleri bahanesiyle ve iddiasıyla öldürmüş olacaktı. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in aldığı bu tedbirle tehlikeye giden bu yol kapatılmış, işlenmek istenen cinayetlerin önü alınmış ve kan akıtılmasının önüne geçilmiştir. Bu hadis, kâtilin (delile dayanmayan) sözüne bakılmayacağı ve şeriatın zahirine göre ona kısasın uygulaması gerektiğine delildir.⁴⁴⁶

Hadis, başka önemli konuları da içermektedir ki bu konuların bazıları şöyledir: Rasûlullah (s.a.), Sa'd'ın sözüne dört şahit getirilmesi gerektiğini belirterek cevap vermiştir. Sırf heyecan ve duygularla hareket etmenin yanlışlığı, heyecan ve duyguların şeriatın ortaya koyduğu kurallarla kontrol altına alınarak, nefsinin hoşuna gitmese de müslümanın Allah'ın hükümlerini uygulanması gerektiği anlaşılmaktadır.

⁴⁴⁴ Bkz. İbn Abdilber, *et-Temhîd*, XXI, 256.

⁴⁴⁵ Bkz. İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, VIII, 480; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, V, 532; İbnü'l-Kayyim, *Zadü'l-me'âd*, V, 365; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XII, 174; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXVI, 31.

⁴⁴⁶ Bkz. İbnü'l-Kayyim, *Zadü'l-me'âd*, V, 366.

Hadiste Rasûlullah (s.a.), Sa'd'ın ailesine olan kıskançlığını tabîi karşılamaş kendisinin de bu özelliği olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.), Allah Teâlâ'nın herkesten daha *ğayûr* olduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁷ Buradaki *ğayretten* (kıskançlık) maksat, Allah'ın haram kıldığı bir şeyin yapılmasını istemesidir. *Ğayret* Allah teâlâ'nın sıfatlarından olup bir hadiste şöyle açıklanmıştır: "Allah *ğayret* eder (kızır). Allah'ın *ğayreti* (kızması) inanan bir kişinin Allah'ın haramlarını işlemeşle gerçekleşir".⁴⁴⁸ Allah'ın kıskanç oluşuyla kastedilen, O'nun emirlerinin uygulanmaması ve yasaklarından kaçınılmaması halindeki hoşnutsuzluğu ve gazabıdır.⁴⁴⁹ Diğer yönden Allah'ın *ğazabıyla* insanın kızması farklıdır. Bütün bu beşerî sıfatlar Allah Teâlâ için söz konusu değildir.⁴⁵⁰

Bazı âlimler burada Sa'd'ın maksadının Nebî'nin (s.a.) sözünü reddetmek ve onun emrine muhalefet etmek olmadığını, onun maksadının, bir kişi hanımının yanında yabancı bir erkeği gördüğünde kızgınlıkla kılıcı çekip o kimseyi öldürebileceğidir. Hz. Peygamber (s.a.) bu kıskançlığı tabîi olarak görmüştür. Ancak Hz. Peygamber (s.a.) ona, kıskançlığının kendisini Allah'ın Kitabına ve bu konuda açıkça belirtilen hükme karşı çıkmaya sevk etmemesi gerektiğini bildirmiştir⁴⁵¹. Bu yorumu destekleyen İbn Abbas'ın rivâyetindeki Sa'd'ın "Ya Rasûlallah bu âyetin Allah'tan ve hak olduğunu biliyorum lakin şaşırđım" ifadesidir.⁴⁵² Ulaş, bu hadisle ilgili iyi bir tespitte bulunmuştur: "*Sa'd b. Ubâde her ne kadar kendi yönteminde bir tepkide bulunsa da, bu konuda bir hukuki boşluk hissettiğini anlamaktayız, bunu da Sa'd b. Ubâde'nin İslâm hukukuna bir başka katkısı olarak değerlendirmek mümkündür*"⁴⁵³.

Âlimlerin bu hadisten çıkardıkları edeblerden biri şudur: Bir kişinin Allah'ın emirlerinin yerine getirilmesi konusunda Allah'tan daha kıskanç olmaması gerekir. Şöyle ki Allah Teâlâ, kendi emirleri uygulanmadığı halde bir yasağını çiğnedi diye hemen kullarını cezalandırmamaktadır. Bilakis onları uyarıyor ve onlara mühlet veriyor. Allah'ın öngördüğü bu kurala kesinlikle uyulması gerekir.⁴⁵⁴

⁴⁴⁷ Kâdî İyâd, *İkmâlu'l-Mu'lim*, V, 93.

⁴⁴⁸ Buhârî, *Tefsîru'l-Ku'rân*, 60; Müslim, *Akdiye*, 1.

⁴⁴⁹ Bkz. Nevevî, *el-Minhâc*, X, 132; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, II, 531.

⁴⁵⁰ Kâdî İyâd, *İkmâlu'l-Mu'lim*, V, 93; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XX, 291.

⁴⁵¹ Bkz. Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, XII, 71.

⁴⁵² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 647.

⁴⁵³ Ulaş, Nurettin, *Sa'd b. Ubâde'nin Rivayetleri ve Şahsiyeti*, 45.

⁴⁵⁴ Bkz. Kâdî İyâd, *İkmâlü'l-Mu'lim*, V, 93.

2.2 Senedlerdeki Râvîlerin Cerh ve Ta'dîl Açısından Durumları

Çalışmadaki hadislerin senedlerinde yer alan râvileri cerh ve ta'dil açısından altı kısma ayırmak mümkün.

1. Sika olanlar 46 râvidir.
2. Zayıf olanlar 6 râvidir.
3. Muhtelefun fih olanlar 9 râvidir.
4. Haklarında herhangi bir cerh ta'dîl ifadesi tespit edilemeyen râviler (Mechûlu'l-hâl/Mestûr) 6 râvidir. .
5. Kimlikleri hakkında herhangi bilgi tespit edilemeyen râviler (Mechûlü'l-ayn/Mübhem) 3 râvidir.
6. Yalancı veya yalan söylemekle ittiham edilmiş olanlar 2 râvidir.

Sa'd b. Ubâde'den doğrudan rivâyet eden râvîler içinde 2 sahâbî, sahabiliğinde ihtilaf bulunan 2 râvî, sika tabîfler ve bir mubhem râvî yer almaktadır.

2.3 Rivâyetlerin Muhtevası ve Konu Analizi

Sa'd b. Ubâde'nin rivâyet ettiği hadisler farklı konuları kapsamaktadır. Görev üstlenmenin sorumluluğu ve risklerinin bulunduğu ve Sa'd'a zekat toplama görevi verilmesi ve bu görevden muaf olma isteği; Ku'rân-ı Kerîm'i öğrendikten sonra unutmanın cezası; cuma gününün fazileti; ölü için sadaka vermek, ölünün adağını yerine getirmek, su dağıtmak; davacının yemini ve tek şahid ile hüküm vermek; ensarı sevmek; zina eden zayıf adama had uygulama şekli; *ulu'l-emre* ve yöneticilere itaat, onlara karşı gelmemek; ölüye defn edildikten sonra cenaze namazı kılmak; evlere girmeden önce izin istemek; eşi ile zina edeni gören kocanın *zâniyi* öldürme yasağı ve şahitlerin olması gerektiği.

Sa'd b. Ubâde'nin şahsiyeti ve konumu ile ilgili bu konulardan şu sonuçlara varılabilir.

Sa'd b. Ubâde müslüman olmadan önce ve olduktan sonra itibar gören, saygı duyulan Ensar'ın reislerindedir. Naklettiği hadislerde de görüldüğü üzere annesine karşı vefâlı

hayırlı bir evlattır. Onun adına sürekli sadaka vermiş, annesinin adağını yerine getirmiş ve su dağıtmıştır.

O, zulüm yapmaktan korktuğu için, zulme sebep olabilecek görevleri kabul etmek istememiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in verdiği zekat toplama vazifesini, rüşvete bulaşmaktan endişe ettiği için kabule yanaşmamıştır. Keza rivâyet ettiği "İdarecilik yapan kimse kıyamet günü Allah Teâlâ'nın huzuruna bukağı vurulmuş olarak gelir, onu ancak âdil olması serbest bırakır" hadisi görev üstlenmenin zorluğu ve tehlikesi konusunda Sa'd b. Ubâde'nin bilincini göstermektedir.

Sa'd b. Ubâde rivâyet ettiği hadislerle uygun davranmış, Hz. Peygamber'in hayatında ve vefatından sonra da sünnete uygun bir hayatı olmuştur. Sa'd, Ensar tarafından halife adayı gösterilmiş ve görüşmelerin sonunda Hz. Ebû Bekir halife olarak seçilmiştir. Halifelğe aday gösterilmesi, Sa'd b. Ubâde'nin değerli bir kimse olduğunu göstermektedir. Kaynaklara göre müslümanların Hz. Ebû Bekir'e biat etmelerine rağmen Sa'd ne Hz. Ebû Bekir'e ne de Hz. Ömer'e biat etmiştir. Sa'd, halifelere biat etmemesine rağmen Hz. Ebû Bekir'e ve Hz. Ömer'e muhalefet ederek isyana kalkışmamıştır. O, bu konuda Hz. Peygamber'in kendisine yaptığı şu tavsiyeye bağlı kalmıştır: "Ey Sa'd kolaylıkta zorlukta, hoşuna giden ve gitmeyen durumlarda, hakkın yenilse (verilmese) bile (yöneticiye) itaat etmen gerekir".⁴⁵⁵ Aynı zamanda bu hadis Hz. Peygamber'in geleceğe dair verdiği gayb haberlerden biri sayılabilir.

Rüşvet sayılabilecek ikrama marûz kalmamak için de toplama görevinden muaf olma talebinden Sa'd b. Ubâde'nin *vera* sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Sa'd b. Ubâde kıskanç bir sahâbîdir. Hz. Peygamber'in "eşi ile zina eden birini gören kocanın o şahsı doğrudan öldüremeyeceği" hükmüne şaşırması ve zaniyi öldürme görüşünü beyan etmesi onun bu durumunu göstermektedir.

Sa'd b. Ubâde'nin "Ensarı sevmek iman, onlara buğz etmek münafıklık alâmetidir" hadisini rivâyet etmesi, bir ensar reisi olarak kendileriyle ilgili rivâyetlerin naklinin sorumluluğunu da taşıdığını gösterir.

⁴⁵⁵ Bezzâr, *Müsned*, IX, 189.

SONUÇ

Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetleri üzerinde gerçekleştirdiğimiz çalışmada ulaşılan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür.

1. Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetlerinin şu konularda olduğu görülmüştür: Görev üstlenmenin sorumluluğu ve riski; Ku'rân'ı öğrendikten sonra unutmak;cuma gününün faziletleri; ölü için sadaka, adak veya su dağıtmak; davacının yemini ve tek şahidi ile hüküm vermek; Sa'd'a zekat toplama görevi verilmesi ve bu görevden muaf olma isteği; ensarı sevmek; zina eden zayıf adama had uygulama şekli; *ulu'l-emre* ve yöneticilere itaat, onlara karşı gelmemek; evlere girmeden izin istemek; insanın eşi ile zina edeni gören kocanın *zâniyi* öldürme yasağıdır. Rivâyetlerinin bazıları doğrudan fihhi konularda delil olarak kullanılmıştır. Örneğin 3, 5, 10, 11, 12, 13. 14 ve 15. hadisler.

2. Sa'd b. Ubâde'nin rivâyetlerin hiçbiri Buhârî ve Muslim'de geçmemiş olup, tamamı sünen, müsned ve mu'cemlerde rivâyet edilmiştir. Rivâyetler bu kaynaklarda muttasıl, munkatı ve mürsel olarak yer almaktadır.

3. Sa'd b. Ubâde'ye ait tespit edebildiğimiz rivâyet sayısı 15'tir. Rivâyetlerin az olma sebepleri hakkında şunlar söylenebilir:

- Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'den sonra uzun süre yaşamamış, hicri 14 veya 15 yılında vefat etmiştir.

- Sa'd b. Ubâde, halife seçiminden sonra siyasî konulardan uzak durmuş, hiçbir görev üstlenmemiştir. Hilafet tartışmaları yüzünden oluşan muhtemel kırgınlığı, onun diğer insanlarla ilişkisini sınırlamış, bu sebeple öğrendiklerini çokça nakletme imkânı bulmamış olabilir.

- Rivâyet ettiği hadislerin muhtevassından anlaşılacağı üzere Sa'd, ancak ihtiyaç duyduğunda hadis rivâyet etmiştir.

- Sahabîlerin önemli bir kısmı, rivâyetlerde hataya düşme veya Kur'ân'la karışır endişesiyle ya da *kitâbetü'l-hadis* meselesinde dile getirilen daha başka çekincelerle⁴⁵⁶

⁴⁵⁶ Bkz. Buhârî, *İlim*, 38, *Menâkıb*, 23; Müslim, *Mukaddime*, 5, 7.

çok hadis rivâyet etmekten imtina etmişlerdir.⁴⁵⁷ Bu durum Sa'd'ın rivâyetlerinin az olmasını bir yönüyle etkilemiş olabilir diğer yönden Sa'd'ın rivâyet ettiği hadislerin başka sahâbîler tarafından da nakledilmiş olması ve zamanla diğer tarîklerin öne geçip Sa'd'ın rivâyetlerinin bilinmemesi de bir ihtimaldir.

4. Okuryazar olan Sa'd b. Ubâde'nin bir hadis sahifesinden bahsedilmiştir. Bu sahifede yer alan hadisler çocukları ve torunları aracılığıyla sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu husus hadislerin Hz. Peygamber (s.a.) döneminde bazı sahâbîler tarafından yazıldığına örneklerindedir.⁴⁵⁸

5. Sa'd b. Ubâde'nin naklettiği hadislerden vefalı, veralı, İslâmın hükümlerinde hassas bir sahâbî olduğu anlaşılmaktadır.

6. Hz. Peygamber'den *ulu'l-emre* karşı çıkmamanın gerektiğini bildiren hadisi rivâyet etmiş olan Sa'd b. Ubâde'nin hayatında bu hadisin etkisi görülmüştür. O, ne Hz. Ebû Bekir'e ne de Hz. Ömer'e biat etmemesine karşın herhangi bir isyan girişiminde de bulunmamıştır.

7. Sa'd'dan nakledilen rivâyetlerin sıhhat durumları şu şekildedir:

Sahîh: bir hadistir⁴⁵⁹.

Zayıf: on iki hadistir⁴⁶⁰.

Çok zayıf veya Mevzu: iki hadistir⁴⁶¹.

⁴⁵⁷ Bkz. Buhârî, *İlim*, 38; Müslim, *Mukaddime*, 2; İbn Mâce, *İmân*, 3; İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vilu muhtelefi'l-hadis*, 89.

⁴⁵⁸ Muhammed Mustafa el-Azamî, *Dirâsât fi'l-hadis en-nebevî ve târihi tedvînih*, I, 110; İmtiyâz Ahmed, *Delâilü't-tevsîk el-mubekkir*, 408; Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetu kable't-tedvîn*, 346.

⁴⁵⁹ Sahîh senedle gelen hadisler 7. rivâyettir.

⁴⁶⁰ Senedi zayıf rivâyetler şunlardır: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15.

⁴⁶¹ Çok zayıf ve mevzu senedle 10. ve 11. rivâyet gelmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ABD b. Humeyd, el-Kessâ, Abdülhamid b. Hamîd b. Nasr el- Kessa, *el- Müntehabü min Müsnedi Abd b. Humeyd*, thk; Subhî el-Bedrî ve Mahmud Muhammed Halîl, 1. baskı, Kahire: el-Mektebetü's-sünne, 1988.
- ACÂC el-Hafîb Muhammed, *es-Sünnetü kable't-tedvîn*, ts. Mektebetu Vehbe, 1988.
- AHATLI, Erdinç, *Kültür Yapımızda Hadisler*, 1. baskı, İstanbul: Nûn Yayıncılık, 2011.
- AHMED b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd, Âdil Mürşid ve diğerleri, 1. baskı, Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 2001.
- ALÂ'Î, Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî, *Câmi'u't-tahsîl fî ahkâmi'l-merâsîl*, nşr. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, 2. baskı, Beyrût: Âlemü'l-kütüb, 1986.
- ALİYYÜ'L-KÂRÎ, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, *Mirkâtü'l-mefâtîh Şerhi Mişkati'l-Mesâbih*, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-fikr, 2002.
- AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*. 6. baskı, İstanbul: İFAV Yay, 2012.
- AYNÎ, Ebû Muhammed, Bedrüddin Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Abdullah Muhammed Ömer, 1. baskı, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- AZAMÎ, Muhammed Mustafa, *Dirâsât fî'l-hadisi'n-nebevî ve târihi tedvînih*, 1. baskı, ts., nşr. el-Mektebü'l-İslâmî, 1980.
- AZÎMÂBÂDÎ, Muhammed Eşref b. Emîr b. Ali, *Avnü'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd ma'a Hâşiyeti İbni'l-Kayyim: Tehzîbu Süneni Ebî Dâvûd ve İzâhu'l-lelihi ve Müşkilâtihî*, 2. baskı, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415.
- BÂCÎ, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyüb el-Kurtubî el-Bâcî el-Endülüsî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh limen harrace lehü'l-Buhârî fî'l-Câmi'i's-Sahîh*, thk. Ebû Lübâbe Huseyin, 1. baskı, Riyad: Dâru'l-livâ, 1986.
- BEYHAKÎ, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ Ebû Bekir el-Beyhakî, *Şu'abü'l-imân*, thk. Abdu'l Ali Abdu'l-Humeyd Hamîd, 1. baskı, Bombay: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- , *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, thk. Abdulmu'tî Emin Kalecî, 1. baskı, Şam: Dâru Kuteybe, Haleb: Dâru'l-vâî, Kâhire: Dâru'l-Vefa, 1991.
- , *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdü'l-Kâdir Ata, 3. baskı, Dâru'l-kütüb el-ilmîyye, Beyrut: 2003.

- BEZZÂR, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, *el-Bahru'z-zehhâr*, thk. Mahfuzu'r-Rahman Zeynullah, 1. baskı, Medîne: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, t.y.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim b. Muğire, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasr, 1. baskı, ts. nşr. Dâru Tavku'n-Necât, 1422.
- , *et-Târîhu'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdülmûid Han, Haydarâbâd: Dâiratü'l Me'ârifî'l-Osmaniyye, t.y.
- BÛSÎRÎ, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Ebî Bekir b. İsmâîl b. Süleym b. Kaymaz b. Osman el-Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyerati'l-maharati bi zevâidi'l-mesânîdi'l-aşere*, 1. baskı, Riyad: Dâru'l-mişkât, 1999.
- CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el- Cevzî, *ed-Dua'fâ ve'l-metrukûn*, thk. Abdullah el- Kâzî, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1406.
- *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser fi uyûnit-tarihi ve's-siyer*, 1. baskı, Beyrût: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997.
- CÜVEYNÎ, Abdulmelik b. Abdullah, *et-Telhîs fi usûli'l-fikh*, thk. Abdullah en-Nebâlî ve Beşîr Ahmed el-Umerî, Beyrût: Dâru'l-beşâir el-İslâmiyye, t.y.
- EBÛ AVÂNE, Ya'kûb b. İshak b. İbrahim el-İsferâyînî, *Müstahrecü Ebî Avâne*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî, 1. baskı, Beyrut: Darül-ma'ârif, 1998.
- EBU DAVÛD, Süleyman b. el- Eşa's b. İshak b. Beşîr b. Şeddad b. Amr es- Sicistani, el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, t.y.
- EBÛ NUAYM el-İSBAHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk b. Musâ b. Mehrân el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî, 1. baskı, Riyâd: Dâru'l-vatan, 1419/1998.
- EBÛ YA'LÂ EL-HALÎLÎ, Halil b. Abdullah el-Kazvînî, *el-İrşâd fi ma'rifeti ulemâi'l-hadîs*, thk. Muhammed Saîd Ömer İdris, 1. baskı, Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1989.
- EBU'Ş-ŞEYH el-İFAHÂNÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî, *Tabakâtü'l-muhaddisîn*, thk. Abdu'l-ğafûr Abdu'l-Hak Hüseyinî el-Belûşî, 2. baskı, Beyrût: Müesssetü'r-Risâle, 1992.
- ERKAL, Mehmet, "Zekât", *DİA*, XXXIV, 197-207.
- FÂKİHÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs el-Fâkihî, *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehri ve hadisihî*, thk. Abdulmelik Abdullah ed-Dimeşkî, 2. baskı, Beyrut: Dâru Hudur, 1414.
- GÖLCÜK, "Cehmiyye", *DİA*, VII, 234-236, İstanbul, 1993.

HÂKÎM en-NEYSABÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek Ala's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Ata, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

----- *Ma'rifetü ulûmi'l-hadis*, 2. baskı, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1977.

HALEBÎ, Ali b. İbrahim b. Ahmed İbn Burhâneddin Ebü'l-Ferec, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 2. baskı, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1427.

HALÎL b. Ahmed el-Ferâhîdî, *el-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî ve İbrâhîm es-Sâmîrrâî, Mektebetü'l-Hilâl, t.y.

HATÎB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2002.

-----, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, thk. Muhammed Sâdık Aydın el-Hâmidî, 1. baskı, Şam: Dâru'l-Kâdiri, 1997.

-----, *el-Faslü li vasli'l-müdreji fi'n-nakl*, thk. Muhammed b. Matar, 1. baskı, Dâru'l-Hicre, 1997.

-----, *el-Câmi li ahlakı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi*, thk. Mahmûd et-Tahhân, Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, t.y.

HATTÂBÎ, Ebû Süleymân Hamad b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb, *Garîbü'l-hadîs*, thk. Abdülkerîm İbrâhîm el-Ğarbâvî, Dımeşk: Darül Fikr, 1982.

-----, *Me'âlimu's-sünen*, 1. baskı, Haleb: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1351/1932.

HAZRECÎ, Ahmed b. Abdullah b. Ebi'l-Hayr, *Hulâsatü Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Abdülfettah Ebu Ğudde, 5. baskı, Haleb: Mektebetü'l-Matbuatü'l-İslâmiyye, Beyrut, Dâru'l-Beşâir, 1416.

HEYSEMÎ, el-Hâris b. Muhammed b. Tâhir el-Ma'rûf b. Ebî Üsâme, *Buğyetü'l-hâris an zevâidi Müsnedi'l-Hâris*, thk. Hüseyin Ahmed Salih el-Bakîrî, 1. baskı, Medîne: Merkezi Hzimet'i-s Sünnne ve's-Sîretü'n-Nebeviyye, 1992.

-----, *Mecmeu'z-zevâid ve menbe'u'l-fevâid*, thk. Hüsamettin Kutsî, Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994.

HEYTEMÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî, *ez-Zevâcir an iktirâfi'l-kebâir*, 1. baskı, ts. Darül Fikr, 1987.

İBN ABDİLBER, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *et-Temhîd lima fi'l-Muvatta*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Ulvî ve Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî, Fas: Vizâretü'l-evkâf, 1387.

-----, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1412/1992.

- , *el-İstizkâr*, thk. Salim Muhammed Ata ve Muhammed Ali Muavvaz, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1421/2000.
- İBN ADÎ el-CÜRCÂNÎ, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî dua'fâi'ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.
- İBN ASÂKİR, Ali b. Hasan b. Hibetullah, *Târîhu Dimeşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amrâvî, ts. Dâru'l Fikr, 1995.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus: ed-Dârü't-Tunusiyye, 1984.
- İBN BATTÂL, Ebu'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battal, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Yâsir b. İbrahîm, 2. baskı, Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- İBN BELBÂN, Emir Alaeddin Ali bin Bilban el-Fârisî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaûd, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- İBN CEMÂ'A, Bedruddîn Muhammed b. İbrahîm, *el-Menhelu'r-râvi*, thk. Muhiddin Abdurrahman Ramazan, 2. baskı, Şam: Dâru'l-Fikr, 1406.
- İBN EBÎ ÂSİM, Ebu Bekir b. Ebi Asım, Ahmed b. Amr b. ed- Dahhak b. Muhlid eş-Şeybanî, *el-Âhad ve'l-mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbir, 1. baskı, Riyâd: Dâru'r-Râye, 1991.
- İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. el-Münzir et-Temîmî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1. baskı, Haydarâbâd: Dâiratu'l-Mâ'rif el-Osmaniyye; Beyrut: Dâru İhya-i Turras el Arabî, 1952.
- , *el-Merâsîl*, thk. Şükrullah Nimetullah Koçânî, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1397.
- İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, *Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, 1. baskı, ts. Dâru'l-kible ve Müessetü Ulumu'l-Kur'ân, 2006.
- İBN HACER, Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdul Mevcud ve Ali Muhammed Muavvız, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1415.
- , *Fethu'l-bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. ve tsh. Muhibbuddîn el-Hatîb, thk. 'Abdülaziz b. Abdillâh b. Bâz, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- , *Lisânu'l-Mîzân*, Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, 1971.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1. baskı, Hindistan: Dâru'l-Mearifi'n-Nizamiyye, 1326.
- , *Ta'cîlu'l-menfa'a bi-zevâidi ricâli'l-eimmeti'l-erba'a*, thk. İkrâmullah İmdâdülhak, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Beşâir, 1996.

- , *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, 1. baskı, Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- , *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevaidi'l-Mesânîdi's-semâniye*, tsh. Sa'd b. Nasır b. Abdulaziz, 1. baskı, Suudi Arabistan: Darü'l-Âsime, 1998-2000.
- İBN HALLİKÂN, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebi Bekir, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zaman*, thk. İhsan Abbas, Beyrut: Dâru Sâdır, 1900-1994.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-du'afâ*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyid, 1. baskı, Haleb: Dâru'l-Va'yi, 1396.
- , *es-Sikât*, thk. Muhammed Abdülmü'îd Han, 1. baskı, Hindistan: Vezaretü'l-Me'arif, 1973.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakka, İbrahim el-Ebyârî ve Abdulhafîz eş-ŞelEbî, 2. baskı, Mısır: Mustafa el-Bâbi el-Halebî, 1375/1955.
- İBN HUZEYME, Muhammed b. İshak b. Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, 2. baskı, ts. el-Mektebetü'l-İslâmî, 2003.
- İBN KÂNÎ', Ebü'l-Hüseyin Abdülbâkî b. Kânî' b. Merzûk el-Ümevî el-Bağdâdî, *Mu'cemü's-sahâbe*, thk. Salâh b. Sâlim el-Misrâtî, 1. baskı, Medine Münevvere: Mektebetü'l-Gurabâ el-Eseriyye, 1418.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE, Muhammed b. Ebu Bekir b. Eyyub b. Sa'd, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd*, 27. baskı, Beyrut: Müessesetü'r Risâle ve Kuveyt: Mektebetü'l-Menâr el-İslâmiyye, 1994.
- İBN KESİR, Ebu'l- Fidâ İsmâ'îl b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Şîrî Ali, 1. baskı, ts. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988.
- , *Camîu'l-mesânîd ve's-sünen*, thk. Abdülmelik b. Abdullah ed-Dehîş, 2. Baskı, Beyrût: Dâru Hudur, 1998.
- , *İhtisâru Ulûmi'l-hadis*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, 2. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- İBN KUTEYBE, Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vilu muhtelifi'l-hadis*, 2. baskı, ts. el-Mektebetü'l-İslâmî ve Müessesetü'l-İşrâk, 1999.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaûd vd., 1. baskı, ts. Dâru'r-Risâleti'l-alemiyye, 2009.
- İBN MÜNÂVÎ, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf, *Feyzü'l-kadîr Şerhu'l-Câmii's-sağîr*, 1. baskı, Mısır: el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-kübrâ, 1356.

- İBN RECEB el-HANBELÎ, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımeşkî, *Şerhu İleli't-Tirmizî*, thk. Hemmâm Abdurrahim Said, 1. baskı, Ürdün: Mektebetü'l-Menâr, 1987.
- , *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Mahmud b. Şa'ban vd., 1. baskı, Medine Münevvere: Mektebetü'l-Ğurabâ el-Eseriyye, Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1417/1996.
- İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd el- Bağdadî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Ata, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İBN SEYYİDİNNÂS, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî er-Rabî', *Uyûnü'l-eser fî funûni'l-meğâzî ve ş-şemâil ve's-siyer*, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1993.
- İBN TEYMIYYE, Takiyyüddin Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdülhalim b. Teymiyye, el-Harrânî, el-Hanbelî, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 1. baskı, ts. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- İBNÜ'L-ESÎR, Muhammed el-Cezerî, Mecidüddin Ebu's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk. Tahir Ahmed ve Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Beyrut: el-Mektebetü'l İlmiyye, 1979.
- *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk; Ali Muhammed ve Adil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, 1. baskı, Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-ilmiiyye, 1994.
- , *el-Kâmil fî't-târih*, thk. Ömer Abdü's-Selâm Tedmurî, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1417/1997.
- , *eş-Şâfi Şerhu Müsnedi's-Şâfi*, thk. Ahmed b. Süleymân, 1. Baskı, Riyad, 2005.
- İBNÜ'S-SÂLÂH, Osman b. Abdurrahman, *Ma'rifetü envâi ulûmi'l-hadis*, thk. Nurettin İtir, Suriye: Dâru'l-Fikr, Beyrut: Dâru'l-Fikr el-Muâsir, 1986.
- İBNU'S-SİKKÎT, Yakûb b. İshâk, *el-Elfâz*, thk. Fahreddîn Kabâve, 1. baskı, ts. Mektebetu Lübnân, 1998.
- İCLÎ, SALÎH, Ahmed b. Abdullah el-Kûfi, *Târîhu's-sikât*, 1. baskı, ts. Dâru'l-Bâz, 1984.
- İMTİYÂZ Ahmed, *Delâilu't-tevsîki'l-mubekkir*, Terc. Abdulmutî Emin Kalecî, 2. baskı, Şam: Dâru Kuteybe, 2010.
- İSHÂK b. RÂHÛYE, *Müsned İshâk b. Râhûye*, thk. Abdü'l-Ğafûr b. Abdu'l-Hak el-Belûşî, 1. baskı, Medine Münevvere: Mektebetü'l-İmân, , 1991.
- KÂDÎ BEYZÂVÎ, Nâsırüddîn Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Tuhfetü'l-ibrâr şerhu Mesâbîhi's-sünne*, thk. Nureddîn Tâlib, Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve's-şüûni'l-İslâmiyye, 1433/2012.

- , *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk; Beşşar Avvâd, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1980.
- KADI İYÂZ, Ebü'l-Fazl İyâz b. Musâ b. İyâz el-Yahsubî, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâidi Müslim*, thk. Yahya İsmâîl, 1. baskı, Mısır: Dâru'l-Vefa, 1998.
- KASTALLÂNÎ, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdi'l-Melik el-Kastallânî el-Kuteybî el-Mısırî Şihâbüddin, *İrşâdü's-sârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 7. baskı, Mısır: Matbaatül-Kübrâ el-Emîriyye, 1323.
- KAZVÎNÎ, Ebu'l Kâsım er-Râfi', Abdu'l-Kerim b. Muhammed, *Şerhu Müsnedi's-Şafîi*, thk. Ebû Bekir Vâil Muhammed Bekir Zehrân, 1. baskı, Katar: Vizâratü'l-evkâf, 2007.
- KELÂBÂZÎ, Ahmed b. Muhammed b. el- Hüseyin b. Hasan Ebu Nasr, *el-Hidâye ve'l-irşâd fî ma'rifeti ehli's-sikâti ve's-sedâd*, thk. Abdullah el-Leysi, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1407.
- KENANOĞLU, M. Macit, "Vergi", *DİA*, XXXXIII, 52-58.
- KİRMÂNÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî, *el-Kevâkibu'd-derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 1. baskı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1937.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, "Sakife", *DİA*, XXXVI, 11-12, İstanbul, 2009.
- LEKNEVÎ, Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdulhay b. Muhammed el-Leknevî el-Hindi, *et-Ta'liku'l-mümecced 'alâ Muvattai Muhammed*, thk. Takıyyüddin en-Nedvî, 4. baskı, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1426/2005.
- MİZZÎ, Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahmân, *Tuhfetü'l-eşrâf bi ma'rifeti'l-etrâf*, thk. Şerafu'd-Din Abdussamed, 2. baskı, ts. el-Mektebu'l-İslâmî, 1983.
- MUCÎR el-HATİB, Muhammed Mucir el-Hatib, *Ma'rifetü medâri'l-isnâd*, Suudi Arabitan: Dâru'l Meymân, 2007.
- MÜBÂREKFÛRÎ, Ebü'l-Ula Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahim, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t. y.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* thk; Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dâru İhyai't-Turas el-Arabî, t.y.
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *el-Müctebâ mine's-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebu Ğudde, 2. baskı, Haleb: Mektebetü'l-Matbuati'l-İslâmiyye, 1986.
- , *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmun'im Şelebî, 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- , *ed-Du'afâ ve'l-metrukûn*, thk. Mahmud İbrahim Zâid, 1. baskı, Haleb: Dâru'l-Va'yi, 1396.

- NEVEVÎ, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *et-Takrîb ve't-teysîr li ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr*, thk. Muhammed Osman el-Hiş, 1. baskı, Beyrût: Dâru'l-kitap el-Arabî, 1985.
- , *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 2. baskı, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, h. 1392.
- , *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, , Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- RÂZÎ, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyye, *Mu'cemu mekâyîsi'l-lüğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, ts. Dâru'l-Fikr, 1979.
- SAFEDÎ, Salahattin Halil b. Eybek b. Abdullah es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvûd ve Türkî Mustafa, Beyrut: Dâru İhyai't-Turâs, 2000.
- SAHÂVÎ, Muhammed b. Abdurrahmân, *et-Tuhfetu'l-latîfe fi tarihî'l-Medîneti's-şerîfe*, 1. baskı, Beyrût, el-Mektebetu'l-İlmiyye, 1993.
- SAN'ÂNÎ, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. İsmâil b. Salâh b. Muhammed es-San'ânî, *Sübülü's-Selâm*, Dâru'l-Hadis, t. y.
- , *et-Tahbîr li izâhı meani't-Teysîr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk Ebu Musab, 1. baskı, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1433/2012.
- , *et-Tenvîr şerhu'l-câmi's-Sağîr*, thk. Muhammed İshak, 1. Baskı, Riyad, Dârussalam, 2011.
- SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed, *Usûlu's-Serahsî*, Dâru'l-Marife, Beyrût: t.y.
- SÜBKÎ, Mahmûd Muhammed Hattâb es-Sübkî, *el-Menhelü'l-azbü'l-mevrûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Emin Mahmûd Muhammed Hattâb, 1. baskı, Kahire: Matbaatu'l-İstikâme, 1353.
- SUYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekir, *ed-Dürrü'l-mensûr*, Beyrut: Dâru'l Fikr, t.y.
- , *Tabakâtü'l-huffâz*, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403.
- ŞAFÎÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1400.
- ŞEHRISTÂNÎ, Muhammed b. Abdulkerîm, *el-Milel ve'n'nihal*, ts. Dâru'l-Halebî, t.y.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillâh eş-Şevkânî el-Yemenî, *Neylü'l-evtâr*, thk. İsamu'd-Din es-Sabâbitî, 1. baskı, Mısır: Dâru'l-Hadis, 1413/1993.
- , *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkîki el hakkî min ilmi'l-usûl*, thk. Ahmed İnâye, Dâru'l-Kitâb el-Arabî, 1. baskı, 1999.

- TABERÂNÎ, Süleymân b. Eyyüp Ebu'l-Kasım et-Taberani, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. Evezullah b. Muhammed ve Abdülmuhsin b. İbrahim, Kahire: Dâru'l-Harameyn, t.y.
- , *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, 2. baskı, Kahire: Mektebetu İbn-i Teymiye, t.y.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amilî, *Câmiu'l-Beyân fi te'vili'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 1. baskı, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- TAHÂVÎ, Ahmed b. Muhammed b. Sellâm, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvût, 1. baskı, ts. Müessesetü'r-Risâle, 1494.
- el-Akâdetu't-Tahavîyye*, şerh, Nâsir el-Albânî, 2. baskı, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrût: 1414.
- TAKİYÜDDİN el-MAKRİZÎ, Ahmed b. Ali b. Abdulkadir, Ebu'l-Abbâs el-Huseyinî, el-Âbidî, *Muhtasar el-Kâmil fi'd-du'afâ*, thk; Eymen b. Arif ed-Dımeşki, 1. baskı, Kahire: Mektebetü's-Sünne, 1994.
- TÎBÎ, Hüseyin b. Muhammed b. Abdullah Şerefüddin et-Tîbî, *el-Hulâsatü fi ma'rifeti'l-hadis*, 1. baskı, yer blirtilmemiş, el-mektebetu'l-İslâmiyye, 2009.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 2. baskı, Mısır: Mustafa el-Bâbî, el-Halebî, 1975.
- UKAYLÎ, Muhammed b. Amr b. Musâ b. Hammâd el-Ukaylî, *ed-Du'afâü'l-kebîr*, thk. Abdulmu'tî Emin Kalecî, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1984.
- ULAŞ, Nurettin, *Sa'd b. Ubâde'nin Hayatı ve Şahsiyeti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: 2003 (Yüksek Lisans Tezi).
- ÜNAL, İsmâil Hakkı, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.
- VELLEVÎ, Muhammed b. Ali b. Adem b. Musa, *Şerhu Süneni'n-Nesâî (Zehîratu'l-ukba fi Şerhi'l-Müctebâ*, Dâru'l-Me'âric, 1996-2003.
- ZEHEBÎ, Şemsüddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *el-Kebâir*, Beyrut: Dâru'n-nedve el-cedide, t. y.
- , *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdu Selâm et-Tedmurî, 2. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kitab el-Arabî, 1993.
- , *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehü rivâyetün fi'l-kütübi's-sitte*, thk. Muhammed Avvâme ve Ahmed Muhammed el-Hatîb, 1. baskı, Cidde: Dâru'l-Kible, Müessesetü'l-Ulûmi'l-Kur'ân, 1992.

-----, *el-Muğni fi'd-du'afâ*, thk. Nureddin Itr.t.y.

-----, *Tezkiratü'l-huffâz*, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

-----, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Kahire: Dâru'l-Hadis, 2006.

-----, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvi, 1. baskı, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.

ZEYLAÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbu'r-râye* thk. Muhammed Avvâme 1. baskı, Beyrut: Dâru Müesseseti'r-Reyyân, Cidde: Dâru'l-Kible, 1418/1997.

ZİRİKLÎ, Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Faris ed-Dımeşkî, *el-A'lâm*, 15. baskı, ts. Dâru'l-ilim, 2002.

ZÜRKÂNÎ, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî el-Mısırî el-Ezherî, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmam Mâlik*, thk. Tâhâ Abdu'r-Raûf Sa'd, 1. baskı, Kahire: Mektebetu's-sakâfe ed-dîniyye, 1424/2003.

Sürelî yayınlâr

Docân el-Ammûş, Muhammed, *Te'cîlu'l-ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî*, makale, *el-Mecelle el-Ürdüniyye fi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, cilt, 5, sayı, 4, Ürdün, 2009.

Hadis Metinleri Fihristi

- NO
- 10..... مَا مِنْ أَمِيرٍ عَشْرَةَ إِلَّا أَتَى اللَّهَ مَغْلُوبًا.....
- 19..... أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: “ أَخْبِرْنَا عَنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ.....
- 26..... مَرَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ذُلِّي عَلَى صَدَقَةٍ.....
- 34..... أَنَّهُمْ وَجَدُوا فِي كُتُبِ أَوْ فِي كِتَابِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ.....
- 41..... فَمَ عَلَى صَدَقَةِ بَنِي فُلَانٍ.....
- 46..... إِنَّ هَذَا الْحَيَّ مِنَ الْأَنْصَارِ مِخْنَةٌ.....
- 51..... إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا نَذْرٌ.....
- 57..... كَانَ بَيْنَ أَبْنَائِنَا رَجُلٌ مُخَدَّجٌ ضَعِيفٌ.....
- 64..... يَا سَعْدُ، عَلَيْكَ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ.....
- 68..... قَدِمَ طَعَامٌ فَزَرَ الشَّيْطَانُ بَيْنَهُمْ.....
- 71..... تُوْقِيَتْ أُمُّهُ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهَا فَهَلْ يَنْقَعُهَا شَيْءٌ.....
- 74..... أَنَّ أُمَّ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ مَاتَتْ وَهُوَ غَائِبٌ.....
- 78..... تُوْقِيَتْ أُمَّي وَلَمْ تُوصِ، وَلَمْ تَصَدَّقْ، فَهَلْ تُقْبَلُ إِنْ تَصَدَّقْتَ عَنْهَا.....
- 81..... جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي بَيْتٍ، فَقُمْتُ مُقَابِلَ الْبَابِ.....
- 86..... حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ، وَجَاءَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَجَدْتُ عَلَى بَطْنِ امْرَأَتِي رَجُلًا.....

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Haleb'te doğan Khaled AL ALI, ilköğretimini burada tamamladı, orta ve lise eğitimini Haleb'e bağlı Menbic'te modern ve şerî' bilimleri eğitimi veren orta ve lise düzeyinde Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam Okulunda tamamladıktan sonra Şam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans eğitimine başladı 2009 senesinde mezun oldu. 2010'da aynı Fakülte'de hadis alanında yüksek lisansa başladı. Ders dönemini bitirdikten sonra Suriye'deki savaştan dolayı devam etme imkânı olmadı. 2010'da Türkiye'de farklı kurum ve vakıflarda Arapça ve hadis dersleri verdi. 2013'te Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakülte'sinde okutman olarak görev yaptı. 2016'da İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'ne geçti ve halen burada görevine devam etmektedir. Ana dili Arapça dışında Türkçe ve İngilizce bilmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

khaledal95@yahoo.com – Cep: 05398183327